

UNIVERSITETET I AGDER

Det som må måles, er det som betyr noe

Forbi BNP, mot en bærekraftig velstandsmåling

SUNNIVA TOFT DAHL

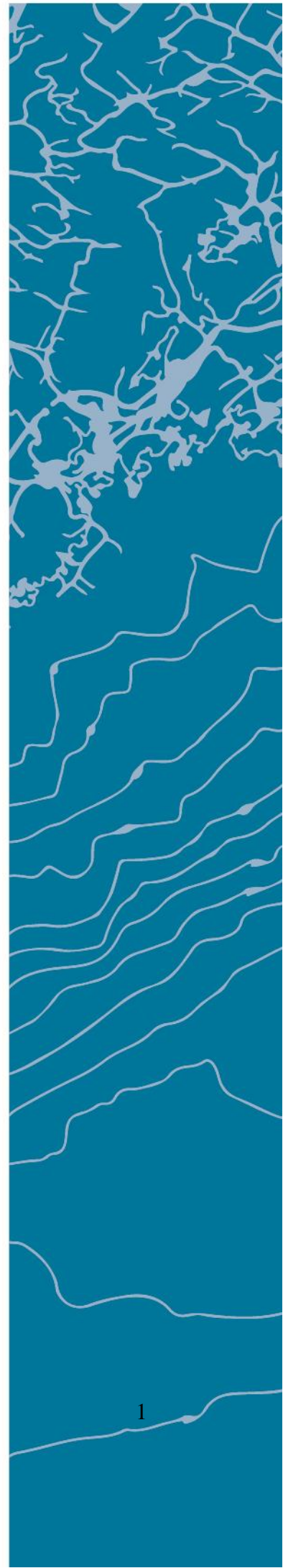
VEILEDER

Arngrim Hunnes

Universitetet i Agder, 2018

Handelshøyskolen

Institutt for økonomi

Forord

Denne våren har vært en annerledes, utfordrende, spennende og lærerik vår. Dagene har vært preget av morgenkvalme, men også av interessant lesning, og glede over å få mulighet til å lære mye om et tema jeg ellers aldri ville kunne satt meg så dypt inn i. Å skrive denne masteroppgaven har vært en prosess som har lært meg mye om fremtidsrettede og internasjonale spørsmål knyttet til bærekraft og måling av velstand. Jeg kjenner på takknemlighet for at jeg har hatt denne muligheten. Det er både rart og godt å skulle være ferdig på universitetet, og selv om jeg fortsetter som student ett år til er jeg stolt over å nå ha fullført en mastergrad. I denne forbindelse vil jeg takke dem som har heiet på meg, spurt hvordan det går, både med meg og oppgaven, og latt meg få litt fri innimellom. Tre personer fortjener en spesiell takk i denne sammenhengen. Først vil jeg takke til min veileder, Arngrim Hunnes, som har kommet med gode råd og innspill, og bidratt med sin faglige kompetanse gjennom hele denne prosessen. Videre vil jeg takke pappa som har vært interessert og engasjert allerede siden høsten 2013 da jeg startet på universitetet. Dine spørsmål, undringer og innspill har vært til stor glede og hjelp gjennom alle disse årene, og spesielt denne våren. Til slutt; takk til verdens beste Martin, for at du har orket meg alle disse månedene, både som gravid og masterskrivende.

Kristiansand, mai 2018.

Sammendrag

Denne oppgavens utgangspunkt er problemstillingen «*hvordan kan vi måle velstand i et bærekraftig perspektiv?*». For å kunne svare på dette spørsmålet ser vi først på begrepene velstand og bærekraft. Velstandsbegrepet rommer videre enn menneskers inntekt. Individets grunnleggende behov, dets tilgang på helsehjelp og utdanning og dets livstilfredshet er eksempelvis også viktig (Coyle, 2014, s. 75). Dette er faktorer i det vi vil kalle den individuelle dimensjonen av velstand. Det vil også bli presentert to andre dimensjoner i dette begrepet; den sosiale dimensjonen handler blant annet om stabiliteten i et samfunn og tilgang på arbeid for individene, mens miljødimensjonen handler om hvordan vi påvirker og tar vare på naturen og miljøet. I denne sammenhengen er det sentralt å se på begrepet bærekraft; velstand i dag bør ikke gå på bekostning av velstand i fremtiden (FN-Sambandet, 2018a).

Videre ser vi også på begrepet bruttonasjonalprodukt (BNP), da det er dette begrepet som oftest brukes i velstandsmåling i dag. BNP er et produksjonsmål som forteller oss noe om tilstanden og aktiviteten i en økonomi (Steigum, 2004, s. 35). Dersom vi fordeler et lands BNP på dets innbyggere, rent teoretisk, får vi målet BNP per capita. Dette gir oss en indikasjon på en befolknings gjennomsnittlige inntekt (Coyle, 2014, s. 76; Jackson, 2017, s. 3). Likevel brukes også BNP til å anslå velstand verden over. Utgangspunktet er da at jo høyere inntekt en person har, jo større konsum kan han ha. Dette vil igjen føre til økt nytte og velstand, i alle fall materielt sett (Jackson, 2017, s. 23). Vi vil også se på en del kritikk av BNP, og se at det er et mål som ikke strekker til når det er snakk om velstand.

Med dette grunnlaget vil vi presentere fjorten ulike alternative velstandsmål, og kategorisere dem i fire kategorier. Vi vil finne mål som anerkjenner BNP som et godt utgangspunkt, og justerer dette basert på noe av kritikken som er fremmet. Videre vil vi se at noen mål ser helt bort i fra det økonomiske aspektet, mens andre søker å være et komplement til BNP. Til slutt vil vi se at flere mål presenterer et bredt utvalg av faktorer som kan måle velstand, og disse målene vil kalles 'dashbordmål'.

Basert på dette vil vi gå videre med de to målene som best dekker velstandsbegrepet, Sustainable Economic Development Assessment (SEDA) og Legatum Prosperity Index (LPI). Det vil vurderes om disse kan måle velstand i et bærekraftig perspektiv. Vi kommer til slutt frem til at en kombinasjon av disse to målene, med noen justeringer, er det beste alternativet, og foreslår en oversikt over hva et velstandsmål med sikte på bærekraft bør inneholde.

Summary

The basis for this thesis is the question “*how to measure prosperity within a sustainable perspective?*”. To answer this, we will first look at the terms prosperity and sustainability. Prosperity is a term that holds more than a person’s income. An individual’s basic needs, access to health care and education, and life satisfaction are also of importance (Coyle, 2014, s. 75). These are factors of what we will call the individual dimension of prosperity. Two other dimensions of this term will also be presented; the social dimension, which includes the stability in a society and access to work, and a dimension focusing on the environment. In this context, it is of interest to view the term sustainability; prosperity today should not be at the expense of prosperity in the future (FN-Sambandet, 2018a).

We then look at the term gross domestic product (GDP), because this is a term often used when measuring prosperity today. GDP is a measure of production, and it tells us something about the state of an economy (Steigum, 2004, s. 35). If we distribute a country’s GDP onto its citizens, theoretically, we get the measure GDP per capita. This gives us an indication on the average income in a population (Coyle, 2014, s. 76; Jackson, 2017, s. 3). However, GDP is also used to estimate prosperity in the world. The grounds for doing so is that the higher the income of a person, the higher consumption of goods he is assumed to be able to have. Further, this can lead to increased utility and prosperity, at least in a material sense (Jackson, 2017, s. 23). Some critiques of GDP will also be presented, and we will see that this is a measure that is not adequate when it comes to measure prosperity.

On this basis, we will present fourteen alternative prosperity measures. These will be categorized into four categories. The first category includes measures that adjust GDP according to the critics presented. The second category includes measures that completely disregard the economic perspective, and the third includes measures that complement GDP. Finally, the fourth category include measures with a broad election of factors that can measure prosperity. The measures in this category are called ‘dashboard indicators’.

We than go even further and look deeper into the two measures that best cover the term prosperity; Sustainable Economic Development Assessment (SEDA) and Legatum Prosperity Index (LPI). It is considered whether these can measure prosperity within a sustainable perspective. In the end we conclude that an adjusted combination of the two is the best, and we suggest an overview of what a prosperity measure aiming for sustainability should contain.

Innhold

Forord	2
Sammendrag	3
Summary	4
Figurliste.....	6
Tabelliste	6
Forkortelser	7
1 Innledning.....	8
1.1 Motivasjon	8
1.2 Problemstilling.....	16
1.3 Metode	17
1.4 Oppgavens bidrag og oppbygging	19
2 Teoretisk utgangspunkt	21
2.1 Velstand	21
2.1.1 Den individuelle dimensjonen	26
2.1.2 Den sosiale dimensjonen.....	29
2.1.3 Miljødimensjonen	32
2.2 Bærekraft	33
2.2.1 FNs bærekraftsmål	35
2.3 Bruttonasjonalprodukt	37
2.3.1 Kritikk av BNP	40
2.3.2 En sammenligning av BNP og velstand.....	50
2.3.3 Hvorfor BNP står ved lag	52
3 Alternative velstandsmål	55
3.1 En oversikt over fjorten ulike alternative velstandsmål	58
3.2 En kategorisering	69
3.3 Kan noen av disse målene tas i bruk?.....	76
3.3.1 Måling av velstandsbegrepets individuelle dimensjon	77
3.3.2 Måling av velstandsbegrepets sosiale dimensjon	85
3.3.3 Måling av velstandsbegrepets miljødimensjon.....	90
3.4 Et forslag.....	92
4 Avslutning	97
Kilder.....	101

Figurliste

Figur 1: BNP per capita i verden 1980-2015, faste priser (2010 US dollars) (Verdensbanken, 2018c).....	11
Figur 2: BNP per capita i OECD, 1980-2015, faste priser (2010 US dollars) (Verdensbanken, 2018c).....	12
Figur 3: Å måle velstand er vanskelig (The Economist, 2016c).....	13
Figur 4: Velstandsbegrepet som et hierarki (Fritz & Koch, 2016, s. 41). Egen fremstilling ...	22
Figur 5: Maslows behovspyramide (Leonard, 2015).....	23
Figur 6: Velstandsbegrepet som en sirkel. Egen fremstilling	24
Figur 7: Bærekraftsbegrepet (FN-Sambandet, 2017c).....	34
Figur 8: FNs bærekraftsmål (FN-Sambandet, 2018b).....	36
Figur 9: BNP per capita, US dollar, løpende priser (Verdensbanken, 2018a).....	44
Figur 10: Gini-koeffisienten (OECD, 2017; Verdensbanken, 2015).....	45
Figur 11: Økologisk Fotspor per capita (Global Footprint Network, 2018a).....	47
Figur 12: BNP vs. livstilfredshet (Ortiz-Ospina & Roser, 2017).....	53

Tabelliste

Tabell 1: Innhold i velstandsbegrepets dimensjoner	26
Tabell 2: Oversikt over fjorten ulike alternative velstandsmål. Fremstilling basert på Fioramonti (2017, s. 80-82).....	56
Tabell 3: Oversikt over kategoriene og hvilke mål de inneholder	75
Tabell 4: Innhold i velstandsbegrepets dimensjoner	77
Tabell 5: Et forslag til velstandsmåling.....	95

Forkortelser

BNI = Bruttonasjonalinntekt

BNL = Brutto Nasjonal Lykke

BNP = Bruttonasjonalprodukt

FN = De Forente Nasjoner

gha = Globale hektar

GNI = Gross National Income (Bruttonasjonalinntekt)

GPI = Genuine Progress Indicator

HDI = Human Development Index

HPI = Happy Planet Index

LPI = Legatum Prosperity Index

NNP = Nettonasjonalprodukt

OECD = Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (Organisation for Economic Co-operation and Development)

PPP = Purchasing Power Parity (Kjøpekraftsparitet)

SEDA = Sustainable Economic Development Assessment

SPI = Social Progress Index

ØF = Økologisk fotspor

1 Innledning

Denne masteroppgaven handler om det gode liv, for mennesker i dag og for dem som kommer etter oss. Den handler om at måten vi måler og verdsetter gode liv og velstand på ikke stemmer overens med hva vi ønsker å oppnå. Og den handler om hva vi bør rette fokus mot for å opprettholde gode liv i dag, samtidig som vi legger til rette for velstand også i fremtiden. Vi vil i dette første kapittelet først se på bakgrunnen for denne oppgaven. Deretter vil vi presentere en konkret problemstilling, og sammen med denne fire forskningsspørsmål som vil hjelpe oss å svare på problemstillingen. Til slutt vil vi se på hva som gjør at denne oppgaven er et viktig bidrag inn i debatten om velstandsmåling.

1.1 Motivasjon

Alle mennesker, i fortid, nåtid og fremtid, har levd, lever og skal leve på og av den samme kloden. Det er denne kloden vi har, og den må tas vare på. Likevel lever mange mennesker som om dette ikke var sant. Vi lever som om i morgen ikke kommer, og verden over finnes mennesker som konsumerer mer enn hva jorda har kapasitet til å håndtere (Global Footprint Network, 2018f). I denne sammenhengen kan Norge som nasjon, og individer som forfatteren av denne oppgaven, brukes som eksempler. Først, dersom alle mennesker hadde levd som denne oppgavens forfatter, ville vi hatt behov for litt i overkant av en ekstra jordklode. Dette kommer av at vi, i en verden hvor alle hadde hatt min livsstil, i juni hvert år ville vært tomme for de ressurser jorda klarer å fornye i løpet av året (Global Footprint Network, 2018g). Norge som land kan sies å være enda verre. Dersom hele verden skulle hatt forbruksmønsteret til gjennomsnittsnordmannen, ville det vært behov for 2,7 jordkloder (FN-Sambandet, 2017b). Jorda tåler altså ikke den livsstilen vi har lagt oss til (Jackson, 2017, s. 17).

Det er ikke bare vi nordmenn som har et for høyt forbruk. Majoriteten av verdens befolkning bor i land som bruker mer ressurser enn hva jorda kan tåle (Global Footprint Network, 2018f). Det handler om et høyt konsum, forsøpling og forurensning. Fordi vi lever slik vi gjør, og tapper kloden for ressurser, skaper vi heller ikke et godt grunnlag for at generasjonene som kommer etter oss skal kunne leve gode liv (Brundtland & Dahl, 1987, s. 34, 52, 127; Global Footprint

Network, 2017, 2018e). Vi tenker ofte kortsiktig, og foretrekker dagen i dag fremfor morgendagen. Dette er et fenomen som atferdsøkonomer kaller 'hyperbolic discounting', og som kan være fullstendig irrasjonelt. For eksempel kan vi ha et langsiktig mål om å ta vare på miljøet. Likevel kan vi, fordi det gjør dagen i dag lettere, eksempelvis velge å fly i stedet for å ta tog, kjøpe engangsartikler eller kaste i stedet for å reparere. Dagen i dag blir, i øyeblikket, sett på som viktigere enn fremtiden, selv om det på sikt ikke gir oss størst nytte (Angner, 2016, s. 198-199; Global Footprint Network, 2018g; Jackson, 2017, s. 194). Faktum er samtidig at det vil komme en dag i morgen også, enten vi tar det inn over oss eller ikke.

Dersom vi låner (ut) gjenstander, vil vi gjerne at de skal leveres tilbake i samme stand. Vi kan også si at vi låner denne kloden fra dem som kommer etter oss. For at de skal kunne leve gode liv, slik de har like mye rett til som oss som lever i dag, er det behov for at vi leverer jorda videre i god stand. Utfordringen er at mange ikke ser på jorda som noe vi låner, men som noe vi eier og kan gjøre akkurat som vi vil med. Hvis vi ikke ser på oss selv som forvaltere, men heller som forbrukere av jordas ressurser, vil vi, som illustrert over, også tømme disse. Og de som kommer etter oss vil ikke kunne kreve noen form for erstatning, da vi ikke vil være her lenger (Brundtland & Dahl, 1987, s. 18; FN-Sambandet, 2018a, 2018c; Global Footprint Network, 2018e).

Verdenskommisjonen for miljø og utvikling presenterte i 1987 begrepet 'bærekraftig utvikling'. Dette er et begrep som handler om å skape gode liv i dag uten at det skal gå på bekostning av mulighetene for å skape gode liv i fremtiden (Brundtland & Dahl, 1987, s. 42; FN-Sambandet, 2018a). Vi lever altså ikke bærekraftig, fordi vi ikke tar hensyn til dem som skal leve her på jorda etter oss. Å leve bærekraftig handler videre ikke bare om å ta vare på miljøet, like viktig er det å gi alle mennesker gode livsvilkår (FN-Sambandet, 2018a). FN utviklet i denne sammenhengen sytten bærekraftsmål i 2015. Disse setter blant annet fokus på helse, utdanning og klima, og hvordan bedre livsvilkårene for all verdens befolkning (Landsbruks- Og Matdepartementet, 2017; Norad, 2016a). Det foreligger altså et internasjonalt fokus på bærekraft, men likevel lever vi generelt over evne (Global Footprint Network, 2018f).

Man kan da spørre seg om hvorfor det er slik. Hvorfor fortsetter vi å forbruke selv om det kan ha alvorlige konsekvenser for våre barn og barnebarn? Et svar, som også skaper grunnlaget for denne oppgaven, er at verdenssamfunnet rapporterer og styrer etter et mål kalt bruttonasjonalprodukt (BNP). Dette er et mål som forteller oss om den samlede produksjonen

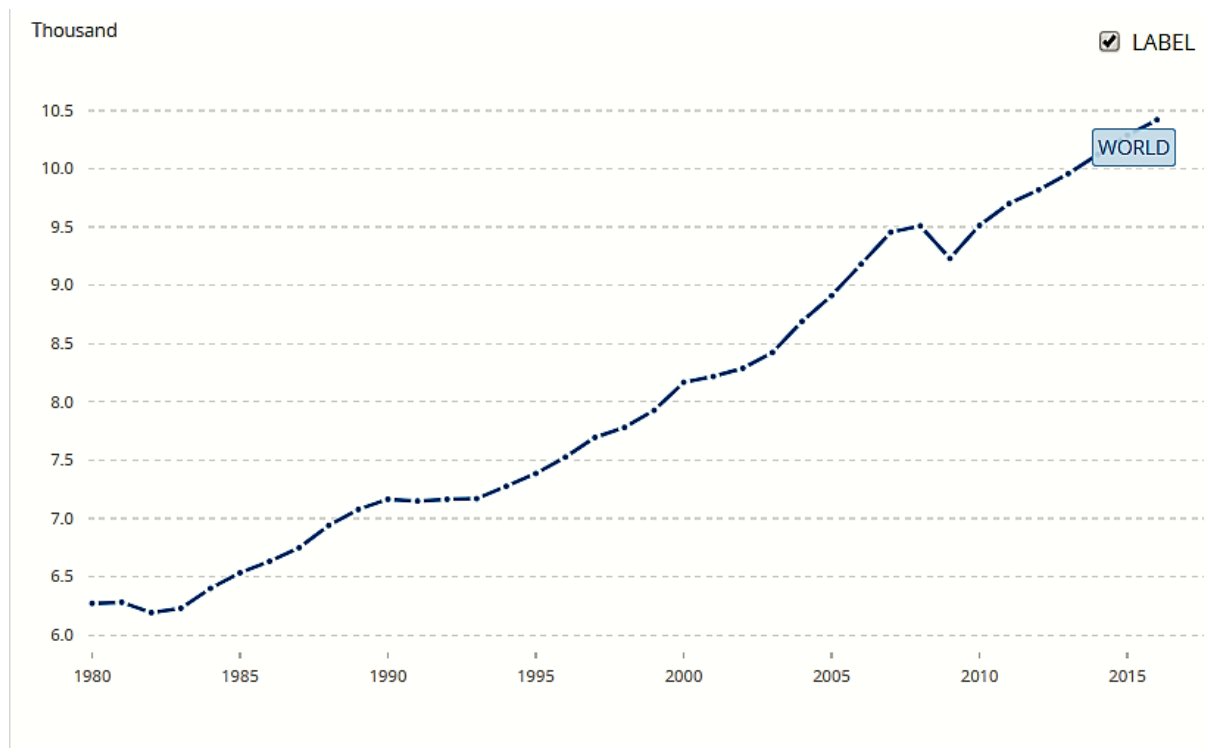
i et land, og gir oss et estimat på et lands inntekter. Dermed blir økonomisk vekst noe vi streber etter. BNP per capita er videre et lands totale BNP fordelt på dets innbyggertall, og det brukes som et estimat på gjennomsnittsinntekten til innbyggerne i gitte land (Fløttum, 2006, s. 24; Jackson, 2017, s. 3-4; Steigum, 2004, s. 38).

Målet bruttonasjonalprodukt ble utviklet på 1930-tallet av det amerikanske nasjonale byrået for økonomisk forskning (The National Bureau of Economic Research), med økonomen Simon Kuznets som leder (Coyle, 2014, s. 12-13). BNP har lenge vært en debattert størrelse, ikke nødvendigvis fordi bruttonasjonalproduktet er et dårlig mål i seg selv, men fordi det gjennom tiden også har blitt brukt til å måle menneskers velstand. Og til dette formålet kommer BNP til kort. Til og med Simon Kuznets advarte mot å bruke bruttonasjonalproduktet som et mål på velstand, fordi velstand ikke er det samme som produksjon (Costanza, Hart, Talberth & Posner, 2009, s. 4; Philipsen, 2015, s. 121). «*Bruttonasjonalproduktet viser oss bare en side, og det er ikke den hvor ubehagelighetene med opptjening av inntekt kommer frem*», sa han (Division of Economic Research, Bureau of Foreign and Domestic Commerce & National Bureau of Economic Research, 1934, s. 6-7).

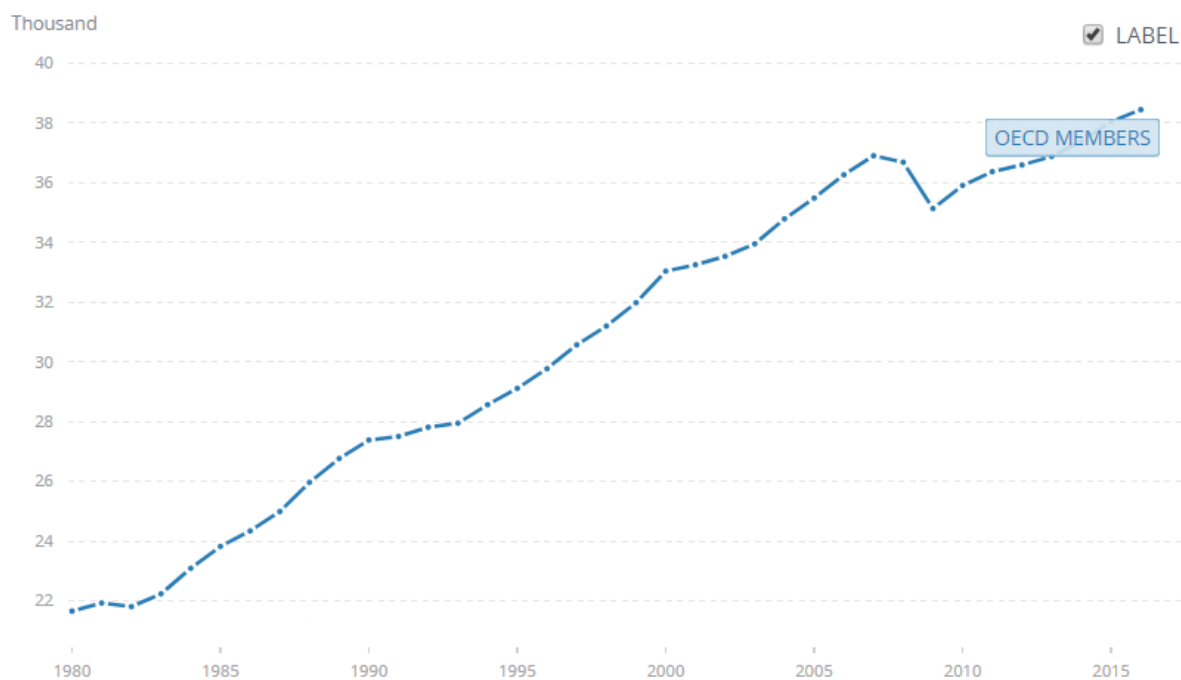
Samtidig som vi nordmenn bruker mer ressurser enn hva som er bærekraftig, rapporterer vi også et av verdens høyeste bruttonasjonalprodukt per capita (Det Internasjonale Pengefondet, 2017). Nordmenns gjennomsnittsinntekt er altså høy sammenlignet med resten av verden, og vi ses derfor på som mer velstående.

Logikken bak å bruke bruttonasjonalprodukt som et velstandsmål er antakelsen om at jo høyere inntekt man har, jo høyere konsummuligheter har man også. Dermed vil man ha tilgang på flere goder, og etter tradisjonell økonomisk teori ha mer nytte og høyere velstand (Jackson, 2017, s. 4-5, 23; Philipsen, 2015, s. 54). Tilgang på goder som kan kjøpes for penger brukes altså som et estimat på hvor velstående man er. I utgangspunktet blir da økonomisk vekst sett på som et gode, fordi det kan hjelpe mennesker ut av fattigdom og skape grunnlag for bedre liv (Jackson, 2017, s. 4-5; Philipsen, 2015, s. 1). Høyere inntekt kan eksempelvis gi bedre helsetjenester. På individnivå handler det om evne og mulighet til å betale for et bedre behandlingstilbud. Nasjoner med høye rapporterte inntekter vil også ha bedre råd til å investere i, og derfor tilby innbyggerne gode helsetjenester (The Economist, 2018). Vi vil også, med høyere inntekt for eksempel kunne kjøpe mer og bedre mat og hygieneprodukter (Coyle, 2014, s. 75).

Verden generelt, og Vesten spesielt, har de siste tiårene sett en voldsom økonomisk vekst. I Figur 1 ser vi vekst i verdens BNP per capita målt i faste priser, altså justert for prisstigning, siden 1980. Dette illustrerer den reelle veksten i BNP i disse årene (Steigum, 2004, s. 43-47). Dersom vi ser på OECD-landene i Figur 2, ser vi at disse har hatt en enda større vekst. Hvis man da baserer seg på BNP som velstandsmål har Vesten tilsynelatende økt sin velstand betraktelig de siste tiårene.

Figur 1: BNP per capita i verden 1980-2015, faste priser (2010 US dollars) (Verdensbanken, 2018c)

Figur 2: BNP per capita i OECD, 1980-2015, faste priser (2010 US dollars) (Verdensbanken, 2018c)

I dette perspektivet, hvor velstand og BNP ses på som to sider av samme sak, vil BNP kunne fungere som velstandsmål (Nou 2015:1, s. 13). Forskning har likevel motsatt vist at økt velstand ikke nødvendigvis henger sammen med produktivitetsvekst. For eksempel antas det at velstand i mange land begynte å flate ut eller avta allerede for flere tiår siden, selv om veksten i BNP fortsatte (Max-Neef, 1995, s. 117; Philipsen, 2015, s. 181). Opp til et visst punkt kan da økonomisk vekst bidra til bedre liv, men forbi dette vil menneskers livskvalitet kunne forringes av fortsatt vekst. Dette kalles for ‘terskelhypotesen’ (‘threshold hypothesis’), og begrunnes av forskere med at i samfunn hvor BNP har nådd et visst nivå (noe ulikt i ulike land), vil økende inntektsulikhet, negativ miljøpåvirkning og svakere sosiale relasjoner kunne manifestere seg (Max-Neef, 1995, s. 116-117). Vi skal senere i oppgaven se at alle disse tre faktorene vil kunne forringe velstand i et land.

Høyt BNP er altså ikke det samme som høy velstand. Mennesker med høy inntekt kan skaffe seg flere goder, men det er ikke dermed sagt at de automatisk er mer velstående enn mennesker med lavere inntekt. Dette kommer av at velstandsbegrepet er et vidt begrep som rommer mer enn bare inntekt og materielle goder. Vi kan argumentere for at inntekt og tilgang på materielle

goder er nødvendig for velstand, og at dette bør inngå i velstandsbegrepet fordi vi må overleve før vi kan betegnes som velstående. Likevel handler velstand om enda mye mer. Det handler om tilgang på god helsehjelp og utdanning for alle, det handler om å oppleve gode relasjoner og tilfredshet med livet, om å leve i et samfunn preget av fred og stabilitet, om å ta vare på naturen og enda mer. Kort kan det sies at velstand handler om at vi mennesker skal oppleve gode liv og mening (Jackson, 2013; 2017, s. 48, 121; Philipsen, 2015, s. 27). I denne oppgaven vil velstandsbegrepet defineres som et begrep bestående av tre dimensjoner, som i alt inkluderer ni ulike faktorer, se Tabell 1 på side 26.

Bildet under (Figur 3) var på forsiden av en utgave av *The Economist* i 2016, og det illustrerer at velstand er vanskelig å måle. Dette er fordi velstand ikke er et kvantitativt mål som vi utelukkende kan identifisere gjennom telling, måling eller veiing (Jackson, 2017, s. 121; Sekaran & Bougie, 2013, s. 3). Velstand er heller et begrep som krever et bredere fokus, eksempelvis på kvalitet. Livskvalitet og miljøkvalitet vil eksempelvis være interessante i denne sammenhengen (Philipsen, 2015, s. 224-225). Nevnte nummer av *The Economist* påpeker videre at BNP ikke omfatter alt et velstandsmål burde omfatte, at det er et produksjonsmål og ikke noe mer (The Economist, 2016d, 2016f). I kapittel 2.3.1 skal vi se nøyere på kritikker av BNP.

Figur 3: Å måle velstand er vanskelig (*The Economist*, 2016c)

Vi må da spørre oss hvorfor det er viktig, og av interesse, å måle velstand. Svaret på dette er for det første at velstand er viktig i seg selv. Å ha god helse og trygge relasjoner gjør oss eksempelvis til lykkeligere mennesker (Jackson, 2017, s. 49). Samtidig kan vi, dersom vi er ved god helse, har tilgang på utdanning og bor i stabile samfunn, også kunne bidra til fremgang og økt velstand for andre (Brundtland & Dahl, 1987, s. 49). Vi streber etter gode liv alene, og myndigheter verden over søker også å tilrettelegge for at innbyggerne i deres respektive land skal ha det så bra som mulig. Dette gjøres eksempelvis gjennom å håndheve lover, bygge infrastruktur og tydeliggjøre viktigheten av å ta vare på miljøet (Jackson, 2017, s. 2, 188-193). Å måle velstand kan derfor gi oss en indikator på hvordan vi ligger an i prosessen mot gode og velstående liv. Hva vi måler er da viktig fordi det vil ha betydning for de avgjørelsene som tas om utvikling av et samfunn. For eksempel vil det være vanskelig å beslutte behov for et bedre utdanningstilbud utelukkende basert på økonomiske indikatorer (Philipsen, 2015, s. 5-6, 65; Stiglitz, Sen & Fitoussi, 2009, s. 7). Man kan også, basert på en måling av velstand, sammenligne seg med andre land og dermed se hvor godt det reelt sett går, og hva man har å strekke seg etter (Stiglitz et al., 2009, s. 43-44).

Ved å gi BNP og økonomisk vekst mye fokus, kan vi risikere å glemme hva velstand og bærekraft reelt sett innebærer. Dette kommer av at vi, for å oppnå ønskede resultater økonomisk sett, og for å prestere godt på måling av BNP, kan komme til å se bort fra at velstand er mer enn inntekt (Jackson, 2017, s. 69). Samtidig kan vi komme til å utarme ressurser og ødelegge miljøet. Eksempelvis vil det ikke være gunstig for fremtiden dersom verden etterspør og produserer store mengder produkter basert på regnskogmateriale. Dette er fordi det lokalt vil kunne ødelegge økosystemer og utradere ulike arter, mens det internasjonalt kan skape store konsekvenser for klimaet og menneskers liv over hele kloden (Jackson, 2017, s. 17; Regnskogfondet, 2018).

Problemene som foreligger idet BNP settes i sammenheng med velstand, er også kjent for politikere. Den 36. amerikanske presidenten, Lyndon B. Johnson, sa eksempelvis i en tale i 1964 at «*Vi er rike og mektige, men det er ikke nok ...*». Videre sa han, fritt oversatt, at det er ikke størrelsen på bankkontoene våre som teller, men kvaliteten på livene våre (Johnson, 1964; Norsk Rikskringkasting, 2016). Kvaliteten på livene våre og vår velstand handler om så mye mer enn inntekt og formue. Igjen kan illustrasjonen i Figur 3 betegnes som god. Hvor store hus vi har, hvor tunge lommebøkene våre er, eller hvor mange ting vi eier kan veies og måles, men

ikke ene og alene fortelle om vi er velstående eller ei. Det er ikke nok å være rik; minst like viktig er det å oppleve mening, gode relasjoner og fred (Jackson, 2017, s. 61; Vrålstad, 2017).

I Norge har også temaet om at BNP er et mangelfullt mål blitt tatt opp i de senere år. Stortingspartiene Kristelig Folkeparti og Miljøpartiet de Grønne fremmet for eksempel i 2016 et forslag om å utvikle et mål for norsk brutto nasjonal livskvalitet, ikke som en erstatning, men «som et supplement» til BNP (Syvertsen & Hansson, 2016). Forslaget ble avslått av finansminister Siv Jensen med begrunnelse i at regjeringen allerede driver en politikk som spenner videre enn økonomisk vekst alene. I tillegg kommenterte hun at samvariasjonen er stor mellom inntekt og livskvalitet (se for eksempel Figur 12 på side 53), og at å måle livskvalitet er komplisert og vanskelig lar seg gjøre i ett enkelt mål (Jensen, 2016). Ingen av disse argumentene kan sies å være tilstrekkelige. Politikken i de fleste land dreier seg om mer enn økonomisk vekst. Likevel er BNP ofte det styrende målet, og fokus vil da kunne forsvinne fra andre viktige momenter. Vi skal se at velstandsbegrepet favner bredt, og dersom vi fortsetter å holde fokus på økonomisk vekst, vil vi kunne gå glipp av en bredere innsikt i en befolkings faktiske livskvalitet og velstand (Philipsen, 2015, s. 51). At man finner en samvariasjon mellom livskvalitetsindikatorer og inntekt betyr heller ikke nødvendigvis at man er på vei i en bærekraftig retning (Coyle, 2014, s. 142). En grunn til dette kan være at høyere rapportert livskvalitet, til en viss grad, kan påvirkes av økte muligheter for konsum, noe som igjen kan være skadelig for miljøet (Jackson, 2017, s. 17; Kahneman & Krueger, 2006, s. 8). Til slutt er det komplisert å måle velstand. Det er et faktum, ikke et argument for ikke å gjøre det ordentlig. Velstand lar seg vanskelig fremstille som ett enkelt mål, og vi skal se i det videre at det ikke trenger å være et hinder. Det kan tvert imot være en mulighet til å skape en bredere forståelse (Stiglitz et al., 2009, s. 12). Enn så lenge ser det likevel ut til at Norge venter på at noen andre, i et annet land, skal ta kostnaden med å utvikle nye styringsmål på dette området (Espnes, 2010). Den amerikanske politikeren, Robert Kennedy, sa i forbindelse med sin presidentkampanje i 1968, også noe i denne sammenhengen. (John F. Kennedy Presidential Library and Museum, 2018). Han holdt da en tale ved universitetet i Kansas, hvor han sa dette om bruttonasjonalproduktet:

“Gross National Product counts air pollution and cigarette advertising, and ambulances to clear our highways of carnage. It counts special locks for our doors and the jails for the people who break them. It counts the destruction of the redwood and the

loss of our natural wonder in chaotic sprawl. It counts napalm and counts nuclear warheads and armored cars for the police to fight the riots in our cities... Yet the gross national product does not allow for the health of our children, the quality of their education or the joy of their play. It does not include the beauty of our poetry or the strength of our marriages, the intelligence of our public debate or the integrity of our public officials. It measures neither our wit nor our courage, neither our wisdom nor our learning, neither our compassion nor our devotion to our country, it measures everything in short, except that which makes life worthwhile” (Kennedy, 1968).

Kennedys tale summerer tydelig opp problemene med å bruke BNP som velstandsmål. På en poetisk måte gjøres det klart at BNP og velstand ikke er det samme, og det blir klart at «*mye av det som er verdifullt, er verken håndfast eller omsettelig*» (The Economist, 2016f, s. 22). Bruttonasjonalproduktet er et for snevert mål til å måle velstand, dette er fordi det bare forteller oss verdien av den samlede produksjonen i et land. Andre viktige deler av livet forteller ikke BNP noe om (Philipsen, 2015, s. 4; Steigum, 2004, s. 48). BNP er derfor et kortsiktig mål, da det utelukkende sier noe om tilstanden i en økonomi i en gitt periode (Steigum, 2004, s. 57). Hvilke ressurser som brukes for å skape produksjon, og om disse utarmes, eller hvordan menneskene som driver produksjonen blir behandlet eller har det, kommer ikke frem. Stress og helseplager grunnet for høyt arbeidspress og ønske om høyere produksjon, må måles på andre måter (Fioramonti, 2017, s. 5; Jackson, 2017, s. 197).

Dette er helt sentralt, fordi dersom BNP fungerte godt som velstandsmål, og i tillegg kunne sies å være bærekraftig, ville det ikke vært behov for denne oppgaven. Vi vil motsatt argumentere for at denne oppgaven absolutt er nødvendig. Den peker på utfordringer ved dagens velstandsmåling og foreslår et alternativ til slik måling som både dekker velstandsbegrepet og samtidig har et bærekraftig perspektiv.

1.2 Problemstilling

Det sentrale i denne oppgaven er altså at bruttonasjonalprodukt ikke er tilstrekkelig når det gjelder velstandsmåling. I tillegg kan fortsatt bruk av dette målet være ødeleggende både for miljøet og menneskeliv fordi det ikke nødvendigvis skaper grunnlag for bærekraftig forvaltning av ressurser (Fioramonti, 2017, s. 71-74; Jackson, 2017, s. 17, 23). Spørsmålet er da hvordan

vi bør måle velstand. For det første bør det brukes et mål som er forenelig med velstandsbegrepet og dekker dette på best mulig vis. Og, for det andre må ikke et slikt mål skape insentiver til å la dagens velstand gå på bekostning av velstand i fremtiden. Problemstillingen i denne oppgaven vil dermed handle om å snu fokus, og blir derfor:

Hvordan kan vi måle velstand i et bærekraftig perspektiv?

Denne problemstillingen er relativt bred, og for mer tydelighet, og for at det skal være mulig å svare på den, vil vi presentere fire forskningsspørsmål. Vi spør først: hva er innholdet i begrepene velstand og bærekraft? Dette spørsmålet kommer av at disse begrepene er sentrale i problemstillingen, og de må defineres tydeligere før vi kan svare på den. Videre spør vi: hvilke problemer finnes idet bruttonasjonalprodukt anvendes som et velstandsmål? Å få avklart dette er også viktig fordi det gir en indikasjon på behovet for en ny måte å måle velstand på. På denne bakgrunnen er det interessant å avklare det tredje forskningsspørsmålet: hvilke alternative velstandsmål finnes? Til slutt er det sentralt å se nærmere på disse alternative målene for å finne ut om et eller flere av dem kan tas i bruk i vår sammenheng. Vi spør da: hvordan stemmer disse ulike alternative målene overens med velstands- og bærekraftsbegrepet?

1.3 Metode

For å svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene i denne oppgaven har vi brukt et eksplorativt design. Dette kommer av at lite forskning har vært gjort tidligere på det spesifikke temaet om bærekraftige velstandsmål. Oppgaven er likevel i hovedsak basert på sekundærkilder fordi det tidligere er gjort undersøkelser og forskning på de ulike komponentene som inngår i problemstillingen og forskningsspørsmålene. Det har blitt gjort et litteratursøk på begrepene 'velstand', 'bærekraft' og 'bruttonasjonalprodukt', grunnet at disse er helt sentrale for å kunne svare på forskningsspørsmålene og denne oppgavens problemstilling (Gripsrud, Olsson & Silkoset, 2011, s. 39; Sekaran & Bougie, 2013, s. 96-97). Dette litteratursøket ble gjort gjennom søkeportaler som nasjonalbiblioteket.no, ISI Web of Science, Oria og Google Scholar. I tillegg ble det også lest litteratur i form av bøker, samt artikler i tidsskrift som The Economist.

I forbindelse med arbeidet er det også gjort undersøkelser av fjorten ulike velstandsmål som vil presenteres mer inngående senere i oppgaven. Dette er mål som allerede er utviklet av ulike

institusjoner, bedrifter, tenketanker og stiftelser. Og på hver sin måte forsøker disse å være et alternativ i verdens velstandsmåling, slik at den kan gjøres bedre og mer tydelig (se for eksempel Legatum Institute, 2017b; Social Progress Imperative, 2017; United Nations Development Programme, 2016a). For å undersøke disse ulike alternativene har metoderapporter laget i forbindelse med målene vært nyttig lesning, da disse inneholder opplysninger om hvordan og hvorfor målene er designet, og hva de inneholder. I tillegg har de ulike målenes nettsider vært informative.

De alternative målene som er inkludert i denne oppgaven er Human Development Index, The Changing Wealth of Nations, Happy Planet Index, Økologisk Fotspor, Legatum Prosperity Index, Genuine Progress Indicator, Social Progress Index, World Happiness Report, OECD: Better Life Index, Brutto Nasjonal Lykke, Sustainable Economic Development Assessment, Grønt BNP, Genuine Savings og Inclusive Wealth. På forhånd var det ikke planlagt hvilke eller hvor mange mål som skulle inkluderes i oppgaven. De målene som ble inkludert kom dels med som et resultat av et slags snøballutvalg; noen mål henviste til andre mål, og disse henviste til andre mål igjen (Gripsrud et al., 2011, s. 139-140). Dels ble også utvalget basert på litteratur som nevner disse målene som alternativer til BNP, herunder en oversikt i Fioramonti (2017, s. 80-82) (se for eksempel Coyle, 2014, s. 117-121; Philipsen, 2015, s. 223-226). Alle disse målene korrelerer, på hver sin måte, bedre med velstandsbegrepet enn hva BNP gjør, fordi disse ulike alternativene hver for seg dekker noen få eller mange sider av velstandsbegrepet, mens BNP bare direkte måler en liten del. Dette var også et krav for at de skulle kunne inkluderes i denne oppgaven. Dermed representerer de en forbedring og en utvikling i velstandsmålingen.

Undersøkelser av ulike sekundærkilder, både litteratur og alternative velstandsmål, har videre dannet grunnlaget for denne oppgavens systematiske tilnærming, som munner ut i et noe justert velstandsmål, hvor det underliggende fokuset er bærekraft. Vi starter med å definere og diskutere begrepene velstand, bærekraft og bruttonasjonalprodukt og vil se at BNP ikke er tilstrekkelig når det kommer til velstandsmåling. Deretter forsøker vi å svare på hva et velstandsmål må inneholde for å kunne sies å måle velstand på en god måte, samtidig som det innehar et bærekraftperspektiv. Arbeidet med denne oppgaven har vært utfordrende, da den omhandler komplekse begreper, mange faktorer og alternative mål. Dette speiles også i kildelisten, som inneholder et rikt spenn av referanser.

1.4 Oppgavens bidrag og oppbygging

Denne oppgavens bidrag er tredelt. For det første bidrar den til å skape en oversikt over mange av de ulike alternative velstandsmålene som er utviklet. Denne oversikten vil dannes på to måter. Først vil de alternative velstandsmålene kort bli gjennomgått hver for seg. De ulike alternativene er til dels ganske forskjellige, og informasjon om dem finnes mange steder. Derfor vil det være nyttig å få dem presentert samlet. Gitt problemstillingen i denne oppgaven, vil noen mål vise seg å være bedre enn andre. Det handler i hovedsak om at en del av de alternative målene bare måler deler av velstandsbegrepet. De ulike alternativene måler likevel til sammen et bredt spekter av faktorer som måler velstandsbegrepet relativt godt. Vi vil også presentere fire kategorier som omfatter disse ulike målene; ‘mål som justerer BNP’, ‘mål som ekskluderer det økonomiske aspektet’, ‘mål som komplementerer BNP’ og ‘dashbordmål’.

Kategoriseringen av de alternative velstandsmålene vil være oppgavens andre bidrag, fordi den hjelper oss å forstå hovedfokuset og innholdet i de ulike målene på en systematisk måte. At noen alternativer forkaster BNP, mens andre anerkjenner det, kommer frem her. Vi skal se at en kategorisering bidrar til å vise at alternativene som kan kalles ‘dashbordmål’ bedre favner kompleksiteten i velstandsbegrepet enn andre alternativer (se for eksempel Beal, Rueda-Sabater, Yong & Heng, 2016; Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015). Navnet ‘dashbordmål’ kommer av at de målene som inkluderes her presenterer et dashboard av, og en oversikt over, ulike relevante faktorer for velstand (Stiglitz et al., 2009, s. 17, 62). De tre andre kategoriene som vil bli presentert kalles ‘mål som justerer BNP’, ‘mål som ekskluderer det økonomiske aspektet’ og ‘mål som komplementerer BNP’. Mål som justerer BNP baserer seg på bruttonasjonalproduktet, men justerer i henhold til kritikker av dette målet. De to siste kategoriene fokuserer i en annen retning enn BNP, hovedsakelig av to grunner. Noen gjør det for å være komplementær til BNP. Mens andre refokuserer for faktisk å endre fokus, for eksempel til i hvilken grad vi i dag påvirker og ødelegger naturen og miljøet. Disse to kategoriene omfatter dermed mål som på den ene siden anerkjenner og ønsker å støtte opp under BNP, mens andre mål sikter på å vise at bruttonasjonalproduktet ikke fungerer som velstandsmål.

De fire kategoriene er basert på ulik eksisterende litteratur, men er i denne oppgaven sammensatt på en ny måte. Tidligere kategoriseringer av de ulike alternative målene inkluderer

alle en eller flere kategorier hvor mål som justerer eller forsøker å 'fikse' BNP er inkludert. Videre baserer kategorien som ekskluderer det økonomiske aspektet seg på tidligere presenterte kategorier som eksempelvis fokuserer på miljøkvalitet, og følgelig utelukker BNP og andre økonomiske mål (Costanza et al., 2009, s. 10-11; Philipsen, 2015, s. 222-226; van den Bergh, 2009, s. 124-125). Kategorien som inneholder mål som komplementerer BNP baseres i hovedsak på van den Bergh (2009, s. 124-125) sin fremstilling av en kategori kalt Genuine Savings. Til slutt er dashbordkategorien basert på Philipsen (2015, s. 226-228) og Stiglitz et al. (2009, s. 62) som begge bruker dette begrepet.

Ut i fra denne kategoriseringen kan vi trekke ut de målene som best måler velstand i et bærekraftig perspektiv. For å svare på oppgavens problemstilling identifiseres her to mål som kan sies å best gjøre dette. Disse målene favner bredt, og de kalles Sustainable Economic Development Assessment (SEDA) og Legatum Prosperity Index (LPI) (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 8). En kombinasjon av disse, med noen tillegg og fratrekk, vil vise seg å kunne være den beste måten å, i et bærekraftig perspektiv, måle velstand. Altså presenterer denne oppgaven, som et tredje bidrag, en ny kombinasjon av faktorer som måler velstand, og foreslår dermed en måte å måle velstand på som vi ikke har sett før. Det sentrale i dette forslaget er at det skal måle velstandsbegrepet på en helhetlig måte samtidig som det skal inneha et bærekraftig fokus.

I de neste kapitlene i denne oppgaven vil vi forsøke å besvare problemstillingen gjennom å basere oss på de presenterte forskningsspørsmålene. Kapittel to vil fremsette en presentasjon av ulike relevante begreper. Først vil velstandsbegrepet bli presentert, og vi vil se at dette inneholder tre dimensjoner som består av i alt ni faktorer. Deretter vil vi se på begrepet bærekraft, og dets innhold. Til slutt vil vi presentere målet bruttonasjonalprodukt, og sammen med dette noen kritikker av dette målet. I denne sammenhengen vil det gjøres en kort sammenligning av velstandsbegrepet og bruttonasjonalprodukt og komme frem til at BNP ikke er et godt mål for velstand. Endelig vil vi se på noen faktorer som bidrar til at vi likevel fortsetter å bruke BNP. Så, i kapittel tre vil de ulike alternative velstandsmålene bli presentert, kategorisert og undersøkt i lys av denne oppgavens problemstilling. Her vil det også presenteres et forslag til hvordan man kan måle velstand med fokus på bærekraft.

2 Teoretisk utgangspunkt

I dette kapitlet vil vi forsøke å skape et utgangspunkt for den videre diskusjonen. Først vil begrepet velstand bli presentert da dette, slik problemstillingen er formulert, legger grunnlaget for denne oppgaven. Hva dette begrepet inneholder er viktig å avklare for å kunne bestemme hvordan man best måler det. Begrepet bærekraft vil så presenteres, fordi dette også ligger som et viktig utgangspunkt her. Det kommer av behovet for et langsiktig fokus, slik at vi skal kunne skape velstand også i fremtiden. Når dette er avklart kan vi presentere bruttonasjonalproduktet, vår viktigste metode i dagens velstandsmåling (Jackson, 2017, s. 3-4). Vi vil se på hva BNP er, og skissere noen kritikker av dette målet. Med dette kan vi også svare på hvilke problemer som oppstår ved å bruke BNP som velstandsmål.

2.1 Velstand

Før vi i det hele tatt har presentert velstandsbegrepet har det kommet frem at dette er et begrep som spenner videre enn inntekt og produksjon (Jackson, 2017, s. 121). Spørsmålet er hvordan vi, i en økonomi som er opptatt BNP og kortsiktig vekst, kan måle velstand i et langsiktig og bærekraftig perspektiv (Sennett, 2014, s. 17). For å kunne svare på dette må vi vite hva vi ønsker å måle, og dermed må vi ha klart for oss hva velstand er (Philipsen, 2015, s. 5-6). Derfor er definisjonen av velstandsbegrepet meget viktig.

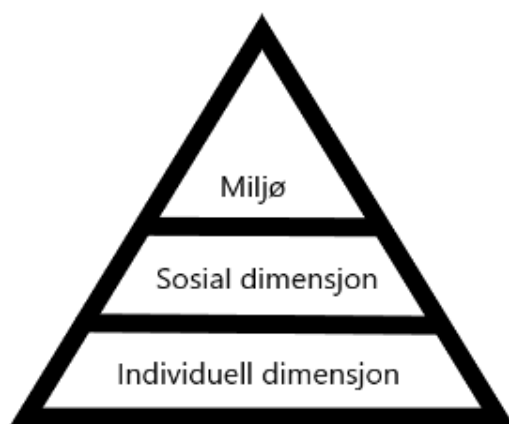
Denne oppgavens første forskningsspørsmål spør hva som er innholdet i velstandsbegrepet. I diskusjonen om hva velstand er, kan FNs menneskerettighetserklæring være et godt sted å begynne. Menneskerettighetene, som kom i stand etter andre verdenskrig, er de viktigste grunnleggende rettighetene verdens innbyggere har. Disse handler ikke om økonomisk vekst, men om helt andre sider av livet. For eksempel har ethvert menneske krav på et trygt liv, med frihet til å tro, mene og si det han vil. Vi har rett til fritid, et godt helsetilbud og tilgang på grunnleggende behov som mat, klær, og husly. I tillegg har alle mennesker rett til å erverve kunnskap gjennom undervisning. Alle FNs medlemsland har skrevet under på, og dermed sagt seg enig i, menneskerettighetserklæringen. Likevel lever mange mennesker liv hvor de ikke får oppfylt disse rettighetene. På den ene siden kan det ses på som en utopi at alle mennesker skal leve liv hvor alle menneskerettighetene oppfylt. Samtidig bør vi likevel forsøke å bidra til at

det blir slik fordi alle mennesker har de samme rettighetene (Falkenberg, 2012, s. 191; FN-Sambandet, 2018c).

Grunnlaget er dermed lagt når det gjelder hva som utgjør gode liv. Likevel kan velstand sies å være et noe diffust begrep. Dette kommer av at mennesket og livet i seg selv er komplekst, og mange faktorer, utover materiell velstand, er viktige for at vi skal oppleve å leve gode liv (Jackson, 2017, s. 121, 142; Stiglitz et al., 2009, s. 12). Materiell velstand vil likevel kunne inkluderes i velstandsbegrepet, da de fleste vil mene at vi trenger noen materielle goder for å kunne bruke betegnelsen velstående. Det er for eksempel vanskelig å kalle noen velstående uten at grunnleggende behov som mat, klær og tak over hodet er til stede (Jackson, 2017, s. 48; Philipsen, 2015, s. 27). For å kunne oppnå velstand, må vi først overleve, men velstandsbegrepet er også noe mer.

Jackson (2017, s. 121) sier det så enkelt som at velstand har å gjøre med våre muligheter for å blomstre som mennesker. Det handler om *«kvaliteten på våre liv og relasjoner, robustheten i våre lokalsamfunn og vår oppfatning av individuell og kollektiv mening»* (Jackson, 2013). Dette er ikke nye tanker, men ideer som kan føres helt tilbake til antikken og Aristoteles (Falkenberg, 2012, s. 130; Jackson, 2017, s. 48). Aristoteles brukte ordet 'eudaimonia', et ord som omhandler det gode liv og å leve opp til sitt indre potensiale (Ryff & Singer, 2008, s. 17; Selnes, Marthinsen & Vittersø, 2004, s. 180).

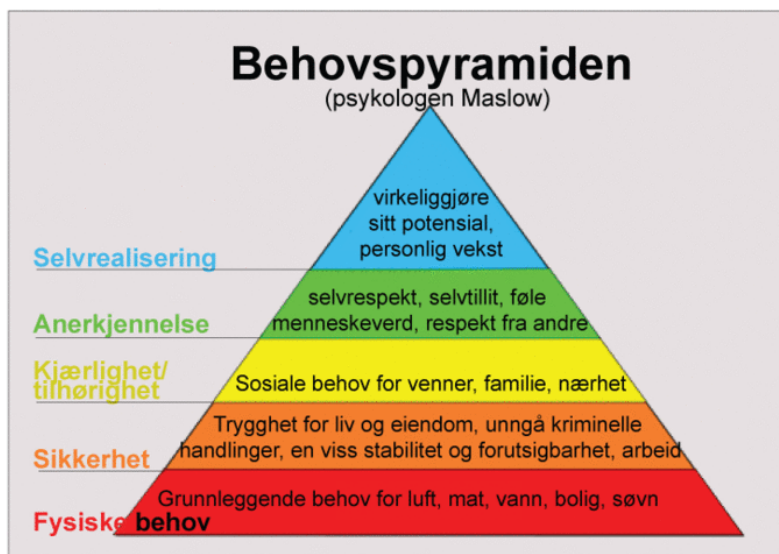
For å være noe mer konkret kan vi, bygget på Fritz og Koch (2016, s. 41-42), si at velstand består av tre dimensjoner. En individuell dimensjon, en sosial dimensjon og en dimensjon med fokus på miljøet.

Figur 4: Velstandsbegrepet som et hierarki (Fritz & Koch, 2016, s. 41). Egen fremstilling

De tre dimensjonene i velstandsbegrepet inneholder faktorer som baserer seg på noe ulike utgangspunkt. Den individuelle dimensjonen inneholder faktorer med fokus på individet, og den sosiale dimensjonen tar utgangspunkt i hvordan et samfunn er organisert og tilrettelagt. Til slutt handler miljødimensjonen om hvordan miljøet ivaretas, både av individer og nasjoner (Fritz & Koch, 2016, s. 41-42).

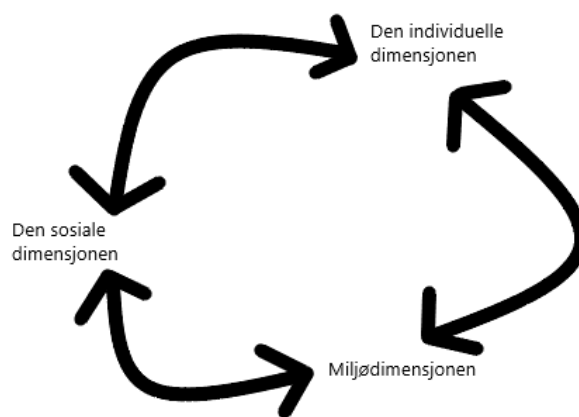
Velstandsbegrepets dimensjoner er her (Figur 4) satt inn i en pyramide som illustrerer et hierarki. Utgangspunktet for dette er tanken om at de ulike dimensjonene bygger på hverandre. Uten det grunnleggende innholdet som vi skal se at den individuelle dimensjonen inneholder, vil det være vanskelig å etablere de andre to. Dette er inspirert av Maslows behovsteori, en teori som bygger på antakelsen om at det finnes fem universelle behov, satt opp hierarkisk og også ofte presentert i form av en pyramide, jamfør Figur 5. De fysiologiske behovene nederst i Maslows pyramide må ifølge denne teorien (i alle fall til en viss grad) oppfylles før behovene for trygget, kjærlighet, og så videre kan oppfylles (Jacobsen & Thorsvik, 2013, s. 251).

Figur 5: Maslows behovspyramide (Leonard, 2015)

Miljødimensjonen er plassert på toppen av pyramiden i Figur 4 ut i fra en antakelse om at vi mennesker trenger å få oppfylt våre grunnleggende behov, samt leve i trygge og stabile samfunn, for å ha kapasitet til å gi miljøet oppmerksomhet (Brundtland & Dahl, 1987, s. 181). Dette er likevel ikke hele sannheten, da ivaretagelse av miljøet eksempelvis kan gi mindre

forurensning, og bedre luft- og vannkvalitet. Dermed kan et godt miljø påvirke menneskers helse i positiv forstand, en faktor som er en del av den individuelle dimensjonen. Dårlig styrte land kan også påvirke menneskers muligheter til å skaffe det de trenger for å overleve. Dette betyr at faktorer i den sosiale dimensjonen kan påvirke faktorer i den individuelle dimensjonen. Til slutt kan også et forurenset miljø skape samfunnsøkonomiske kostnader som kan gå på bekostning av andre viktige investeringer i eksempelvis infrastruktur, noe som er en del av den sosiale dimensjonen i velstandsbegrepet (Brundtland & Dahl, 1987, s. 134, 210; Steigum, 2004, s. 48, 129). Velstandsbegrepet kan derfor like gjerne settes opp som i Figur 6.

Figur 6: Velstandsbegrepet som en sirkel. Egen fremstilling

Innholdet i de tre ulike dimensjonene i velstandsbegrepet baseres både på Fritz og Koch (2016, s. 41-42) og arbeidet til Stiglitz-Sen-Fitoussi-kommisjonen (heretter Stiglitz-rapporten), se Tabell 1 på side 26. Stiglitz-rapporten er et arbeid som ble satt i gang i 2008 av den daværende franske presidenten, Nicholas Sarkozy. Og lederen av arbeidet var den amerikanske økonomen og nobelprisvinneren, Joseph Stiglitz. Målet var blant annet å identifisere hva som trengtes for å skape en mer relevant indikator for sosial utvikling og livskvalitet (Stiglitz et al., 2009, s. 7, 216). Stiglitz-rapporten beskriver åtte faktorer som viktige for menneskers velvære og trivsel. Disse faktorene er materiell levestandard, helse, utdanning, personlige aktiviteter, sosiale relasjoner, styresett, miljøet og sikkerhet; økonomisk og fysisk (Stiglitz et al., 2009, s. 14-15). Alle disse er relevante idet vi snakker om velstand, grunnet at de alle påvirker kvaliteten på våre liv og vår mulighet for å blomstre (Jackson, 2013).

I Tabell 1 inkluderes faktorene som ble vektlagt i Stiglitz-rapporten, men fordi velstandsbegrepet her inndeles i tre dimensjoner, fordeles de på en noe annen måte. Først omfatter den individuelle dimensjonen fem faktorer. Materiell levestandard vil i det videre betegnes som 'grunnleggende behov', og denne faktoren vil også inkludere fysisk sikkerhet. Faktoren 'helse' vil ikke endre navn. Vi vil også inkludere en faktor kalt 'muligheter'. Dette kommer av at menneskers muligheter, både reelle og oppfattede, er av betydning for deres livsopplevelse (Stiglitz et al., 2009, s. 144). Det Stiglitz-rapporten betegner som personlige aktiviteter inkluderer både fritid og arbeid. Indikatorer som handler om fritid vil, sammen med sosiale relasjoner, ha betydning for menneskers velvære, og vil inngå i en faktor kalt nettopp 'velvære' (Stiglitz et al., 2009, s. 47-49). Utdanning kalles her for 'kunnskap', da vi også kan erverve kompetanse utenfor skolesystemet (Hanushek & Wößmann, 2007, s. 2).

Den sosiale dimensjonen i velstandsbegrepet vil fortsette å bruke faktoren 'styresett', og økonomisk sikkerhet fra Stiglitz-rapporten inkluderes her i faktoren 'økonomisk kvalitet' (Stiglitz et al., 2009, s. 14-15). Til slutt i denne dimensjonen inkluderes faktoren 'arbeidsliv', basert på det Stiglitz-rapporten skriver om arbeid som en personlig aktivitet (Stiglitz et al., 2009, s. 49).

Endelig handler den siste dimensjonen, med én faktor, om 'miljø'. Dette ses også på som viktig i Stiglitz-rapporten. Det er både fordi å ta vare på miljøet handler om å bevare jorda for kommende generasjoner og fordi et sunt miljø eksempelvis vil kunne bidra til god helse og bedre livstilfredshet i dag (Stiglitz et al., 2009, s. 52).

Tabell 1 gir oss en oversikt over de ulike dimensjonene og deres innhold. Håpet er at denne skal gjøre det lettere å følge med på fremstillingen under, hvor de ulike dimensjonene og faktorene forklares nærmere. Ingen faktorer er her viktigere enn andre fordi alle til sammen påvirker individers livsopplevelse og muligheter for å blomstre, og dermed er med på å skape velstand for mennesker (Falkenberg, 2012, s. 133; Jackson, 2013; Stiglitz et al., 2009, s. 14-15).

Dimensjoner	Faktorer				
Individuell dimensjon	Grunnleggende behov	Helse	Muligheter	Velvære	Kunnskap
Sosial dimensjon	Styresett	Økonomisk kvalitet	Arbeidsliv		
Miljødimensjon	Miljø				

Tabell 1: Innhold i velstandsbegrepet dimensjoner

2.1.1 Den individuelle dimensjonen

La oss først ta for oss den individuelle dimensjonen i velstandsbegrepet. Faktorene som vil bli presentert her kalles ‘grunnleggende behov’, ‘helse’, ‘muligheter’, ‘velvære’ og ‘kunnskap’ (Stiglitz et al., 2009, s. 14-15). Disse vil nå presenteres etter tur for å gi oss bedre innsikt i hva denne individuelle dimensjonen omfatter.

Vi mennesker kan for det første sies å inneha en del ‘grunnleggende behov’, som behov for inntekt, husly og sikkerhet. Basert på Maslows behovsteori er eksempelvis tak over hodet helt grunnleggende for menneskers mulighet til å leve gode liv, jamfør Figur 5 (Jacobsen & Thorsvik, 2013, s. 251). Husly handler ikke bare om å ta tilgang på tak og vegger, men også om elektrisitet, sanitærfasiliteter og rent vann. Elektrisitet kan blant annet gi oss varme og lys, mens de to sistnevnte momentene er grunnleggende for å overleve, blant annet fordi dårlige sanitærfasiliteter kan spre sykdommer (Jackson, 2017, s. 142; Stiglitz et al., 2009, s. 177, 190). Det andre nivået i Maslows pyramide inneholder behovet for trygghet og sikkerhet (Jacobsen & Thorsvik, 2013, s. 251). Sikkerhet er viktig for menneskers velstand fordi vår livskvalitet kan reduseres når vi opplever frykt og negative følelser. Vi kan, i denne sammenhengen, snakke om både selvopplevd trygghet og faktisk kriminalitetsrate, fordi disse til sammen gir det beste bildet på sikkerhetssituasjonen i et land (Stiglitz et al., 2009, s. 53, 194). Mat er også grunnleggende viktig i Maslows pyramide, og helt avgjørende for vår overlevelse. Om mennesker har nok å spise måles likevel under faktoren ‘helse’, hvor undernæring er en indikator (Jacobsen & Thorsvik, 2013, s. 251).

For å skaffe et godt sted å bo trenger vi normalt en inntekt. Også sikkerhet kan derfor, til en viss grad, kjøpes for penger, ved at å ha et sted å bo beskytter oss både fra naturen og kriminelle handlinger som andre mennesker utfører (Jackson, 2017, s. 48, 66; Philipsen, 2015, s. 27; UNHCR Norge, 2016). Disse grunnleggende behovene henger dermed tett sammen, og man kan spørre seg om det ikke holder å utelukkende se på et menneskes inntekt, eksempelvis i form av BNP per capita, for å vurdere om de er ivaretatt. På dette kan man svare at å ha en inntekt skaper et grunnlag for å oppfylle de andre behovene, men hva man bruker inntekten sin på, eller om den strekker til, er ikke klart før man undersøker mer nøye (Almás, 2018; Philipsen, 2015, s. 27).

God 'helse' er også en sentral faktor når det gjelder menneskers velstand. Uten det kan vi ikke overleve, og vanskelig blomstre som mennesker (Falkenberg, 2012, s. 133; Stiglitz et al., 2009, s. 45). Å ha god helse har likhetstrekk med de grunnleggende behovene nevnt over, da dette heller ikke utelukkende handler om det gode liv, men også om overlevelse. Følgelig kan vi si at vår helsetilstand er med på å danne et grunnlag for å skape velstand, og for å kunne si at vi har det bra. Samtidig kan mennesker med god helse bidra til samfunnsutvikling og velstand for flere (Brundtland & Dahl, 1987, s. 87).

Hvorvidt mennesker har god helse kan vurderes ut ifra flere indikatorer. Noen er internasjonalt anerkjente og vidt brukte, som eksempelvis forventet levealder, barnedødelighet og utbredelse av infeksjonssykdommer. At vi får nok mat er også helt avgjørende for i det hele tatt å overleve, samtidig som det legger et grunnlag for god helse. I tillegg er menneskers mentale helse av interesse fordi mange opplever dårligere psykisk helse én eller flere ganger i løpet av livet, og dette vil påvirke deres livsopplevelse (Brundtland & Dahl, 1987, s. 83; Falkenberg, 2012, s. 171; Stiglitz et al., 2009, s. 15, 45-46, 156, 205). Om mennesker lever sunt og om deres helse ivaretas kan videre også vurderes ved å se på mødredødelighet og grad av overvekt i en befolkning. I tillegg vil kunnskap om helse, tilfredshet med helsetilbudet og at det er tilgjengelig for alle kunne bidra til å skape god helse for individer (Bleich, Özaltin & Murray, 2009, s. 271; Brundtland & Dahl, 1987, s. 89; Christensen & Austveg, 2010, s. 78-80; Peters et al., 2008, s. 162-165; Stiglitz et al., 2009, s. 160)

Videre vil de 'mulighetene' mennesker har være viktige for deres velstand (Stiglitz et al., 2009, s. 144). Dette er en sammensatt faktor hvor menneskers lovbestemte friheter er vesentlige, samtidig som deres reelle frihet og mulighetsrom er av betydning. Fordi denne faktoren

omhandler hvilke muligheter enkeltmennesker har, er den inkludert i den individuelle dimensjonen. Likevel vil lovbestemte friheter påvirkes av hvordan samfunnet er tilrettelagt, og dermed henger denne faktoren tett sammen med innholdet i den sosiale dimensjonen som blir presentert under.

Først handler menneskers muligheter om grunnleggende menneskerettigheter som ytrings- og religionsfrihet, da det å kunne tro på hva man vil, mene og si det man vil og leve det livet man vil, er helt sentralt for individets livsopplevelse (FN-Sambandet, 2018c; Jackson, 2017, s. 59). Individets muligheter påvirkes også av ulikheter mellom dem. Vi vil i denne sammenhengen spesielt trekke frem inntektsulikhet, som eksempelvis kan føre til at noen har bedre tilgang på god utdanning og helsetjenester enn andre, og dermed et bedre grunnlag for velstand (Coyle, 2014, s. 75). Videre kan ulikheter i inntektsfordelingen i et land skape økt kriminalitet og dårligere helse i en befolkning (Wilkinson & Pickett, 2011, s. 44). Inntektsulikhet kan også skape skiller i samfunnet og dermed begrense menneskers opplevde og reelle muligheter (72 Productions, 2013; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 223). På et mer mellommenneskelig plan vil toleranse og inkludering, fravær av diskriminering og likestilling derfor bli viktig, fordi dette kan påvirke individets reelle muligheter, ved å skape tillit og redusere opplevde avstander mellom mennesker (Jackson, 2017, s. 59; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 88).

Menneskers muligheter henger tett sammen med deres opplevde 'velvære' og tilfredshet med livet. Dette kommer av at begrensede muligheter vil kunne påvirke i hvilken grad vi opplever å leve gode liv. Forskning viser i denne sammenhengen at mennesker i egalitære og inkluderende samfunn er lykkeligere enn dem som lever i samfunn preget av mer ulikhet (Fritz & Koch, 2016, s. 42; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 86).

Livstilfredshet og velvære påvirkes også av menneskers fritid, og vårt subjektive velvære kan bedres ved at vi bruker tid på aktiviteter vi finner interessante og givende. Først er fritid en menneskerettighet, og deretter vil en god balanse mellom arbeid og fritid ha betydning for opplevd livskvalitet (FN-Sambandet, 2018c; Stiglitz et al., 2009, s. 47-49, 175). Kvaliteten på de sosiale fellesskapene man er en del av er videre viktig for vårt velvære. Hvor gode sosiale fellesskap vi er en del av kan eksempelvis komme frem gjennom vår tiltro til at disse vil hjelpe oss dersom vi skulle oppleve vanskeligheter. Forskning har også vist at det å være en del av et sosialt system fremmer god helse (Fioramonti, 2017, s. 103; Stiglitz et al., 2009, s. 51, 185-186).

Uten 'kunnskap' er det også vanskelig å bygge velstand, og derfor er utdanning her særs viktig. Tradisjonelt har utdanning blitt sett på som en måte å skape økonomisk vekst, men å ta en utdanning har også flere fordeler. Utdannede mennesker rapporterer generelt høyere livstilfredshet, de har bedre helse og deltar mer i samfunnet. I tillegg kan en utdanning gi oss flere muligheter til å møte mennesker og skape relasjoner (Brundtland & Dahl, 1987, s. 77, 89; Stiglitz et al., 2009, s. 46-47). Hvorvidt mennesker har tilgang på utdanning og om denne er god kan måles gjennom hvor mange som får skolegang og hvor mange år de fullfører. I tillegg vil det være av relevans å vurdere hvor godt det presteres på formelle tester, samt lese- og skriveferdigheter i en befolkning (Stiglitz et al., 2009, s. 47). Selv om utdanning er viktig, kalles likevel denne faktoren 'kunnskap' fordi vi kan lære også på andre arenaer som ikke inngår i skolesystemet. Denne kunnskapen, som vi eksempelvis får i hjemmet, er også viktig for vår livsmestring (Hanushek & Wößmann, 2007, s. 2; Lai, 2015, s. 47-48, 123).

Alle disse fem faktorene bygger, til sammen, den individuelle dimensjonen i velstandsbegrepet. Skillene mellom disse faktorene er ikke alltid helt tydelige, og de henger dels tett sammen. Det viktige er likevel at mennesker får muligheten til å leve gode liv, og at faktorer som påvirker dette måles.

2.1.2 Den sosiale dimensjonen

Den andre dimensjonen som presenteres av Fritz og Koch (2016, s. 41-42) er en sosial dimensjon. Denne handler om hvordan et samfunn er tilrettelagt for at mennesker skal kunne leve gode liv. På mange måter tilsvarer den sosiale dimensjonen begrepet sosial infrastruktur, et begrep som defineres slik: «*Et lands sosiale infrastruktur er institusjoner og politikk som stimulerer verdiskapning og investering fremfor konsum og overtakelse av eksisterende verdier*» (Steigum, 2004, s. 129).

Flere forhold kan ses på som relevante i diskusjonen om et samfunn er godt å leve i. Dersom vi går tilbake til Stiglitz-rapporten, inkluderer denne styresett, økonomisk sikkerhet og arbeid som viktige for menneskers livskvalitet. I denne sosiale dimensjonen vil 'styresett' omtales som en egen faktor, økonomisk sikkerhet vil inkluderes i faktoren 'økonomisk kvalitet', og til slutt vil denne dimensjonen inkludere faktoren 'arbeidsliv' (Stiglitz et al., 2009, s. 14-15). Disse

faktorene er inkludert i denne dimensjonen da de påvirker individers velstand, gjennom institusjoner i omgivelsene og hvordan disse er tilrettelagt.

La oss først se på et samfunns 'styresett'. Denne faktoren er viktig fordi hvordan et samfunn styres vil ha betydning for velstanden i befolkningen. Høy grad av demokrati, herunder høy valgdeltakelse, lav grad av korrupsjon og et lovverk som beskytter og gir rettigheter til innbyggerne, er sentralt i denne sammenhengen. I tillegg står tillit til dem som styrer, og til lovverket, sentralt (Stiglitz et al., 2009, s. 50, 181; The Economist Intelligence Unit, 2018, s. 64). Land med mye korrupsjon eller lav grad av demokrati har også innbyggere som rapporterer lavere grad av livstilfredshet og lykke. Og den sosiale infrastrukturen fungerer heller ikke godt i slike land, fordi det ikke stimuleres til verdiskapning (New Economics Foundation, 2018; Steigum, 2004, s. 128-129; The Economist Intelligence Unit, 2018, s. 5-9). Grad av demokrati følges også tett av andre faktorer. Mange land begrenser pressens frihet, noe som undergraver demokratiet og dets livsrett (Reporters without Borders, 2017; The Economist, 2016b, s. 10; The Economist Intelligence Unit, 2018, s. 3). Økonomisk vekst kan oppnås uten frie medier, men frie medier er helt sentralt i forbindelse med velstand. Disse kan opplyse og gi innsikt og kunnskap slik at vanlige folk lærer å bruke sine rettigheter. Dette kan styrke demokratiet og dermed velstanden i et land (Stiglitz et al., 2009, s. 177-178; Utenriksdepartementet, 2015).

Vi har sett at hvorvidt mennesker har ytringsfrihet påvirker deres muligheter til å delta i samfunnet. Vår velstand påvirkes av om vi på individnivå opplever at vi kan si hva vi mener, men også om det er tilrettelagt for at vi kan delta i samfunnsdebatten og være en stemme for oss selv og andre. At mennesker har en stemme som blir hørt kan føre til bedre lovverk, ansvarliggjøre myndigheter og skape oppmerksomhet rundt viktige saker. I tillegg kan det redusere sjansen for sosial uro (Stiglitz et al., 2009, s. 177-178).

Videre inkluderer den sosiale dimensjonen faktoren 'økonomisk kvalitet'. Av relevans her er innovasjonstakt, statlige investeringer i infrastruktur og økonomisk stabilitet, herunder inflasjon og gjeldsgrad. Samfunn preget av stabilitet, også økonomisk, hvor man kan være relativt trygg på fremtiden, skaper ro, og kan igjen være av betydning for opplevd trygghet hos enkeltindivider. Dette kan videre påvirke fødselsraten i et land fordi økonomisk usikkerhet kan være et hinder for familieførøkelse. En fødselsrate som opprettholder folketallet i et land vil bidra til at man også i fremtiden vil ha tilgang på arbeidskraft som kan videreutvikle økonomien. En trygg økonomi kan også bidra til bedre utbygd infrastruktur, og dermed større mobilitet og

muligheter for en befolkning. Til slutt vil også grad av innovasjon, forskning og utvikling i et land fortelle oss noe om hvordan det tilrettelegges for fremtidig økonomisk stabilitet (Frønes & Kjølørød, 2010, s. 69-70; 2016a, s. 23, 225; 2016b, s. 20-21; Sennett, 2014, s. 30; Steigum, 2004, s. 129; Stiglitz et al., 2009, s. 53, 109). Hvorvidt økonomien går godt eller dårlig i et land er derfor, av disse grunnene, ikke uinteressant, selv om dette ikke burde være eneste styringsindikator.

Til slutt i denne dimensjonen inkluderes faktoren 'arbeidsliv', som omfatter indikatorer som arbeidsledighetsrate og sysselsettingsrate. Et stabilt arbeidsliv med høy sysselsettingsrate er viktig for individene fordi arbeid har flere positive følger. Først gir det inntekt, deretter kan det gi struktur i hverdagen, en opplevelse av mening og identitet, og det kan også hjelpe oss å skape sosiale relasjoner. At disse godene kommer av arbeid krever likevel at arbeidet er anstendig, og at arbeiderne har rettigheter slik at de for eksempel ikke blir drevet for hardt (Sennett, 2014, s. 87; Stiglitz et al., 2009, s. 49, 172; The Economist, 2016e). Et arbeidsliv hvor mennesker oppfatter at deres jobb er sikker er også av relevans for deres livskvalitet (Stiglitz et al., 2009, s. 53). Samtidig vil fleksibilitet i arbeidslivet, herunder tilgang til å ansette midlertidig, kunne bedre omstillingsevnen i et lands økonomi (Frønes & Kjølørød, 2016a, s. 23).

Å måle arbeidsledighetsrate kan være vanskelig. Eksempelvis vil de som av ulike grunner ikke er i arbeid, og ikke søker etter det, falle utenfor det som kalles arbeidsstyrken (N). Da vil ledighetsraten (u) synke fordi denne baserer seg på størrelsen på arbeidsstyrken i tillegg til sysselsettingsraten (L). Dermed vil arbeidsledigheten kunne reduseres uten at man opplever økt sysselsetting (Steigum, 2004, s. 60-62).

$$u = \frac{N-L}{N}$$

Det kan derfor heller være interessant å se på det som kalles sysselsettingsfrekvens, da denne gir et bilde av sysselsettingen sammenlignet med hele den arbeidsdyktige befolkningen. Arbeidsdyktig befolkning er ofte definert som mennesker mellom 16 og 74 år. Likevel vil mange mennesker i arbeidsdyktig alder enten være under utdanning eller pensjonister, og derfor vil heller ikke dette målet nødvendigvis være nøyaktig (Steigum, 2004, s. 59-62).

Vi ser her at de ulike faktorene henger sammen, også på tvers av dimensjonene, og det er ikke alltid like lett å presentere tydelige skiller. Utdanning og politisk stabilitet ('styresett') er for eksempel plassert i to ulike dimensjoner, henholdsvis den individuelle og den sosiale. Likevel

kan man si at en utdannet befolkning kan bidra til å skape stabilitet. Skolegang og utdanning skal gi kunnskap om samfunn og kultur, og innsikt nok til å bidra og se viktigheten av et solid demokrati. (Education International, 2011, s. 20; Stiglitz et al., 2009, s. 46). Ytringsfrihet er også, i tillegg til å være en menneskerett, en viktig del i både den individuelle og den sosiale dimensjonen. Dette kommer av at ytringsfrihet gir mennesker muligheter, samt at det bidrar til å styrke demokratiet. Religionsfrihet og grad av inntektsulikhet, som er indikatorer i mulighetsfaktoren i den individuelle dimensjonen, henger også tett sammen med indikatorer som inngår i den sosiale dimensjonen (FN-Sambandet, 2018c; Stiglitz et al., 2009, s. 177-178; The Economist, 2016b, s. 10). Religionsfrihet beror på lovgivningen i et samfunn, mens inntektsulikhet eksempelvis kan forårsakes av hvilket arbeid man har. Likevel er faktoren som omhandler muligheter inkludert i den individuelle dimensjonen fordi den handler om hvilke muligheter hvert enkelt menneske har, og hvordan de opplever disse mulighetene (Stiglitz et al., 2009, s. 178, 273; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 59).

2.1.3 Miljødimensjonen

Fordi vi bare har en klode, og fordi dette innebærer en begrensning på menneskelig utfoldelse, må vi forsøke å blomstre og skape velstand innenfor de grensene som er til stede (Jackson, 2017, s. 212, 216). Den tredje dimensjonen som presenteres av Fritz og Koch (2016, s. 41-42) handler om akkurat dette ved å fokusere på miljøet, og god forvaltning av de ressursene vi har tilgjengelig.

Også Stiglitz-rapporten inkluderer miljøet som viktig, fordi tilstanden på miljøet og naturen rundt oss påvirker menneskers velstand på flere måter. For det første kan et forurenset miljø, det være seg eksempelvis dårlig luft eller vann, føre til dårligere helse hos dem som påvirkes. Deretter gjør det oss mennesker godt å ha tilgang på natur og friområder. Til slutt kan dette ses i et større perspektiv hvor klimaendringer kan føre til endrede livsvilkår for mennesker overalt på kloden. Klimaendringer fører for eksempel til stigende temperaturer og havnivå, noe som kan gi store materielle skader, så vel som tap av menneskeliv og livsgrunnlag (Brundtland & Dahl, 1987, s. 14; Stiglitz et al., 2009, s. 37, 52).

I denne sammenhengen er det viktig å fremstille et lands belastning på miljøet. Hvordan, og i hvilken grad, dette skjer vil være av betydning fordi menneskeheten setter jordas ressurser og naturlige miljø under press. Dette kan bli tydelig gjennom å sette fokus på hvilke ressurser vi bruker, og om disse kan kalles rene eller urene, ikke-fornybare eller fornybare (Brundtland & Dahl, 1987, s. 43-44, 127).

Bevaring av natur og miljø vil også kunne fremmes ved å verne områder, slik at økosystemer kan få leve upåvirket og opprettholde sin naturlige gang. Dette er viktig fordi en inngripen i naturens oppbygging vil kunne skape konsekvenser for artsmangfold og biodiversitet isolert, ved at arter eksempelvis utrykkes. Mer generelt kan dette få konsekvenser ved at en utryddelse av enkelte arter kan bety at det vil bli vanskeligere for menneskeheten å skaffe nok mat (Brundtland & Dahl, 1987, s. 21, 115; Rapp, 2015). Dersom mennesker har kunnskap om hvordan de skal ta vare på miljøet og forvalte det best mulig, vil det også være en måte å bevare et sunt og velfungerende miljø for fremtiden på (Brundtland & Dahl, 1987, s. 55).

2.2 Bærekraft

Jackson (2017, s. 3) skriver at vi i «*jakten på det gode liv i dag, ødelegger basen for det gode liv i morgen*». Dette står i kontrast til innholdet i bærekraftsbegrepet som vi nå skal se på. Fordi det inngår i problemstillingen, spør det første forskningsspørsmålet i denne oppgaven også hva dette begrepet inneholder.

‘Bærekraft’ ble for alvor introdusert og gjort kjent av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, også kalt Brundtlandkommisjonen etter sin leder Gro Harlem Brundtland, i 1987. Initiativet til kommisjonen kom fra FNs generalsekretær, og kommisjonens oppdrag var å se nærmere på ulikheter, miljøødeleggelse og fattigdom i verden. I tillegg handler rapporten om hvordan vi kan skape bedre liv for alle innenfor de begrensningene som jorda legger på oss (Brundtland & Dahl, 1987, s. 9-11, 14). Nevnte rapport definerte bærekraftig utvikling som «*utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov*» (Brundtland & Dahl, 1987, s. 42). Dette er et vidt begrep som favner flere aspekter, herunder miljøet, økonomien og det sosiale. Det handler derfor om å ta vare på jorda og menneskene som lever her i miljømessig, økonomisk og sosial

forstand (Brundtland & Dahl, 1987, s. 44). Bærekraftsbegrepet er altså et tredelt begrep, og for den videre diskusjonen vil vi nå se litt nærmere på disse tre aspektene hver for seg.

Figur 7: Bærekraftsbegrepet (FN-Sambandet, 2017c)

Først er vi, som med velstand, opptatt av miljøet når det er snakk om bærekraft (Brundtland & Dahl, 1987, s. 31, 44). Dette aspektet av begrepet innebærer å ta tak i årsakene til miljøødeleggelser slik at vi kan bevare miljøet og naturen også for fremtiden. Dette er viktig fordi menneskeheten er helt avhengig av naturen for å overleve, og denne må da bevares også for fremtidige generasjoner (FN-Sambandet, 2018a). Ulike faktorer, blant annet både fattigdom og rikdom, kan være belastende for miljøet. Fattigdom kan eksempelvis utarme naturen fordi fattige mennesker lettere driver rovdrift av ressurser. Samtidig øker rikdom etterspørsel etter varer, noe som i neste rekke kan skade miljø og klima både i produksjon og bruk (Brundtland & Dahl, 1987, s. 32-34; FN-Sambandet, 2018a). Dermed er både fattigdomsbekjempelse og konsumbegrensning viktig. I rapporten fra Brundtlandkommisjonen beskrives både behovet for å begrense Vestens konsum, samtidig som verdens fattige må få muligheter til å oppleve økonomisk vekst som kan ta dem ut av fattigdommen (Brundtland & Dahl, 1987, s. 18).

Utgangspunktet i bærekraftsbegrepet er altså ikke å stanse økonomisk vekst. Derimot er økonomisk vekst en integrert del av dette begrepet. En bærekraftig økonomi vil ta hensyn til de

ressursbegrensningene som foreligger og ta vare på det ressursgrunnlaget vi har. Økonomi og hensynet til miljøet henger derfor tett sammen (Brundtland & Dahl, 1987, s. 16, 40). Videre er det viktig å skape økonomisk trygghet for alle verdens mennesker og redusere de økonomiske ulikhetene mellom dem. Grunnene til at dette er viktig er at ulikheter mellom mennesker kan skape uro og konflikt, noe som kan ta bort fokuset fra en helhetlig bærekraftig utvikling. Samtidig vil økonomisk vekst bidra til å redusere fattigdom, og dermed skape et bedre grunnlag for bærekraft (Dabla-Norris, Kochhar, Suphaphiphat, Ricka & Tsounta, 2015, s. 9; FN-Sambandet, 2018a).

Til slutt er det sosiale aspektet ved bærekraftsbegrepet viktig. Dette favner bredt, og det som er sentralt her er også sentrale faktorer i velstandsbegrepet. Skal vi leve bærekraftig, må vi derfor innfri en del av faktorene som vi har sett inngår i velstandsbegrepet. Mennesker i bærekraftige samfunn får dekket sine grunnleggende behov, de har tilgang til helsehjelp og utdanning, er frie og har mulighet til å utfolde seg. Bærekraftige samfunn er også stabile samfunn hvor mennesker har et anstendig arbeid å gå til. Alt dette skaper grunnlag for gode liv i dag, samtidig som det også bygger et fundament for gode liv i fremtiden. Å snakke om bærekraft handler dermed både om å ta hensyn til oss selv i dag samtidig som vi tar hensyn til dem som kommer etter oss. Det handler om å sikre grunnleggende rettigheter og økonomisk trygghet for alle uten at dette ødelegger miljøet (Brundtland & Dahl, 1987, s. 31-49; FN-Sambandet, 2018a).

Både velstand og bærekraft handler om å imøtekomme dagens behov. Velstandsbegrepet kan også begrenses til bare dette, men dersom vi også skal kunne oppnå velstand i fremtiden, er vi nødt til å se på det i et større perspektiv. Derfor er også bærekraftsbegrepet inkludert i denne oppgavens problemstilling. I et bærekraftig perspektiv er det dermed helt sentralt å ikke utradere innsatsfaktorene som bidrar til varig velstand (Brundtland & Dahl, 1987, s. 42; FN-Sambandet, 2018a).

2.2.1 FNs bærekraftsmål

FNs generalforsamling vedtok høsten 2015 sytten bærekraftsmål, se Figur 8. Disse målene gjelder for alle land i verden og dekker viktige og aktuelle områder for å skape gode liv for alle, både i nær og fjern fremtid. Hovedmålet er at verden, innen 2030, skal ha utryddet fattigdom,

begrenset ulikheter og stanset klimaendringene. Innholdet i bærekraftsmålene favner innholdet i bærekraftsbegrepet, og flere av dem er av konkret interesse i denne oppgaven fordi de inkluderer momenter som er viktige for å oppnå velstand (FN-Sambandet, 2018b; Landsbruks- Og Matdepartementet, 2017; Norad, 2016a).

Figur 8: FNs bærekraftsmål (FN-Sambandet, 2018b)

Først omhandler flere av bærekraftsmålene viktige behov i menneskers liv, som nok mat, god helse og gode sanitærforhold. I tillegg ønsker man gjennom disse målene å gi alle mennesker tilgang på god utdanning og å redusere ulikhetene i verden (Se målene 1-6, 10 i FN-Sambandet, 2018b). Dette er momenter som stemmer overens med innholdet i faktorer som ‘grunnleggende behov’, ‘helse’, ‘muligheter’ og ‘kunnskap’ i den individuelle dimensjonen av velstandsbegrepet. I tillegg har FNs bærekraftsmål likhetstrekk med menneskerettighetserklæringen som sier at mennesker blant annet har rett på en anstendig levestandard og utdanning (FN-Sambandet, 2018c). Å oppfylle disse bærekraftsmålene handler om å skape gode liv i dag og i fremtiden, og vil derfor bidra til å skape bærekraftig velstand for verdens innbyggere (Brundtland & Dahl, 1987, s. 42).

Målene åtte, ni og seksten fokuserer på forhold som inngår i den sosiale dimensjonen av velstandsbegrepet. Nærmere bestemt omhandler disse målene henholdsvis «anstendig arbeid og økonomisk vekst», «innovasjon og infrastruktur» og «fred og rettferdighet» (FN-Sambandet, 2018b). Dette handler om å skape fortsatt økonomisk vekst, spesielt i fattige land, samt å bygge

ut og vedlikeholde infrastruktur for å skape et fortsatt grunnlag for velstand. Videre er det, i disse målene, viktig å skape arbeidsplasser som oppleves anstendige, med gode betingelser og rettigheter for arbeiderne. Innovasjon ses også på som sentralt fordi dette kan bidra til å løse utfordringer verden står overfor, både av miljømessig og samfunnsmessig karakter. Til slutt sies det at arbeid for bærekraft vanskelig kan skje i samfunn preget av ufred (FN-Sambandet, 2018b).

Det syvende, trettende, fjortende og femtende bærekraftsmålet handler så om miljøet, om å bruke fornybar energi, stoppe klimaendringene, og om å bevare liv og biodiversitet, både på land og i vann (FN-Sambandet, 2018b). Å ivareta naturen og miljøet er også, som vi har sett, helt sentralt, både for å skape velstand og for å leve bærekraftig. Dette kommer av at en ødelagt og utradert natur skaper et svakt grunnlag for at mennesker skal kunne leve gode liv (FN-Sambandet, 2018a).

Til slutt er det syttende bærekraftsmålet aktuelt i denne sammenhengen. Det kommer av at et av delmålene her (punkt 17.19) handler om å måle fremgangen som kommer av de andre bærekraftsmålene (Norad, 2016b). Vi har allerede sett den tette koblingen mellom velstandsbegrepet og bærekraftsbegrepet. Å strebe etter å oppnå FNs bærekraftsmål vil kunne føre til høyere velstand på verdensbasis, og det er akkurat velstandsmåling i et bærekraftig perspektiv denne oppgaven vil undersøke.

2.3 Bruttonasjonalprodukt

Fordi det er et vidt brukt mål på menneskers velstand, vil vi nå presentere begrepet bruttonasjonalprodukt (BNP) (Jackson, 2017, s. 4). Vi vil se på innholdet i dette begrepet og presentere noen kritikker som har blitt fremsatt av det. Deretter vil vi gjøre en kort sammenligning av BNP og velstandsbegrepet før vi ser på noen grunner til at BNP fortsatt er mye brukt.

Målet BNP ble utviklet i USA på 1930-tallet av det amerikanske nasjonale byrået for økonomisk forskning (The National Bureau of Economic Research) (Coyle, 2014, s. 12-13; Fioramonti, 2017, s. 47). Et lands bruttonasjonalprodukt betegnes som summen av alle markedstransaksjonene innenfor landets grenser, og det kan ses på som «*summen av*

verdiskapningen hos samtlige produsenter» (Fioramonti, 2017, s. 54; Fløttum, 2006, s. 17). Steigum (2004, s. 38) definerer BNP som «*verdien av den samlede innenlandske produksjonen av ferdige varer og tjenester, verdsatt til markedspriser, i en gitt periode som et år eller et kvartal*». I utgangspunktet måler BNP økonomisk aktivitet, verdiskapning og vekst innenfor et bestemt geografisk område, ofte et land, og er den mest omtalte og best kjente størrelsen i et lands nasjonalregnskap (Fløttum, 2006, s. 17; Steigum, 2004, s. 14, 35).

BNP kan beregnes på flere måter (Fløttum, 2006, s. 94-95);

- a) *Produksjonsmetoden:* $BNP = \text{Produksjon} - \text{Produktinnsats} + \text{Produktskatter} - \text{Produktsubsidier}$
- b) *Utgiftsmetoden:* $BNP = \text{Konsum i alt} + \text{Bruttoinvestering i fast realkapital} + \text{Lagerendring} + \text{Eksport} - \text{Import}$
- c) *Inntektsmetoden:* $BNP = \text{Lønnskostnader} + \text{Driftsresultat} + \text{Kapitalslit} + \text{Produksjonsskatter} - \text{Produksjonssubsidier}$

Av disse er den mest brukte metoden produksjonsmetoden, som måler total verdiskapning og endelig produksjon i alle næringer (Fløttum, 2006, s. 17). Utgiftsmetoden, som også kalles for 'generalbudsjettet', er samtidig også sentral, og betegnes om den viktigste sammenhengen i nasjonalregnskapet. Denne forteller oss hva pengene våre anvendes på (Fløttum, 2006, s. 107; Steigum, 2004, s. 40). Inntektsmetoden handler endelig om hvilke inntekter og kostnader som påløper i den verdiskapningen som skjer i et land (Fløttum, 2006, s. 116).

Når bruttonasjonalproduktet er beregnet foretas det, i nasjonalregnskapet, fastprisberegninger av dette målet. Man gjør dette for å bedre kunne sammenligne BNP i et land fra år til år, da det vil kunne vise oss endringer i produserte mengder. Fastprisberegninger gjøres ved å justere nominelt BNP (BNP målt i løpende priser) for prisstigninger. Da får man BNP målt i faste priser, reelt BNP. Ofte utføres slike fastprisberegninger med fjoråret som basisår, et prinsipp som kalles kjeding, og som sikrer at oppdatert informasjon tas i bruk (Fløttum, 2006, s. 133; Steigum, 2004, s. 43-46). Likevel kan økte priser også indikere høyere kvalitet, derfor vil inflasjonen kunne overvurderes, og justeringen vil ikke nødvendigvis speile faktiske realiteter (The Economist, 2016f, s. 23). For å sammenligne på tvers av land omregnes BNP i ulike land til en og samme valuta, ofte US Dollar eller Euro. I tillegg justeres det også ofte for prisnivået i de ulike landene, noe som gjøres gjennom kjøpekraftspariteter (PPP). Dette gjøres fordi

prisnivå i ulike land kan være forskjellig, og at man med samme inntekt kan få kjøpt mer i et land enn i et annet. Kjøpekraften settes dermed lik i alle land (Fløttum, 2006, s. 146).

Bruttonasjonalprodukt er, som ordet indikerer, et bruttomål. Dette innebærer at vi i bruttonasjonalproduktet ikke trekker fra kapitalslit, men at denne størrelsen blir trukket fra i det som kalles nettonasjonalprodukt (NNP). Kapitalslitet er det forbruket en nasjon har av realkapital i en gitt periode. Realkapital er fysiske gjenstander som bygg og maskiner, men også immaterielle verdier som patenter. Denne kapitalen slites, og der bedrifter i næringslivet ville brukt avskrivninger, bruker nasjonalbudsjettet kapitalslit (Fløttum, 2006, s. 153; Steigum, 2004, s. 38). Nettonasjonalproduktet til et land måler virkelig verdiskapning i en gitt periode, da kapitalslit regnes som en kostnad i sammenheng med den produksjonen som skjer. BNP er derfor større enn NNP, og en overdrevet størrelse når det kommer til å måle omfanget av et lands økonomi. Likevel bruker vi oftere BNP enn NNP fordi det er vanskelig å estimere kapitalslitet. Dette kommer av at kapitalslit beregnes ved å se på ulike typer realkapital og deres gjennomsnittlige antatte levetider, noe som ikke nødvendigvis er nøyaktig (Steigum, 2004, s. 43).

En annen størrelse som også finnes i nasjonalregnskapet er bruttonasjonalinntekt (BNI). BNI er et inntektsmål og defineres som den samlede inntekten som et lands borgere har mottatt, uavhengig av om denne inntekten har sin opprinnelse nasjonalt eller internasjonalt. Grunnen til at produksjonsmålet BNP brukes som velstandsmål og ikke inntektsmålet BNI, kommer av at BNP måler verdiskapning innad i et land. Motsatt måler BNI det som tilfaller et lands innbyggere, uavhengig av hvor produksjonen av det har funnet sted. Dersom produksjonen til et norsk selskap eksempelvis foregår i Polen vil denne produksjonens inntekter inkluderes i Norges BNI, men ikke i det norske BNP. Bruker man BNP som mål er det Polen som måler denne verdiskapningen. For de fleste land er det likevel ikke en vesentlig forskjell mellom disse to målene (Coyle, 2014, s. 25-26; Fløttum, 2006, s. 18; Philipsen, 2015, s. 11).

Som regel bruker vi målet BNP per capita når det snakkes om vekst i økonomien og velstand (Coyle, 2014, s. 74-75; Steigum, 2004, s. 47, 98). Et lands bruttonasjonalprodukt deles da på størrelsen på befolkningen. Voksende BNP per capita indikerer vekst i en økonomi, og slik vekst ses ofte på som utelukkende positivt (Jackson, 2017, s. xxv, 4). Vi ønsker en vekst i økonomien som er større enn befolkningsveksten, slik at det i fremtiden ikke skal bli mindre å rutte med for hver enkelt. Høyere inntekt betyr som regel flere valg- og konsummuligheter, noe

som igjen kan igjen føre til hverdager med mer innhold. Tanken er at tilgangen på flere goder gir oss økt nytte, og dermed høyere livskvalitet og velstand (Jackson, 2017, s. 3-5, 23; Philipsen, 2015, s. 54; van den Bergh, 2009, s. 117).

2.3.1 Kritikk av BNP

Verden har de siste tiårene i stor grad økt både produksjon og de enkelte lands nasjonalinntekter (Philipsen, 2015, s. 107; Verdensbanken, 2018c). For så vidt har vi derfor blitt mer velstående, i alle fall rent materielt sett. Paradokset ligger i at livet består av mer enn materielle goder og penger, og vi skal se at vi, i vår jakt på dette, risikerer å ødelegge både for nåværende og fremtidig velstand (Jackson, 2017, s. 47). Det finnes flere grunner til at BNP (per capita) som et mål for velstand i en befolkning ikke strekker til, og BNP per capita som velstandsmål har vært kritisert lenge, og av mange. Simon Kuznets mente heller aldri at BNP skulle være et helhetlig velstandsmål. Faktisk advarte han mot akkurat dette ved å påpeke at bruttonasjonalproduktet ikke sier noe om hvordan vi tjener opp vår inntekt. Bruttonasjonalproduktet var altså aldri ment som et mål på velstand (Division of Economic Research et al., 1934, s. 6-7; Philipsen, 2015, s. 90-91, 99, 130). Robert Kennedys ord kan da stå som en overskrift over kritikken av BNP som velstandsmål:

“...it measures everything in short, except that which makes life worthwhile” (Kennedy, 1968).

Det vil nå bli presentert en kort oversikt over ulike kritikker mot BNP. I alt vil seks poeng presenteres. Alle disse er med på å gi et bredt bilde av problemene som foreligger når BNP brukes som velstandsmål. De skaper dermed et grunnlag for å kunne argumentere for at bruttonasjonalproduktet ikke er tilstrekkelig i måling av velstand i et bærekraftig perspektiv (van den Bergh, 2009, s. 118-120). På denne måten svarer vi også på oppgavens andre forskningsspørsmål, som spør om problemene med å sette BNP i sammenheng med velstand.

2.3.1.1 Formell og uformell økonomi

Bruttonasjonalproduktet gir et bilde av den formelle økonomien i et land. Det som følgelig ikke utveksles i markeder til en gitt markedspris, altså den uformelle økonomien, har derfor ingen

verdi idet man fokuserer på BNP (Fioramonti, 2017, s. 56, 63; van den Bergh, 2009, s. 119). Philipsen (2015, s. 156) betegner, i denne sammenhengen, BNP som «people-blind», noe som innebærer at dette målet ignorerer de sidene av livet som ikke er en del av markedene. Dette betyr at hjemmeproduksjon som husvask, matlaging og barnepass ikke medregnes i et lands bruttonasjonalprodukt. Dersom denne hjemmeproduksjonen motsatt hadde blitt medregnet i bruttonasjonalproduktet, er det antatt at OECD-landenes BNP ville økt med mellom 20 % og 50 % (Coyle, 2016).

En betydelig og viktig produksjon medregnes altså ikke i bruttonasjonalproduktet. Denne problemstillingen finner vi i alle verdens land, og den er muligens enda større i mindre utviklede land, hvor den uformelle økonomien er betydelig større. Mye blir gjort uansett, enten om det er i hjemmet eller som kommersialisert virksomhet. Hvis man da gjør slik mange (i alle fall i land med høyt BNP) etter hvert gjør, og leier inn vaskebyrå, går på restaurant for å spise og sender barna i barnehagen, vil dette skape vekst i BNP. Produksjonen vil tilsynelatende bli høyere, men det som skjer er bare en forflytning av arbeidet fra hjemmet til større, mer kommersialiserte enheter. Dermed kan land oppfattes som mer velstående uten at det faktisk har skjedd en reell endring i produksjonen (Fioramonti, 2017, s. 76; Steigum, 2004, s. 49; van den Bergh, 2009, s. 132).

Noen mener at en slik kommersialisering vil kunne føre til svakere grad av sosiale relasjoner til menneskene rundt oss (van den Bergh, 2009, s. 132). Dersom den sosiale støtten og tryggheten forsvinner, slik blant andre Sennett (2014, s. 171) skriver om, vil dette kunne true vår følelse av velvære og opplevelse av gode liv (Wilkinson & Pickett, 2011, s. 28). Undersøkelser viser også at det som faktisk betyr noe for mennesker er ikke å bli rikest mulig, men blant annet å ha gode sosiale relasjoner. Vi er skapt for sosial kontakt, og vi har behov for det. Et ensidig fokus på økonomisk vekst vil kunne bidra til å bryte ned tillit og sosiale bånd som vi alle er så avhengige av (Røysamb, 2015; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 27). Uten den tilliten og de relasjonene som bygges mellom mennesker, kunne vi heller ikke gjennomført formelle markedstransaksjoner, sier Fioramonti (2017, s. 139). Uformelle aktiviteter som å delta i den offentlige diskursen eller å passe på og se til hverandre, kan dermed også bygge opp under den formelle økonomien, selv om det ikke fanges opp (Fioramonti, 2017, s. 138-139).

2.3.1.2 Livstilfredshet

Ikke-materielle verdier er viktige komponenter i opplevd velstand (van den Bergh, 2009, s. 119). Det som virkelig betyr noe, og som gir oss glede, kan være gode ekteskap, uten behov for ekstern hjelp, å rydde i hagen (for hånd) eller å spille en fotballkamp på løkka med gode venner. Ikke noe av dette gir utslag i BNP (Philipsen, 2015, s. 153). Bruttonasjonalproduktet måler dermed ikke de kanskje viktigste aspektene når det gjelder livskvalitet og -tilfredshet. Vi skal nå se at høy inntekt ikke trenger å føre til høyere livstilfredshet (van den Bergh, 2009, s. 130).

En økning i BNP per capita gir vanligvis økt kjøpekraft. Det antas at man med høyere inntekt kan kjøpe mer av nødvendige goder, som mat og tak over hodet. Nok mat og et sted å bo er nødvendig for å overleve og for opplevelsen av velstand, og dette er også inkludert i den individuelle dimensjonen av dette begrepet (Philipsen, 2015, s. 27). Videre vil økt inntekt isolert sett kunne føre til en opplevelse av økt lykke, og de med høyere inntekt er generelt sett lykkeligere (Jackson, 2017, s. 56). Likevel oppleves sjeldent situasjoner i livet isolert. Dette kan eksemplifiseres med det som kalles Easterlinparadokset, etter økonomen Richard Easterlin. Han fant at på ett gitt tidspunkt vil mennesker i rike land være lykkeligere enn mennesker i fattige land. Men, og her kommer paradokset, over tid vil vekst i BNP per capita innad i et land ikke føre til økt lykke blant befolkningen (Coyle, 2014, s. 114). Dersom din inntekt økes, mens naboens økes mer, trenger ikke dette å gi deg økt følelse av lykke (Easterlin, 1995, s. 36, 44). Det er da den relative inntekten som har betydning for oss, altså hvor mye vi har sammenlignet med andre, og hvor mye vi har sammenlignet med oss selv i en tidligere periode. Høy inntekt kan føre til høyere lykkefølelse enn lavere inntekt, men dersom alles inntekt økes like mye, vil ikke vår tilfredshet nødvendigvis endres (Cartwright, 2014, s. 470; Hellevik, 2008, s. 105; van den Bergh, 2009, s. 130-132). Dermed vil et økt BNP per capita i et land ikke nødvendigvis være en god indikator på menneskers livstilfredshet (Marmot & Wilkinson, 2001, s. 1235).

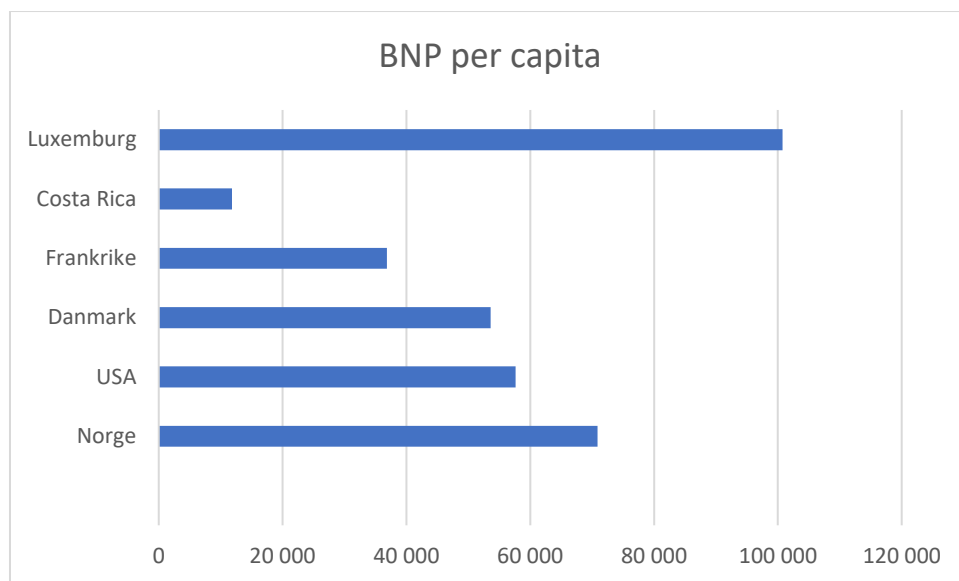
2.3.1.3 Hvordan godene fordeles

Som sagt gir BNP per capita et gjennomsnittsmål på inntekten i en befolkning, men hvordan godene faktisk er fordelt gir ikke bruttonasjonalproduktet noen informasjon om (Jackson, 2017, s. 3; van den Bergh, 2009, s. 131). Hvis alles inntekt øker like mye, har vi sett at det ikke nødvendigvis vil gjøre oss lykkeligere (Cartwright, 2014, s. 468-470). Og motsatt, dersom det foreligger en skjevfordeling av godene i et samfunn, vil BNP per capita også gi et skjevt bilde

av velstanden i gitte samfunn (Philipsen, 2015, s. 156). BNP og BNP per capita kan tilsynelatende være på et akseptabelt nivå. Likevel, dersom den reelle fordelingen innebærer at veldig få mennesker kontrollerer mesteparten av ressursene, og majoriteten har problemer med å få endene til å møtes, vil ikke BNP per capita gi et godt bilde av den reelle situasjonen (The Economist, 2016d).

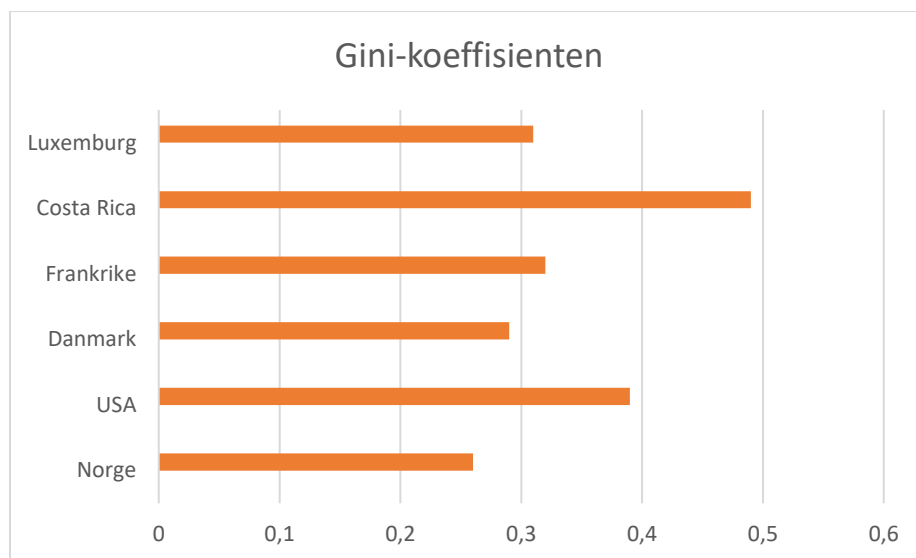
På sikt, og av flere grunner, vil ikke økende ulikheter være bærekraftig. Eksempelvis, dersom de rike tjener seg rikere og middelklassen blir relativt fattigere vil økonomien kunne havne i en vond sirkel, og gå tråere fordi etterspørselen vil reduseres (72 Productions, 2013). Samtidig vil lav relativ inntekt og økte ulikheter kunne bety mer kriminalitet, dårligere helse og lavere forventet levealder i en befolkning (Jackson, 2017, s. 205; Marmot & Wilkinson, 2001, s. 1233; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 44).

Økonomisk vekst betyr ikke automatisk jevnere fordeling av godene. De rike kan ha tjent seg rikere, mens de fattigere ofte ikke er med på utviklingen (Piketty, 2015, s. 25-27; Stiglitz et al., 2009, s. 118-119). Dette er et paradoks med tanke på den avtakende marginale nytten av inntekt. For eksempel er nok penger til å kjøpe et brød mer verdt for dem som ikke har noe enn for de aller rikeste i samfunnet (Jackson, 2017, s. 51-53; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 35). I Figur 9 under ser vi en oversikt over BNP per capita i seks land som vi vil bruke som en illustrasjon noe videre. Bortsett fra Costa Rica rapporterer alle disse landene, inkludert Norge, blant verdens høyeste BNP per capita (Det Internasjonale Pengefondet, 2017). Likevel sier ikke denne oversikten noe om hvordan godene fordeles i disse landene.

Figur 9: BNP per capita, US dollar, løpende priser (Verdensbanken, 2018a)

La oss se på de samme landene en gang til, men nå ved å se på inntektsfordelingen blant innbyggerne der (se Figur 10). Dette kan eksempelvis måles og illustreres ved hjelp av Gini-koeffisienten, en indeks som spenner fra 0 til 1. Verdien 0 indikerer at godene fordeles helt likt i samfunnet, og at alles inntekt er helt lik. Motsatt indikerer verdien 1 at én person innkasserer all inntekten, mens resten av befolkningen ikke får noe (Falkenberg, 2012, s. 68). Alle landene presentert her har, de siste tiår, på det jevne hatt positiv økonomisk vekst (Verdensbanken, 2018b). Likevel ser vi at høyt BNP per capita ikke nødvendigvis henger sammen med den reelle fordelingen av inntekt. For eksempel rapporterer Luxemburg høyere BNP per capita enn Norge, mens Norge har en lavere Gini-koeffisient. Norges Gini-koeffisient var i 2016 0,26, noe som tyder på relativt god og rettferdig inntektsfordeling. Danmark og USA har videre relativt likt nivå på BNP per capita, mens man av Gini-koeffisienten i Figur 10 kan se at fordelingen er ulik i disse landene. En lavere Gini-koeffisient i Danmark enn i USA tyder på jevnere fordeling i førstnevnte land, og USAs nivå på 0,39 tyder på en ganske ujevn fordeling der (Falkenberg, 2012, s. 68; OECD, 2017; Statistisk Sentralbyrå, 2017; Verdensbanken, 2015). Costa Rica er det landet i dette utvalget med lavest BNP per capita, men med høyest Gini-koeffisient. En slik situasjon er ikke ideell, da den tilsier at det ikke finnes mye å dele på, og at få mennesker kontrollerer mye av det lille som er (Falkenberg, 2012, s. 68).

Figur 10: Gini-koeffisienten (OECD, 2017; Verdensbanken, 2015)

I et annet perspektiv kan også ulikhet sies å være et gode, fordi lik lønn for alle vil ta bort insentiver til å arbeide hardt. Dersom leger og ingeniører eksempelvis ikke får betalt for sine lange utdannelser, vil vi etter hvert ikke ha noen som kan behandle vanlige arbeidere som har blitt skadet på grunn av dårlig konstruerte bygninger eller veier (Piketty, 2015, s. 102). Til en viss grad er dermed ulikhet i et samfunn positivt (Dabla-Norris et al., 2015, s. 6). Problemene oppstår når man ikke klarer å kontrollere disse ulikhetene, slik at forskjeller mellom rike og fattige, eller de aller rikeste og middelklassen, blir alt for store. Dette kommer av at ulikheter mellom mennesker har potensiale til å forplante seg til å bli så mye mer. Eksempelvis skaper ulikhet sosiale skiller, noe som kommer av at vi har vanskelig med å identifisere oss med dem som ikke lever som oss selv. Det kan føre til at tillit mellom mennesker reduseres og at sosiale relasjoner forringes i samfunn med høy grad av ulikhet. Videre er det også påvist sammenheng mellom store inntektsulikheter og høy grad av psykiske lidelser og rusmisbruk (72 Productions, 2013; Piketty, 2015, s. 74, 102; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 82-83, 100-101, 105).

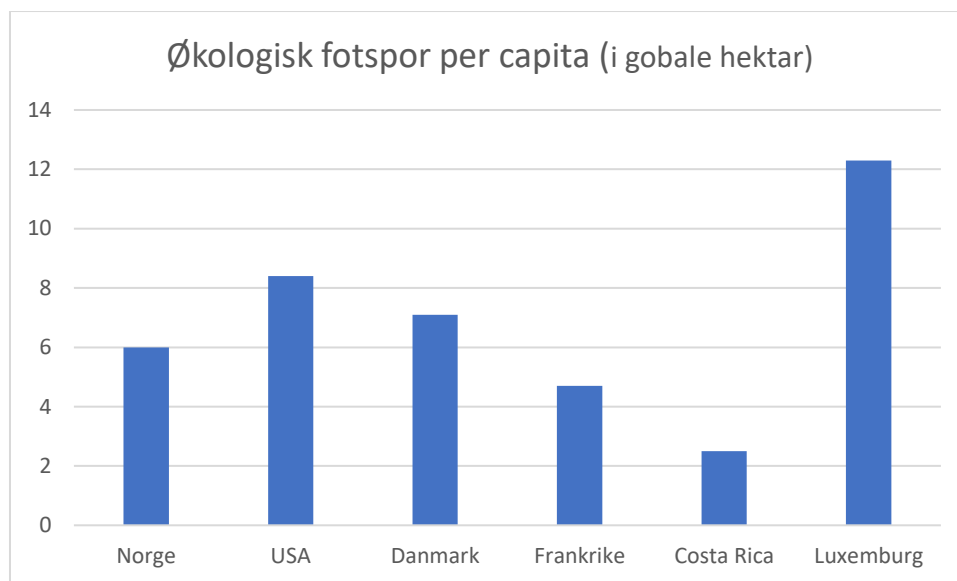
2.3.1.4 Eksternaliteter

Begrepet eksternaliteter brukes i økonomifaget om situasjoner hvor en transaksjon i markedet skaper kostnader (eller nytte) for andre som ikke direkte deltar i transaksjonen (Stiglitz, 2010, s. 15). Flere transaksjoner i markedet, og videre en økning i BNP, vil for eksempel kunne skapes

av flere arbeidstimer på flere personer i samfunnet. Samtidig vil dette også kunne gi mindre fritid, mulig barnarbeid og mindre tid til utdanning, noe få vil mene er tjenlig (Steigum, 2004, s. 48). Som Kennedy (1968) sa, kan ikke BNP gjøre rede for hva som øker en nasjons rikdom og hva som er ødeleggende for den (Fox, 2012).

Blanke (2016) sier at BNP *«bare gir et mål på endelig produksjon av varer og tjenester i en økonomi i en gitt periode, uten hensyn til hva som produseres, hvordan det er produsert eller hvem som produserer det»*. Bruttonasjonalprodukt måler produksjon, mens de innsatsfaktorene som brukes, det være seg menneskelige eller naturen, og slitet på disse, ikke tas med i beregningene (Fioramonti, 2017, s. 5). Jamfør diskusjonen om kapital slit over. Om bruken av innsatsfaktorene som driver BNP tjener til samfunnets beste på lang sikt kommer derfor ikke frem i dette ene tallet. Forskning viser også at fattige land ofte har ønsket kortsiktig vekst, men da har utarmet ressurser og på sikt heller skapt fattigdom enn velstand (Philipsen, 2015, s. 137).

Et sentralt poeng i denne sammenhengen er miljøødeleggelser. Livet på jorda er ikke avhengig av frie markeder, men det *er* avhengig av velfungerende økosystemer (Philipsen, 2015, s. 213-214). Hvordan naturen forvaltes kan illustreres gjennom et lands økologiske fotspor. I Figur 11 ser vi igjen en oversikt over de samme landene som er omtalt tidligere, men her ser vi hvilken grad av avtrykk disse setter på miljøet. Henviser man til BNP per capita som velstandsmål har flere av disse landene oppnådd høy velstand, jamfør Figur 9. Spørsmålet er om det har gått på bekostning av noe. Ved å se på disse landenes økologiske fotspor, kan vi tydelig se at økonomisk vekst og miljøhensyn ikke går hånd i hånd (Arrow et al., 1995, s. 520). På den ene siden kan vi da si at inntekt er grunnleggende for å tilfredsstille ulike basisbehov som vi mennesker har. Sett fra et annet perspektiv vil ikke inntektsvekst og vekst i BNP være av betydning hvis vi ikke har livet i behold. Altså dersom vi ødelegger miljøet rundt oss for å skape vekst (Philipsen, 2015, s. 134).

Figur 11: Økologisk Fotspor per capita (Global Footprint Network, 2018a)

Regnestykket for et lands økologiske fotspor ser på det vi har tilgjengelig av natur og trekker fra det vi bruker. Dersom et land har mer naturressurser enn det bruker, vil det ha et overskudd av biokapasitet, men dersom det bruker mer enn det har, vil det gå med underskudd (Global Footprint Network, 2018a, 2018b). Grensen som er satt når det gjelder hva jorda kan tåle, er at mennesker bruker maksimum 1,7 globale hektar (gha) hver, i året. Et globalt hektar er et arealmål som forteller oss hvor mye ressurser vi kan bruke slik at jorda samtidig klarer å fornye dem (Global Footprint Network, 2018d). De fleste utviklede land bruker mye mer naturressurser enn det de har, se for eksempel Figur 11 (Global Footprint Network, 2018d, 2018e).

Det paradoksale med dette målet er at de landene som klarer å holde seg under grensen på 1,7 gha, er land hvor levestandarden og velstanden som regel ikke kan måle seg med det man ønsker å oppnå. Vi har sett at Costa Rica har betydelig lavere BNP per capita enn land som Norge og USA, og det økologiske fotsporet til dette landet er også betraktelig lavere enn hva vårt er. Andre eksempler på land med lave økologiske fotavtrykk er Eritrea, DR Kongo, Tsjad og Niger (Global Footprint Network, 2017). Likevel er dette også land som er rangert blant de ti dårligst utviklede landene i verden, ifølge Human Development Index (United Nations Development Programme, 2016b). En faktor som muligens kan være med å forklare disse landenes lave økologiske fotavtrykk er at de også har lav befolkningstetthet. Dette gjør at det ikke er like stort

press på ressursene i disse landene som i land med høyere befolkningstetthet (FN-Sambandet, 2017a; van den Bergh & Verbruggen, 1999, s. 66-67).

2.3.1.5 Kriminalitet

Det finnes også andre sider av kritikken mot BNP. Mer eller mindre over hele verden finner man økonomisk aktivitet som ikke tas med i den formelle økonomien. Dette kommer av at mye aktivitet holdes skjult, og ikke registreres av myndighetene; såkalt svart økonomi. Et eksempel på dette er korrupsjon, en ulovlig kilde til økt rikdom for noen, og ødeleggende for demokratiske prosesser så vel som sosial rettferdighet for de mange (Steigum, 2004, s. 129; Økokrim, 2017). Det kan skje betydelig produksjon i den svarte økonomien som ikke medregnes i BNP (Steigum, 2004, s. 49). Eksempelvis ble det i 2014 anslått at den svarte økonomien i Norge utgjorde 14 % av BNP, mens Italias svarte økonomi ble beregnet til å være rundt 20 % av BNP i 2012 (Haakaas, 2014; Schneider & Williams, 2013, s. 54-55). For å bedre kunne sammenligne på tvers av land forsøker man å gjøre beregninger på størrelsen av den svarte økonomien. Dette begrunnes i at sammenligningen ikke skal påvirkes av ulikt lovverk i ulike land (Merler & Hüttl, 2015).

Vi finner også industrier som tas med i beregningene av BNP, men som ikke nødvendigvis er områder hvor vi ønsker vekst. Et eksempel på dette er prostitusjon og narkotikahandel (Coyle, 2014, s. vii, 110). Dersom kriminell aktivitet som dette tas med i beregningen av bruttonasjonalprodukt, vil det måles vekst. I 2014 inkluderte flere EU-land disse aktivitetene i sine nasjonalregnskap (Coyle, 2014, s. 110). Noen samfunn opplever at prostitusjon og narkotika større industrier enn andre steder, men på det jevne er det beregnet at BNP for hele OECD-området steg med rundt 0,2 % da disse aktivitetene ble inkludert i BNP (Malm, 2015; Merler & Hüttl, 2015). Prisene på slike aktiviteter er vanskelig å oppdrive, og derfor beregnes de ved hjelp av antakelser. Eksempelvis kan narkotikahandel beregnes ved å se på et estimert antall brukere ved hjelp av kriminalitetsundersøkelser, og bruke gateprisene som verdi. Hva som faktisk er den reelle verdien av slike aktiviteter er vanskelig å si sikkert (Coyle, 2014, s. 110-111; Fioramonti, 2017, s. 60). Det som er sikkert er at vi, gjennom å inkludere slike aktiviteter skaper en vekst i BNP. At all vekst er god vekst, kan dermed vanskelig forsvares.

2.3.1.6 Den nye økonomien

I dagens samfunn har vi også utviklet produkter og tjenester som gjør at måling av velstand ved hjelp av BNP, om mulig, blir enda vanskeligere. Tre poeng kan tas med her. For det første har verden de siste årene sett flere teknologiske innovasjoner, som for eksempel Facebook, Instagram og Google, hvor tjenestene formidles gratis til brukere i hele verden. Slike selskaper har vist seg å være verdifulle og nyttige for dem som bruker dem, men lite av denne faktiske verdiskapningen kan ses igjen i BNP fordi tjenestene er gratis (Coyle, 2014, s. 93; Fioramonti, 2017, s. 60-62).

Delingsøkonomi er også et relativt nytt begrep som skaper hodebry i beregningen av BNP. Mange vil mene at å dele på verktøy, biler, klær og annet er mer miljøvennlig og bærekraftig enn om alle kjøper hvert sitt. Likevel vil denne måten å drive et samfunn på ikke drive vekst i BNP, på grunn av at mindre vil bli kjøpt i markedene (Möhlmann, 2015, s. 194; Stranden, 2016). La oss gjøre et lite tankeeksperiment: Å forsøke å minske konsumet har potensiale til å være positivt for oss. Det vil kunne gi oss en tilfredsstillende av å ta vare på miljøet. Det kan gi oss nye bekjensheter og styrke sosiale bånd fordi vi vil ha behov for å låne noe av det vi trenger. Og, pengene vi ikke trenger kan eksempelvis bidra til lavere gjeldsgrad. Likevel skaper ikke noe av dette et økt bruttonasjonalprodukt.

Til slutt er det verdt å påpeke innholdet i begrepet sirkulærøkonomi, et begrep som omhandler et økonomisk system som ikke ønsker å gjøre skade på miljøet (Murray, Skene & Haynes, 2017, s. 371). Det handler her om å skape minst mulig avfall med minst mulig ressurser. Dette står i motsetning til slik økonomien er ordnet i dag. Vi utvinner og forbruker ressurser, som til slutt skal ende opp som avfall. I sirkulærøkonomien vil ressurser inngå i nye kretsløp, og produksjon av nye varer vil bli mindre. Reparasjon, og ikke nykjøp, er da sentralt (Frønes & Kjølrsrød, 2016a, s. 309-310).

Ikke i noen av disse eksemplene på den nye økonomien vil BNP være et godt mål for velstand. Å ta vare på jorda, og å omgås på nye og innovative måter speiles ikke i økt bruttonasjonalprodukt. Heller motsatt. I den nye økonomien rettes fokus mot aktiviteter som ikke driver økonomisk vekst, og bort fra andre aktiviteter som driver økonomisk vekst.

2.3.2 En sammenligning av BNP og velstand

Vi har nå sett på hva velstandsbegrepet inneholder, og vi har sett på begrepet bruttonasjonalprodukt og kritikker av dette. Med det som utgangspunkt vil vi nå kort se på om det finnes sammenheng(er) mellom BNP og innholdet i velstandsbegrepet.

La oss først se på den individuelle dimensjonen i velstandsbegrepet. Her inkluderes faktoren 'grunnleggende behov' som igjen inkluderer inntekt, sikkerhet og husly. Når det gjelder måling av denne faktoren kan BNP per capita være nyttig fordi det gir et estimat på menneskers inntekt. Inntekt kan videre gi mennesker mulighet til å skaffe både mat og husly, og dermed også bedret sikkerhet (UNHCR Norge, 2016). Samtidig forteller eksempelvis ikke BNP oss noe direkte om i hvilken grad mennesker faktisk opplever trygghet (Wilkinson & Pickett, 2011, s. 177). Den neste faktoren i denne dimensjonen er 'helse', og også her kan BNP gi oss indikasjoner på hvordan forholdene er. Dette kommer av at man finner korrelasjon mellom høyt BNP og god helse i en befolkning, noe som er et resultat av at rikere land har bedre muligheter til å gi sine innbyggere et godt helsetilbud (Rosling, 2012; The Economist, 2018). Akkurat det samme gjelder for utdanning, som faller inn under faktoren 'kunnskap' (Coyle, 2014, s. 75). Samtidig sier ikke BNP noe om hvordan inntektsfordelingen i et samfunn er, og store ulikheter kan skape både svakere helse og lavere kunnskap og ferdigheter i en befolkning (Wilkinson & Pickett, 2011, s. 118, 147). Fordi inntekt kan gi oss en opplevelse av at vi har flere 'muligheter', kan BNP være en indikator på også dette. Samtidig vil ikke BNP være et tilstrekkelig mål i denne sammenheng. Ut i fra BNP kan man eksempelvis ikke lese hvor stor grad av yringsfrihet borgere har eller hvordan godene er fordelt. Teoretisk sett kan et land ha høyt BNP, men en Gini-koeffisient nærmere 1. Slik vil få mennesker kontrollerer det meste av verdier, og mange mennesker vil ha få muligheter til å oppfylle sine behov i tilstrekkelig grad (Falkenberg, 2012, s. 68; Jackson, 2017, s. 59). Vår opplevde 'velvære' beror, til slutt, på kvaliteten i våre sosiale relasjoner, grad av fritid og hvor tilfredse vi er med livet. Dette kan ikke kjøpes for penger, og et jag etter høyere inntekt kan heller gå på bekostning av menneskers velvære (Jackson, 2017, s. 57). Samtidig finner vi korrelasjon mellom BNP og opplevd livstilfredshet, jamfør Figur 12 på side 53 (Ortiz-Ospina & Roser, 2017). Dette kan komme av at inntekt kan gi oss større frihet til å anskaffe det vi har lyst på og gjøre mer av det vi ønsker (Jackson, 2017, s. 59). Likevel blir

vi ikke nødvendigvis lykkeligere av å øke vårt antall av materielle goder (Cartwright, 2014, s. 70; Røysamb, 2015).

I velstandsbegrepets sosiale dimensjon finner vi først faktoren 'styresett'. Fattige land har generelt dårligere fungerende rettsvesen og politiske institusjoner enn rikere land (Steigum, 2004, s. 128). Man kan derfor si at et lands BNP kan gi noen indikasjoner på hvor godt det fungerer. Samtidig forteller eksempelvis ikke bruttonasjonalproduktet oss noe direkte om lovverket i et land oppleves som godt (Wilkinson & Pickett, 2011, s. 202). 'Økonomisk kvalitet' er videre en faktor som omhandler økonomisk stabilitet, grad av innovasjon og statlige investeringer. BNP kan sies å delvis kunne indikere den økonomiske kvaliteten i et land, da høyt BNP ofte fører til høyere investeringer (Coyle, 2014, s. 75). I tillegg kan man, dersom man ser på vekst i bruttonasjonalproduktet, få et inntrykk av hvilken retning et lands økonomi er på vei. Dette kommer av at BNP per definisjon indikerer aktivitetsnivået i en økonomi (Fløttum, 2006, s. 94-95; Steigum, 2004, s. 40). Likevel kan høyt BNP og høy aktivitet i økonomien skyldes høy gjeld og tendenser til bobler (Aliber & Kindleberger, 2015, s. 43). Dersom en slik boble sprekker, har vi opp gjennom historien sett at det kan føre til alt annet enn økonomisk stabilitet (se Aliber & Kindleberger, 2015, s. 73, 212-213 om for eksempel South Sea boblen og dot.com boblen). Også faktoren 'arbeidsliv' kan til en viss grad måles ved hjelp av BNP, fordi økt sysselsetting fører til økt produksjon, som igjen øker BNP. Samtidig inkluderer denne faktoren også momenter som anstendighet i arbeidet og herunder rettigheter for arbeidere. Dette forteller ikke størrelsen på bruttonasjonalproduktet noe om. Hvis arbeidere er utsatt for uanstendige arbeidsforhold, speiles det altså ikke i BNP (Steigum, 2004, s. 59; Stiglitz et al., 2009, s. 172).

Til slutt finner vi miljødimensjonen som siste dimensjon i velstandsbegrepet. Vi har allerede sett at et høyt bruttonasjonalprodukt kan være ødeleggende for miljøet. Dette kan komme som et resultat av at et ensidig fokus på profitt kan gjøre at man bryr seg mindre om de konsekvensene produksjon og konsum kan ha på miljøet (Jackson, 2017, s. 17).

Vi ser her at BNP til en viss grad kan gi oss indikasjoner på om et land er velstående eller ikke, men at det på mange områder ikke gir oss den informasjonen vi trenger. Derfor kan vi si at bruttonasjonalproduktet ikke egner seg som velstandsmål alene, og at det foreligger behov for et mål som mer helhetlig måler alle velstandsbegrepets dimensjoner og faktorer.

2.3.3 Hvorfor BNP står ved lag

Når det finnes så mange ulike kritikker mot BNP, og dette målet ikke måler velstandsbegrepet godt nok, kan man spørre seg hvorfor vi fortsetter å bruke BNP i denne sammenhengen. For å svare på dette vil vi nå kort skissere noen argumenter for å holde frem med å anvende BNP som måleinstrument i sammenheng med velstand.

Tradisjonelt har velstand blitt sett på nesten om et synonym til økte inntekter og økonomisk vekst. Dette handler om at man tenker seg at økt konsum gir oss mer nytte og velvære. Å bringe mennesker ut av fattigdom ses også på som noe godt, fordi dette vil kunne øke deres livskvalitet og bedre arbeidet for bærekraftig utvikling og velstand (Brundtland & Dahl, 1987, s. 14, 18; FN-Sambandet, 2018a). Dermed har også økonomisk vekst blitt sett på som ønskelig, og land har forsøkt å øke sine inntekter (Jackson, 2017, s. 4-5). BNP vil, i denne sammenhengen, være et egnet styringsmål.

Vi klarer også å måle et lands bruttonasjonalprodukt, og man kan da mene at BNP er brukbart fordi det er målbart (Philipsen, 2015, s. 175). Videre er det vanskelig å finne mål som er bedre, like tydelige og tilgjengelige for bruk som BNP (Fløttum, 2006, s. 24-26; Philipsen, 2015, s. 175). Samtidig trekkes vi mennesker mot enkle løsninger og det vi kjenner. Van den Bergh (2009, s. 121) sier at fordi det er så komplekst å måle velstand, velger vi å gjøre det enkelt ved å bruke BNP (Angner, 2016, s. 170; Thaler & Sunstein, 2008, s. 34).

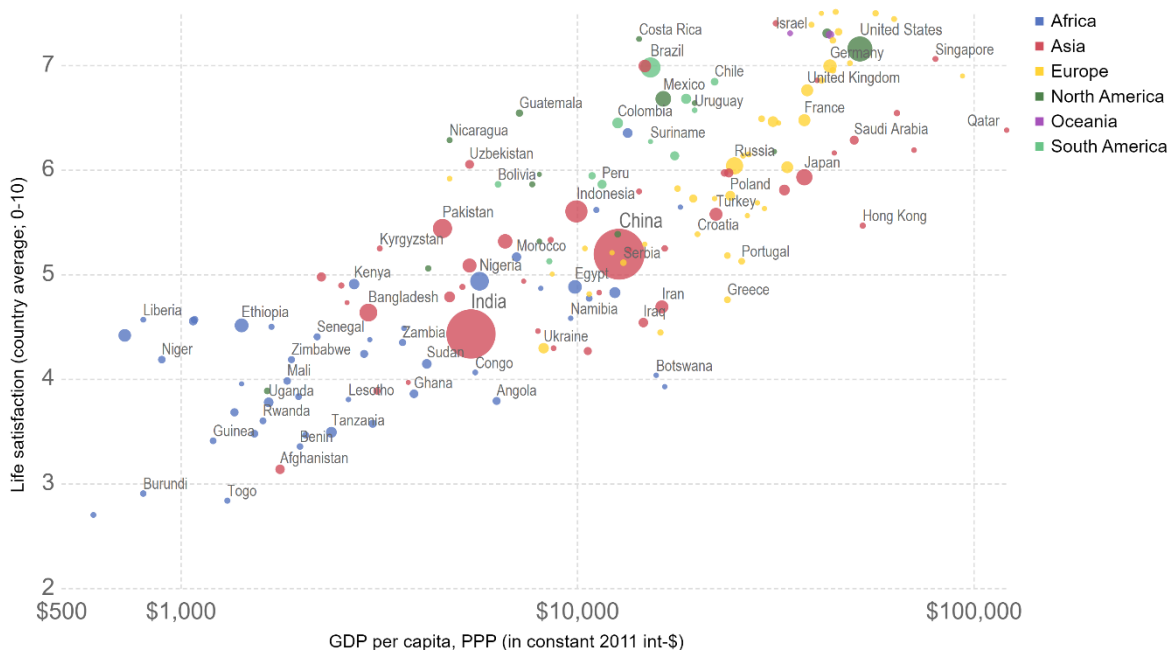
Bruttonasjonalproduktet er også ett enkelt tall, som lar seg sammenligne på tvers av land og regioner. De aller fleste land i verden produserer et mål på BNP, og sammenligninger kan dermed gi referansepunkter til hvor godt det går i ulike lands økonomier (Fioramonti, 2017, s. 52; Fløttum, 2006, s. 17, 24-26). Å sammenligne velstandsnivå på tvers av landegrenser er av interesse fordi det kan gi oss indikasjoner på hvordan mennesker har det, og om det er behov for å iverksette tiltak for å bedre forholdene (Philipsen, 2015, s. 133; Statistisk Sentralbyrå, 2018; Steigum, 2004, s. 41).

Det finnes også flere grunner til at det ofte settes likhetstegn mellom BNP og velstand. En av grunnene til at BNP har holdt stand som velstandsmål i så mange år, er korrelasjonen mellom nettopp BNP og andre dimensjoner som indikerer velstand (se for eksempel Ortiz-Ospina & Roser, 2017). At BNP korrelerer med andre indikatorer som inngår i velstandsbegrepet, er for

mange et godt argument for å beholde bruttonasjonalprodukt som en indikator for velstand (Coyle, 2014, s. 75; Jackson, 2017, s. 72-76) (se Figur 12). Vanligvis er mennesker som bor i land med høyt rapportert BNP også lykkeligere og har flere muligheter (Philipsen, 2015, s. 164; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 39). Alle transaksjoner i markedet er ikke bare et mål på hvor mye som konsumeres, sier forsvarere for BNP som velstandsmål, det er også et mål på nytten menneskene får ut av dette konsumet (Jackson, 2017, s. 53). I tillegg har studier funnet korrelasjon mellom inntektsnivå og utdanningsnivå. I land hvor man finner en høyt utdannet befolkning vil man også se høyere gjennomsnittlig inntekt (Coyle, 2014, s. 75; Psacharopoulos & Patrinos, 2004, s. 112). Denne sammenhengen er likevel også kritisert, med begrunnelse i at mange år på skole ikke trenger å bety at man er innrullert i et velfungerende utdanningssystem. Man kan også erverve kunnskap utenfor skolesystemet, noe som ikke fanges opp i menneskers utdanningsnivå (Hanushek & Wößmann, 2007, s. 2-3, 13, 25, ; Lai, 2015, s. 123).

GDP per capita vs Self-reported Life Satisfaction, 2014

Vertical axis shows national average self-reported life satisfaction in the Cantril Ladder (a scale ranging from 0-10 where 10 is the highest possible life satisfaction). Horizontal axis shows GDP per capita based on purchasing power parity (i.e. GDP per head after adjusting for inflation and cross-country price differences).

Source: World Bank – WDI, World Happiness Report (2017)

OurWorldInData.org/happiness-and-life-satisfaction/ • CC BY-SA

Figur 12: BNP vs. livstilfredshet (Ortiz-Ospina & Roser, 2017)

Van den Bergh (2009, s. 120) nevner også en annen grunn for hvorfor vi fortsetter å bruke BNP som et viktig måleinstrument når det gjelder velstand. Han sier at dette målet er så godt implementert i samfunnet, at å skulle gå bort fra det vil kunne skape uro og være destabiliserende. Man kan være enig i påstanden om å beholde en styringsfaktor med fokus på økonomisk vekst. Grunnlaget for det er at aktivitet i økonomien eksempelvis gir arbeidsplasser som gir inntekt og igjen kan skape mer aktivitet. Motsatt vil lav økonomisk aktivitet kunne føre et land inn i en 'ond sirkel'. Mindre etterspørsel gir færre jobber, som igjen gir lavere inntekter og enda mindre etterspørsel (Steigum, 2004, s. 36-37). Samtidig kan man være uenig i premisset om å bare fortsette som før. Vi har sett at det finnes flere utfordringer ved å bruke BNP som velstandsmål fordi det blant annet ikke tar hensyn til miljøet eller de som produserer varene som konsumeres (Philipsen, 2015, s. 156-157). En kan tenke seg at å fjerne BNP vil kunne skape uro, men det er heller ikke sikkert at vi trenger å fjerne BNP. Videre i denne oppgaven skal vi se at flere av de alternative velstandsmålene som er utviklet inkluderer BNP som én av flere faktorer i en bred måling.

Enn så lenge brukes BNP som velstandsmål, og en bevisstgjøring av hva dette begrepet inneholder, og ikke minst hva det ikke inneholder, vil være viktig (Steigum, 2004, s. 48). Dette vil muligens også kunne åpne flere øyne for behovet som foreligger for andre og nye mål for verdens velstand. Det denne oppgaven søker å finne ut er hvordan vi kan måle velstand på en måte som er mer bærekraftig enn slik praksis er i dag.

3 Alternative velstandsmål

For å svare på denne oppgavens tredje forskningsspørsmål, om hvilke alternative velstandsmål som finnes, vil vi i dette kapittelet se på fjorten slike mål. Disse alternative målene kan sies å gå 'forbi BNP' (Beyond GDP), et begrep som beskriver at de måler bredere enn hva BNP gjør (Fioramonti, 2017, s. 75-77). De målene som vil presenteres i denne oppgaven er Human Development Index, World Happiness Report, Happy Planet Index, Økologisk Fotspor, Brutto Nasjonal Lykke, Sustainable Economic Development Assessment, OECD: Better Life Index, Social Progress Index, Legatum Prosperity Index, Genuine Savings, Inclusive Wealth, The Changing Wealth of Nations, Grønt BNP og Genuine Progress Indicator.

I Tabell 2 har vi presentert en oversikt over alle de alternative målene som er inkludert i denne oppgaven. Det kommer her frem når de ble introdusert og hvem som produserer dem, samt hva som har ligget som motivasjon bak å skape disse målene. Vi ser at noen av dem har fokus på miljøet og bærekraftig forvaltning av ressurser. Mens andre ønsker å gi en mer helhetlig måling av menneskers velstand for å gi myndigheter bedre styringsredskaper.

Alternativ	Introdusert	Ansvarlig	Motivasjon
Human Development Index	1990	FNs Utviklingsprogram	Sier at økonomisk vekst er ikke alene et godt nok mål på utvikling, og at man trenger å måle bredere
World Happiness Report	2012	FN: Sustainable Development Solutions Network	Ønsker å måle subjektivt velvære for å skape økt fokus på menneskelig lykke
Happy Planet Index	2012	New Economics Foundation	Anerkjenner mangler ved BNP, og ønsker spesielt mer fokus på velvære og miljø
Økologisk Fotspor	1995	Global Footprint Network	Vil hjelpe myndigheter å være mer bærekraftige, og enkeltpersoner å forstå hvilken påvirkning de har på miljøet
Brutto Nasjonal Lykke	2008	Senter for Bhutanstudier	Vil skape en mer helhetlig måling av menneskers liv og velvære for å skape et bedre og mer harmonisk samfunn

Sustainable Economic Development Assessment	2012	Boston Consulting Group	Ønsker å gi land innsikt i egen tilstand, både sosialt og økonomisk, slik at myndigheter kan bli bedre i stand til å prioritere sine handlinger
Better Life Index	2011	OECD	Sier det er viktig å både måle menneskers livskvalitet, så vel som deres materielle levestandard for best å kunne skape gode samfunn å leve i
Social Progress Index	2014	Social Progress Imperative	Ønsker å skape et klart bilde av hvordan mennesker har det, slik at myndigheter kan få en klar forståelse av hvordan de best kan bidra til å skape bedre samfunn
Legatum Prosperity Index	2008	Legatum Institute	Gjennom å illustrere hvordan land har beveget seg mot eller bort fra velstand, ønsker de å identifisere hvilke faktorer som kan lede land fra fattigdom til velstand
Genuine Savings	1993	Verdensbanken	Fokus på bærekraft ved å justere nasjonalregnskapet for bruk av natur- og menneskelige ressurser
Inclusive Wealth	2012	FNs Miljøprogram og UNU-IHDP	Vil hjelpe myndigheter å øke menneskers velstand på en bærekraftig måte ved å se på hvordan land bruker sine ressurser
The Changing Wealth of Nations	2007	Verdensbanken	Ønsker å hjelpe myndigheter i planleggingen mot en mer bærekraftig økonomisk vekst. Baserer seg på lands ressursbruk
Grønt BNP	Fra 1970-tallet (1993)	FN: System of National Accounts	Korrigerer BNP for bruk av naturressurser for å få et mer korrekt mål på et lands velstand
Genuine Progress Indicator	1989	Daly and Cobb	Ønsker å bedre målingen i nasjonalregnskapet da det sies at BNP ikke er tilstrekkelig når det gjelder bærekraftig økonomisk velferd

Tabell 2: Oversikt over fjorten ulike alternative velstandsmål. Fremstilling basert på Fioramonti (2017, s. 80-82)

Grunnene til at vi har valgt å presentere et så bredt utvalg av alternative velstandsmål er flere. For det første ønsker vi å gi en oversikt over hvilke alternativer som finnes. Alle utviklede alternativer er likevel ikke inkludert her, men de som er inkludert omtales ofte i litteraturen, og viser også en stor innholdsmessig bredde. Fordi disse målene har noe ulike fokusområder dekker de til sammen velstandsbegrepet, med alle dets faktorer, på en god måte. Dersom vi her hadde presentert færre mål, ville det ikke gitt oss den samme bredden. De målene som er nevnt i Tabell 2 kan, for det andre, gi en forståelse av kompleksiteten som ligger i det å måle velstand. Dette kommer av at de ulike målene måler og legger vekt på ulike faktorer som er viktige for menneskers livsopplevelser og velstand. For det tredje representerer de ulike alternativene også ulike tilnærminger når det gjelder målingen av de ulike faktorene som utgjør velstandsbegrepet. Eksempelvis kan utdanning måles både kvalitativt og kvantitativt gjennom henholdsvis kvaliteten i skoleverket og antall år i skole (Stiglitz et al., 2009, s. 47). En sammensetning av ulike målemetoder gir oss da et godt utgangspunkt for å se hvordan vi best kan måle de ulike faktorene som er presentert i kapittel 2.1. Denne oppgavens problemstilling spør om hvordan vi kan måle velstand i et bærekraftig perspektiv. En fremstilling av flere mål, slik vi finner det i denne oppgaven, gir oss da, for det fjerde, et bedre utgangspunkt for å vurdere hvilke(t) mål som best egner seg til det.

Først i dette kapittelet vil det presenteres en noe mer inngående oversikt over disse allerede utviklede alternative velstandsmålene. Deretter, for å skape bedre oversikt, vil disse alternativene kategoriseres i fire ulike kategorier. Disse kategoriene kan hjelpe oss å bedre forstå hovedformålet bak de ulike målene. Noen mål ønsker å komplementere eller justere BNP, mens andre ønsker å forkaste og erstatte BNP. Mange sikter likevel på å presentere et rikt sett av faktorer for å måle velstand, og mange inkluderer også BNP per capita som et mål for menneskers inntekt. Det er disse målene, som vil kalles 'dashbordmål', som skal vise seg å best dekke alle velstandsbegrepets dimensjoner. Vi vil så se på om noen av disse målene kan tas i bruk for å måle velstand i et bærekraftig perspektiv. Og til slutt kommer vi frem til at en kombinasjon av to dashbordmål gir den mest omfattende målingen av velstand i dette perspektivet.

3.1 En oversikt over fjorten ulike alternative velstandsmål

Vi vil nå, som beskrevet over, presentere en noe mer detaljert oversikt over nevnte alternative velstandsmål. Det vil føres en kort diskusjon rundt hvert av disse, både for å avdekke om noen av dem kan brukes til vårt formål og for å forsøke å gi leseren en noe bedre forståelse av dem. Samtidig vil det ikke være hensiktsmessig å gjøre en dyptgående analyse av alle disse målene her. Begrunnelsen for det er, for det første, at ikke alle målene dekker velstandsbegrepet fullstendig, og at det følgelig ikke ville tilført oppgaven noe. Videre måler også disse målene, selv om de er ulike, en del like faktorer, og vi kunne derfor fått en meget gjentakende diskusjon. Deretter ville en grundig analyse også kunne bli så omfattende at vi ville mistet oppgavens hovedformål, som er bærekraftig velstandsmåling, av syne.

Det første alternative velstandsmålet målet vi skal omtale her, er det målet som muligens er det best kjente og mest brukte av alle disse alternativene, nemlig *Human Development Index* (HDI) (Coyle, 2014, s. 118; Philipsen, 2015, s. 226). Dette er en indeks som ble utviklet for nesten 30 år siden, og bakgrunnen var en tanke om at økonomisk vekst alene ikke burde være en indikator for utvikling. Mennesker og deres evner er mye viktigere, ifølge HDI. Denne indeksen omfatter derfor tre ulike faktorer for å måle menneskers og lands utvikling. Først måles grunnleggende behov og anstendig levestandard gjennom inntekt, målt ved BNI per capita. HDI måler også helse gjennom forventet levealder ved fødsel, og til slutt måles kunnskapsnivået i befolkningen kvantitativt gjennom antall år man bruker i skolesystemet. De faktorene som måles er også ment å skape bevissthet og debatt rundt det faktum at land kan ha relativt like nasjonalinntekter uten å ha den samme menneskelige utviklingen når det gjelder helse og utdanning (United Nations Development Programme, 2016a).

På tross av at HDI mener at økonomisk vekst ikke er en god indikator for utvikling, finner vi høy korrelasjon mellom nettopp HDI og BNP. Dette kan komme av at vi mennesker har blitt gode på å konvertere høyere inntekt til bedre helse- og utdanningstilbud. I tillegg kan denne sammenhengen også vise seg motsatt; vi klarer å overføre god helse og utdanning til høyere produksjon og inntekt. God helse og utdanning er derfor viktige faktorer for fortsatt verdiskapning i et land, men også for menneskers velvære og velstand. Forsvarere av BNP kan dermed si at det vil holde å måle bruttonasjonalprodukt fordi dette gir oss gode indikasjoner både på helse og utdanning i en befolkning (Coyle, 2014, s. 75-76; Rosling, 2012).

Når det kommer til velstandsmåling er HDI i tillegg for snever til å favne alle områdene i velstandsbegrepet slik det er definert over. Dette erkjenner også skaperne av HDI. Det sies i denne sammenhengen at fordi momenter som blant annet ulikheter, fattigdom, bærekraft og sikkerhet ikke er inkludert i HDI, mangler den også noe viktig når det kommer til å helhetlig kunne måle utvikling og velstand. For å bøte på dette har det blitt utviklet andre indekser som justerer HDI for nettopp disse momentene. Dermed kan man, gjennom ulike ressurser i sammenheng med Human Development Index, likevel kunne få en relativt god oversikt over menneskers utvikling i verdens land (United Nations Development Programme, 2016a). Likevel, selv med justeringer og tillegg, mangler HDI måling av faktorer i velstandsbegrepet som eksempelvis 'styresett' og menneskers 'velvære'.

Et annet alternativt velstandsmål som også er delvis kjent her i Norge er *World Happiness Report*. Denne rapporten er ikke nødvendigvis kjent fordi nordmenn egentlig kjenner innholdet i den. Men, når rapporten kommer ut en gang i året kan norske media som regel rapportere at Norge ligger høyt oppe på listen over verdens lykkeligste land (se for eksempel Sletten, 2018; Strømmen, 2017). *World Happiness Report* er utviklet av FN, og i hovedsak basert på spørsmål om subjektivt velvære fra Gallup World Poll (Fioramonti, 2017, s. 78, 81; Helliwell, Layard & Sachs, 2018, s. 13). Den ønsker i utgangspunktet å måle lykke, og ikke velstand. Noe som begrunnes med en forståelse av at verden de senere år mer og mer har satt menneskers lykke i fokus. Denne rapporten mener da å være et bidrag til lykkediskusjonen (Sustainable Development Solutions Network, 2012).

World Happiness Report inkluderer likevel noen viktige indikatorer i velstandssammenheng, og derfor inkluderes rapporten her (The Sustainable Development Solutions Network, 2017). Disse indikatorene er forventet levealder, inntekt målt i BNP per capita, frihet i egne livsvalg, sosial støtte når en behøver det, livstilfredshet og grad av korrupsjon. Med tanke på menneskers velstand er de to førstnevnte viktige for faktorene 'grunnleggende behov' og 'helse', frihet i egne livsvalg er viktig når det gjelder hvilke reelle 'muligheter' mennesker har. God sosial støtte og grad av livstilfredshet er videre viktige indikatorer for menneskers 'velvære'. Til slutt vil graden av korrupsjon i et samfunn være av betydning for hvor stabilt det kan sies å være politisk ('styresett') (Helliwell et al., 2018, s. 14, 17; Steigum, 2004, s. 129; Stiglitz et al., 2009, s. 44, 50-51).

Å måle subjektivt velvære slik World Happiness Report gjør, har også vært kritisert. Denne kritikken baserer seg på at mennesker sjelden er rasjonelle, og at vi ikke alltid vet hva som er best for oss. Sammenligning av rapporter om subjektivt velvære vil også kunne være vanskelig, fordi dette ikke er en faktor som vurderes likt av alle mennesker. Vi tilpasser oss den situasjonen vi er i, slik at store livshendelser ikke nødvendigvis får varig betydning for vår livstilfredshet. Samtidig sammenligner vi oss med andre, noe som gjør at relativ tilfredshet, altså hvor godt vi vurderer at vi har det sammenlignet med dem vi vurderer oss opp mot, blir viktig. Derfor er det ikke sikkert at lik rapportering av velvære i to ulike land betyr den samme følelsen av velvære (Cartwright, 2014, s. 468, 471-473; Falkenberg, 2012, s. 129; Kahneman & Krueger, 2006, s. 3, 6, 14). På den andre siden argumenteres det for at subjektivt velvære kan gi oss viktig informasjon om menneskers opplevde livskvalitet. Denne argumentasjonen kommer av at selv om det kan være utfordrende å undersøke, er subjektive spørsmål om menneskers velvære også den eneste måten å finne ut hvordan mennesker erfarer sine livssituasjoner (Kahneman & Krueger, 2006, s. 22; Stiglitz et al., 2009, s. 16, 58, 145).

Happy Planet Index (HPI) er en annen indeks som, slik navnet indikerer, også fokuserer på lykke. HPI har likevel en annen tilnærming enn World Happiness Report, og er ikke utelukkende opptatt av menneskers lykke, men også av bærekraft. I denne sammenhengen hevder HPI å «måle det som betyr noe: bærekraftig velvære for alle» (New Economics Foundation, 2016a). Her ligger det en erkjennelse av at BNP ikke er tilstrekkelig som velstandsmål, og det presiseres at det ikke er de rikeste landene i verden som er rangert høyest i denne indeksen. HPI støtter seg dermed på 'terskelhypotesen' idet den sier at økonomisk vekst ikke nødvendigvis skaper bedre liv, i alle fall ikke for dem som allerede er rike (Max-Neef, 1995, s. 116-117; New Economics Foundation, 2016a).

For å kunne gi en oversikt over hvilke land som kan betegnes som bærekraftige samtidig som deres befolkning har det bra, velger HPI å måle fire indikatorer. De to første er forventet levealder og selvopplevd velvære. Den tredje indikatoren måler ulikheter i de to førstnevnte indikatorene fordi disse rapporteres som gjennomsnittstørrelser (New Economics Foundation, 2016a). Forventet levealder måles for å kunne vurdere menneskers helse. Dette er for øvrig noe veldig mange av indeksene måler på grunn av at det er en tydelig og anerkjent indikator på helsetilstanden i en befolkning (Brundtland & Dahl, 1987, s. 83; New Economics Foundation, 2016b, s. 2; OECD, 2018a; United Nations Development Programme, 2016a). Videre har HPI, i likhet med World Happiness Report, inkludert selvopplevd velvære som en indikator på

menneskers lykke og tilfredshet med livet. Vi har allerede sett at dette er en omdiskutert målemetode, men at den likevel kan gi oss verdifull informasjon om hvordan mennesker har det (New Economics Foundation, 2016a; 2016b, s. 5).

Til slutt har HPI også inkludert lands *økologiske fotspor* (Ecological Footprint) (ØF) som en måleindikator (New Economics Foundation, 2016a). ØF, som er et eget mål i seg selv, har til hensikt å informere både myndigheter og enkeltindivider om hvor stort «fotavtrykk» vi mennesker setter i og på naturen; «(H)vor mye natur vi har, og hvor mye natur vi bruker» (Global Footprint Network, 2018a, 2018b). På verdensbasis bruker vi i dag mer enn vi har, noe som ikke er bærekraftig fordi vi utarmer naturen i dag på bekostning av fremtidige generasjoner (Jackson, 2017, s. 17-20). Vi har også diskutert noen lands økologiske fotspor tidligere i oppgaven, og der sett at dette ikke er et mål som nødvendigvis stemmer godt overens med BNP.

Et lands økologiske fotspor er likevel ikke et godt mål på velstand i seg selv, da fokuset utelukkende er på miljøet. Samtidig er det interessant å inkludere dette målet i denne oversikten, fordi miljødimensjonen i velstandsbegrepet er like viktig som de to andre dimensjonene dette begrepet rommer. For å være bærekraftig, også i miljømessig forstand, må det tas hensyn til vår ressursbruk, noe målet for økologisk fotspor gjør. Dette målet ser på vårt forbruk av blant annet skog- og fiskeriressurser, samt hvor mye dyrket mark vi bruker og hvor mye av jorda som er bebygd (Global Footprint Network, 2018b). På den andre siden har dette målet også blitt kritisert på flere områder. Denne kritikken handler blant annet om at ØF ikke skiller mellom hva som er bærekraftig og ikke bærekraftig bruk av jordas areal, og at dette målet dermed ikke tydelig forteller oss hvilke problemer som foreligger. Eksempelvis vil det innebære mindre belastning på miljøet å bruke et gitt areal i fremstilling av fornybare ressurser enn å bygge motorvei der (se for eksempel van den Bergh & Verbruggen, 1999, s. 64-65).

Vi går kort tilbake til HPI, for å påpeke at denne indeksen også mangler flere viktige aspekter for å kunne dekke velstandsbegrepet godt. Blant annet inkluderes verken skolegang ('kunnskap') eller om menneskers 'grunnleggende behov' er oppfylt. New Economics Foundation, som har utviklet indeksen, er også klare på at HPI ikke bør brukes som eneste mål på velstand. Dette begrunnes hovedsakelig med at menneskerettigheter ikke inkluderes i indeksen, og at disse er av betydning for menneskers livsopplevelse (New Economics Foundation, 2016a). Man kan da spørre seg hvorfor HPI ikke har justert for brudd på menneskerettigheter, men dette gir ikke indeksen noe klart svar på.

Et tredje alternativt velstandsmål som også vektlegger lykke har sin opprinnelse i det asiatiske landet Bhutan, og kalles *Brutto Nasjonal Lykke* (Gross National Happiness) (BNL). Også BNL ser behovet for å måle mer omfattende enn BNP. Og Bhutan ønsker, ved å måle BNL, å skape et mer rettferdig og harmonisk samfunn for alle bhutanere (Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015, s. 1).

BNL favner bredt og inkluderer ni faktorer som den sier påvirker menneskers velstand. Først måles menneskers levestandard og materielle komfort blant annet ved inntektsnivå, men også gjennom tilgang på sanitærforhold og elektrisitet. Undersøkelsen måler også både fysisk og mental helse. Grad av utdanning og kunnskap måles deretter gjennom lese- og skriveferdigheter i befolkningen og antall år i skolen, men også i hvilken grad mennesker har praktiske ferdigheter (Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015, s. 39-40). Dermed er dette det eneste alternativet som inkluderer innlæring av praktisk kompetanse (Lai, 2015, s. 45-46). Ivaretagelse av miljøet måles i BNL ved å se på grad av økologisk mangfold og miljøvennlige atferdsmønstre. Dette er viktige indikatorer i målingen av denne faktoren, da de bidrar til en helhetlig måling av menneskers miljøpåvirkning (Brundtland & Dahl, 1987, s. 237; Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015, s. 211-212). Befolkningens opplevelse av velvære forsøkes deretter kartlagt ved måling av spiritualitet og livstilfredshet. Alene er ikke dette nok for å indikere velvære, men tidsbruk og balanse mellom arbeid og fritid, samt styrken i sosiale relasjoner, er også faktorer som måles. Menneskers velvære kartlegges dermed relativt godt i BNL (Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015, s. 1, 79-80, 85-87, 94-99). Videre forsøker man å måle styrken i landets kulturelle tradisjoner, noe ingen andre indekser måler. Dette kommer nok av at dette internasjonalt ikke blir sett på som like viktig som i Bhutan (Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015, s. 90-94; Stiglitz et al., 2009, s. 169). BNL måler også om styresettet i landet oppleves godt, en faktor som, lik de fleste andre faktorene i dette målet, måles gjennom spørsmål om befolkningens subjektive oppfatninger. Et objektivt mål, som grad av demokrati, er eksempelvis ikke inkludert. (Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015, s. 1, 39-40, 94).

Brutto Nasjonal Lykke er et mål som altså dekker mange områder av velstandsbegrepet, men menneskers 'muligheter', og stabilitet i 'arbeidsliv' og økonomi ('økonomisk kvalitet') er ikke inkludert. Dette gjør at BNL heller ikke er egnet som et velstandsmål i et bærekraftig perspektiv. Et annet poeng som er verdt å påpeke er at BNL er designet av og for Bhutan, og noen av faktorene som måles, eksempelvis kulturelle tradisjoner og hvor mange husdyr mennesker eier

(i form av kuer, geiter og lignende), er ikke like brukbare og interessante i alle land (Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015, s. 39, 104).

Selv om BNL ser ut til å måle en rekke faktorer som er av betydning for menneskers velstand, ses Bhutan på som både et relativt fattig og autoritært land (Coyle, 2014, s. 116; The Economist Intelligence Unit, 2018, s. 7, 64). Eksempelvis regner The Economist Intelligence Unit (2018, s. 41) Bhutans medier som ufrie, og rangerer også Bhutan som et 'hybridregime' når det kommer til demokrati. Dette innebærer blant annet at landet ikke kan sies å ha helt frie valg og at korrupsjon kan være utbredt (The Economist Intelligence Unit, 2018, s. 7, 63). Når vi, i denne oppgaven, har fokus på velstand i et bærekraftig perspektiv er dette en vesentlig faktor som tyder på at Bhutans befolkning mangler et viktig grunnlag for å kunne betegnes som velstående. Dette kommer av at et stabilt og godt styresett i et land er viktig for menneskers velstand (Stiglitz et al., 2009, s. 50). Likevel rapporteres det også om at Bhutan er et land i utvikling, eksempelvis med tanke på infrastruktur og utdanning (The Economist, 2016a).

Flere alternative velstandsmål fokuserer bredt, og et annet eksempel i denne sammenhengen er *Sustainable Economic Development Assessment* (SEDA). SEDA har ikke menneskers lykke som hovedfokus, men ønsker å gi lands myndigheter innsikt i egne sosiale og økonomiske forhold. Derifra ønsker de at land skal få muligheter til å se i hvilken grad landets innbyggere opplever tilfredshet med sine liv. Dette målet ser heller ikke bare på nåværende velstand, men vurderer også fremgangen på de ulike områdene som måles. Slik ønsker SEDA å hjelpe land i å bedre utforme planer og prioriteringer for videre utvikling (Boston Consulting Group, 2018). SEDA måler velvære i tre kategorier, over i alt ti indikatorer. Først måles økonomiske forhold gjennom inntekt, økonomisk stabilitet og sysselsettingsrate. Deretter måles investeringer i helse, utdanning og infrastruktur. Og til slutt måler SEDA bærekraft ved å se på miljøkvalitet, inntektsfordeling og hvordan styresett og sivilsamfunn fungerer (Beal et al., 2016, s. 15; Boston Consulting Group, 2018). Denne målingen er da i tråd med bærekraftsbegrepets tre dimensjoner som handler om å bevare miljøet og å skape stabile samfunn og økonomier (FN-Sambandet, 2018a). Senere i oppgaven skal vi se at SEDA er et av de alternative velstandsmålene som best dekker velstandsbegrepet. Dette kommer av at SEDA dekker dette begrepets tre dimensjoner, og alle de ni faktorene som disse omfatter. Dermed vil vi diskutere SEDAs innhold mer inngående senere i oppgaven.

OECD har også utviklet en bred indeks, kalt *Better Life Index*, hvor deres medlemsland måles over elleve indikatorer. Denne indeksens grunnlag er at «livet er mer enn BNPs kalde tall og økonomiske statistikker», og den forsøker heller å måle menneskers velvære (OECD, 2018b). I *Better Life Index* måles grad av inntekt og boligfasiliteter, herunder antall rom per person. Individens sikkerhet måles videre i denne indeksen både gjennom et lands drapsrate og selvopplevd sikkerhet. Alt dette omfattes av faktoren ‘grunnleggende behov’ i velstandsbegrepet (OECD, 2018b). Menneskers helse måles i denne indeksen ved å se på forventet levealder og selvrappotert helse (OECD, 2018a). Begge disse indikatorene er anerkjente som mål på individens helsetilstand (Brundtland & Dahl, 1987, s. 83; Frønes & Kjølørød, 2016c, s. 123). ‘Velvære’ måles i *Better Life Index* på flere måter, og både kvaliteten på sosiale støttenettverk, livstilfredshet og balanse mellom arbeid og fritid ses på som viktig i denne sammenhengen (OECD, 2018b). Utdanning måles så både kvalitativt og kvantitativt i *Better Life Index*, henholdsvis gjennom prestasjoner på standardiserte prøver og antall år i skolen (OECD, 2018c). Videre måles faktoren ‘samfunn’ gjennom valgdeltakelse og faktoren ‘arbeidsliv’ måles bredt gjennom jobbsikkerhet, arbeidsledighetsrate og sysselsettingsrate (OECD, 2018b). *Better Life Index* har også et miljøfokus, og ser i denne sammenhengen både på luft- og vannkvalitet (OECD, 2018d). Dette er altså en relativt omfattende indeks, men heller ikke denne måler alle sidene ved velstand. Eksempelvis er ikke ‘økonomisk stabilitet’ i samfunnet eller menneskers ‘muligheter’ inkludert i *Better Life Index* (OECD, 2018b).

De fleste andre alternative velstandsmålene rangerer land på bakgrunn av de ulike faktorene som måles (se for eksempel Legatum Institute, 2017a, s. 10; New Economics Foundation, 2018). I *Better Life Index* rangeres ikke land, men man kan i stedet sammenligne på tvers av land ut i fra hvilke(n) av indikatorene i indeksen man opplever som viktige. *Better Life Index* inviterer altså til en sammenligning av land, men denne formen for sammenligning kan også være noe vanskelig. Det kommer for det første av mangelen på rangering av de inkluderte landene, og at dette kan gi vanskeligheter i å skape oversikt over hvor de ulike landene står i forhold til hverandre, totalt sett. Sekundært kan sammenligningen bli lite objektiv idet man selv kan velge hvilke indikatorer som skal klassifiseres som viktige og mindre viktige (Baïetto, 2011). På den andre siden kan det argumenteres for at en rangering av land, slik de fleste andre indekser gjør, ikke nødvendigvis er meningsfylt. Akkurat hvilken plass et land er på i en slik rangering trenger ikke å være av betydning, da forskjellene ofte er små. Det som likevel er av interesse er hvilken ende av listen et land befinner seg i, fordi dette kan indikere forskjeller i

både utvikling og velstand. Derfor vil en form for rangering, eksempelvis i grupper, likevel kunne gi nyttig informasjon (Høyland, Moene & Willumsen, 2012, s. 9).

Social Progress Index (SPI) er et eksempel på enda en indeks som er omfattende. Dette kommer av at denne indeksen måler femti indikatorer over tre dimensjoner. SPIs fokus er i hvilken grad menneskers basisbehov blir møtt, og at å måle dette skaper et grunnlag for å øke deres livskvalitet. Social Progress Index vektlegger at det viktige er å måle utfallet av ulike tiltak, ikke hvilke tiltak som settes i gang, og hvor mye penger som brukes. Eksempelet som brukes av SPI i denne sammenhengen er at det er viktigere å måle menneskers faktiske helse enn hvor mye penger som brukes på helse i gitte land (Social Progress Imperative, 2017, 2018). Dette gjør for så vidt ikke SPI til en unik indeks, da vi for det første har sett at et lands inntekter som regel overføres til bedre helse i befolkningen (Coyle, 2014, s. 75). De andre alternativene måler også generelt utfallet av investeringer og ikke investeringene i seg selv (se for eksempel OECD, 2018b; United Nations Development Programme, 2016a).

Social Progress Index måler først menneskers 'basisbehov' gjennom tilgang på grunnleggende medisinsk behandling, vann, sanitærfasiliteter, husly og personlig sikkerhet. Deretter kalles neste dimensjon i denne indeksen for 'grunnlag for velvære'. Sentralt her er blant annet tilgang på utdanning og informasjon, og miljøkvalitet. Endelig har vi den dimensjonen som i SPI kalles 'muligheter'. Her måles tilgang på høyere utdanning, grad av toleranse i samfunnet, personlig frihet og rettigheter (Social Progress Imperative, 2017).

Vi ser at strukturen i Social Progress Index er noe annerledes en slik denne oppgaven er lagt opp. Likevel dekker SPI, til en viss grad, velstandsbegrepet på en god måte. Alle faktorene i velstandsbegrepets individuelle dimensjon dekkes av SPI, og også miljødimensjonen måles bredt (se Social Progress Imperative, 2017). Den sosiale dimensjonen i velstandsbegrepet dekkes derimot ikke helt, fordi SPI skiller seg fra de fleste andre alternativene i det at den ikke fokuserer på økonomisk utvikling, men utelukkende sosial og miljømessig utvikling (Social Progress Imperative, 2018). SPI ønsker på denne måten å kunne sammenlignes med BNP for å diskutere ulikhetene i økonomisk og sosial utvikling i forskjellige land (Social Progress Imperative, 2017). Faktorene 'arbeidsliv' og 'økonomisk kvalitet' måles ikke i det hele tatt dersom man benytter seg av SPI, mens 'styresett' bare delvis dekkes gjennom å måle grad av korrupsjon. Dermed kan det argumenteres for at SPI, på tross av at den er omfattende, også

mangler viktige momenter som gjør at den ikke er tilstrekkelig til å måle velstand i et bærekraftig perspektiv (FN-Sambandet, 2018a).

Den mest omfattende indeksen av alle i denne sammenhengen, i alle fall med tanke på antall målte indikatorer er *Legatum Prosperity Index* (LPI). Grunnen til dette er at LPI måler 104 indikatorer over ni dimensjoner. Denne indeksen anerkjenner også at å måle velstand utelukkende ved hjelp av BNP ikke er tilstrekkelig. LPI mener at materielle goder ikke er alt, men at å være velstående også handler om menneskers velvære. Ved å skape et bredt mål, ønsker denne indeksen derfor å være et verktøy for å skape velstand, også for fremtiden (Legatum Institute, 2017b, s. 10; 2017c).

LPIs ni dimensjoner er grunnleggende behov, helse, utdanning, sosial støtte, personlig frihet, styresett, økonomisk stabilitet, muligheter i arbeidslivet og ivaretagelse av miljøet (Legatum Institute, 2017b, s. 8-10). I utgangspunktet ser denne indeksen ut til å samsvare relativt godt med velstandsbegrepet. Men det finnes samtidig noen utfordringer. Eksempelvis måler LPI hvor lett det er å ta opp gjeld, og fleksibilitet i arbeidslivet blir sett på som et gode (Legatum Institute, 2017b, s. 32). Dersom det skulle oppstå ustabilitet i markedene kan derimot høy gjeldsgrad i et land på sikt føre til mislighold og en ond sirkel i økonomien (Aliber & Kindleberger, 2015, s. 88). Fleksibilitet i arbeidslivet trenger heller ikke å være utelukkende positivt. Dette kommer av at en slik fleksibilitet kan føre med seg usikkerhet for arbeidstakere, både økonomisk og psykisk (Stiglitz et al., 2009, s. 53). På tross av dette dekker likevel LPI alle velstandsbegrepets ni faktorer. Dermed vil vi senere i oppgaven også se nærmere på denne indeksen, sammen med SEDA.

Tre andre alternative velstandsmål, kalt *Inclusive Wealth*, *Genuine Savings* og *The Changing Wealth of Nations*, er strukturert annerledes enn de overnevnte alternative velstandsmålene. I disse ligger fokuset på ulike former for kapital. Humankapital, naturalkapital og produsert kapital er felles for dem, mens 'The Changing Wealth of Nations' også inkluderer netto utenlandske eiendeler som en form for kapital i et land (Hamilton, 2000, s. 2; Lange, Wodon & Carey, 2018, s. 4; UNU-IHDP & UNEP, 2014, s. 12). Begrepet humankapital omhandler blant annet en befolknings utdanningsnivå og deres helse. Naturalkapital er de ressursene man har, og produsert kapital er det som produseres i en økonomi basert på disse ressursene. Netto utenlandske eiendeler er til slutt en form for finanskapital (Statistisk Sentralbyrå, 2014).

Dersom vi ser litt nærmere på disse tre målene, tar Inclusive Wealth sikte på å hjelpe myndigheter å øke velstanden for sine innbyggere. Dette ønsker den å gjøre på en bærekraftig måte (UNU-IHDP & UNEP, 2014, s. 8). Når det er snakk om bærekraft er det også sentralt å se på de ulike formene for kapital som disse målene fokuserer på. Grunnen til dette er at land må opprettholde sine ressurser også over tid. Da handler det om å investere i menneskers kompetanse og helse, samt å ikke utradere de naturressursene man har tilgjengelig (Statistisk Sentralbyrå, 2014). Inclusive Wealth er likevel mangelfull når det gjelder å dekke velstandsbegrepet fullstendig. Dette kommer av at den blant annet ikke måler menneskers 'grunnleggende behov', 'velvære', 'muligheter' eller hvordan 'arbeidslivet' i et land påvirker dem.

Genuine Savings er videre et mål som definerer en nasjons formue som bestående av investeringer i humankapital tillagt produsert kapital og fratrukket tømning av naturalkapital (Hamilton, 2000, s. 2-4). Dette målet ønsker å vise hvorvidt land har en utvikling som er bærekraftig og holdbar over tid (Hamilton, 2000, s. 8). En svakhet ved Genuine Savings er likevel at dette målet innehar et fokus på såkalt 'svak bærekraft'. Det betyr at den totale bruken av kapital blir det viktige. Dersom man skulle bruke mer naturalkapital enn man egentlig burde, men eksempelvis kompenserer med høye investeringer i humankapital, vil ikke det gi utslag i Genuine Savings (van den Bergh, 2009, s. 124). Idet man snakker om 'svak bærekraft' antar man altså at det finnes substitutter for alle ressurser. Mens det motsatte; 'sterk bærekraft', ikke går ut i fra at alle ressurser har substitutter. Eksempelvis kan man ikke bøte på økende luftforurensning ved å utelukkende styrke utdanningssektoren. Følgelig blir det, i sistnevnte perspektiv, viktig å ta vare på de ressursene som ikke kan substitueres, for å kunne betegnes som bærekraftig (Hamilton, 2000, s. 1; Stiglitz et al., 2009, s. 236). Heller ikke Genuine Savings er et mål som inkluderer menneskers 'grunnleggende behov' eller deres 'velvære' og 'muligheter'. Derfor kan ikke dette målet brukes i en helhetlig måling av velstandsbegrepet, slik det er presentert i denne oppgaven.

The Changing Wealth of Nations inkluderer, i tillegg til human-, natural-, og produsert kapital, også et lands finanskapital, og dette målet ser på seg selv som et tillegg til BNP. Begrunnelsen for det er påstanden om at man ikke bare bør vurdere et lands inntekt når man ser på hvor velstående det er, men at dets eiendeler er like viktige (Lange et al., 2018, s. 3). Dermed ser vi likheter mellom disse tre målene. Heller ikke The Changing Wealth of Nations dekker hele

velstandsbegrepet, da menneskers 'grunnleggende behov' og deres 'muligheter' til å utfolde seg eksempelvis ikke er inkludert i dette målet.

Selv om disse alternativene ikke dekker velstandsbegrepet fullstendig i sine målinger er de viktige på et spesielt punkt, et punkt som også tydelig skiller dem fra BNP. Fordi BNP er et mål på inntekt og produksjon, måles dette som en strømning ('flows'). Dette innebærer at en inntektsstørrelse bare blir meningsfylt dersom den er definert i et gitt tidsrom. Og hva som har gjort at vi er kommet dit vi er, eller hvordan fremtiden ser ut, blir da ikke viktig. BNP gir oss et bilde av økonomien i et land målt i en enkelt periode, og selv om det tilsynelatende kan se bra ut, kan det være at man har ødelagt grunnlaget for høyt BNP, og velstand, i fremtiden (Steigum, 2004, s. 57; UNU-IHDP & UNEP, 2014, s. 7). Man kan også se på hvilken beholdning man har i dag, og om dette holder for de behovene vi vil ha i fremtiden (stocks) (Lange et al., 2018, s. 27; Steigum, 2004, s. 57). Inclusive Wealth, Genuine Savings og The Changing Wealth of Nations er tydelige på at de måler ved å se på beholdninger (stocks), da fokuset i disse er kapital (Hamilton, 2000, s. 2; Lange et al., 2018, s. 27; Steigum, 2004, s. 57; UNU-IHDP & UNEP, 2014, s. 9). Som et eksempel kan vi se på miljødimensjonen i velstandsbegrepet. Denne kan vanskelig måles troverdig på noen annen måte enn ved å se på både nåtid og fremtid. Dette kommer av at det er av betydning hvordan status er i dag, men det er også viktig at vi ikke ødelegger miljøet for fremtiden (Brundtland & Dahl, 1987, s. 26; Jackson, 2017, s. 17). Det er altså av relevans at et bærekraftig velstandsmål ikke bare ser på dagens tilstand, men også på hvordan fremtiden vil se ut.

Til slutt finnes det to alternative velstandsmål som også skiller seg fra de overnevnte. Disse tar utgangspunkt i BNP og justerer for ulike momenter som i utgangspunktet ikke tas med i bruttonasjonalproduktet. Slike justeringer gjør delvis opp for noe av kritikken som ble presentert av BNP tidligere i oppgaven. 'Grønt BNP' og *Genuine Progress Indicator* (GPI) er slike mål. Allerede i begrepets ordlyd finner vi at 'Grønt BNP' har et miljøfokus. Fordi BNP ikke sier noe om hvilken miljøpåvirkning et lands produksjon har, forsøker 'Grønt BNP' å justere for nettopp dette (Boyd, 2007, s. 716-717). GPI søker også å bidra til miljømessig bærekraft, og justerer dermed for forurensning og miljøpåvirkning. Videre kan dette sies å være et bredere mål enn 'Grønt BNP', fordi det justerer for flere momenter. Blant annet er husholdningsarbeidets bidrag til økonomien, og kostnader ved kriminalitet og brutte familiebånd inkludert i *Genuine Progress Indicator* (Fioramonti, 2017, s. 79; Lawn, 2003, s. 108, 112). Vi har tidligere i oppgaven snakket om 'terskelhypotesen'. Denne hypotesen er

basert på GPI, og at selv om BNP per capita har fortsatt å vokse, har GPI stagnert i mange land, noe som ikke indikerer økt velstand og utvikling (Philipsen, 2015, s. 224-225).

Indikatorer som justerer BNP kan være nyttige for å bøte på noen av problemene ved bruttonasjonalproduktet, men de byr også på utfordringer. For eksempel betyr en justering av BNP at det man justerer for må estimeres i monetære termer. Utfordringen ved dette er at det er vanskelig, og kan bli unøyaktig, å skulle prissette momenter som forurensning og ødelagte familier (Boyd, 2007, s. 717; Lawn, 2003, s. 108; Philipsen, 2015, s. 223). 'Grønt BNP' og Genuine Progress Indicator gir oss heller ikke et godt og helhetlig bilde av velstanden i en befolkning. Det kommer av at de eksempelvis ikke inkluderer mål på menneskers 'helse', deres 'muligheter' eller hvor stabile samfunn ('styresett') vi har (Lawn, 2003, s. 108).

3.2 En kategorisering

Vi har nå presentert fjorten ulike alternative mål, og i dette delkapittelet vil vi forsøke å kategorisere dem. Selv om disse målene skiller seg fra hverandre på flere punkter; de har ulike fokus og måler forskjellige faktorer, viser de også likhetstrekk langs noen dimensjoner. Disse målene vil derfor plasseres i fire ulike kategorier; 'mål som justerer BNP', 'mål som ekskluderer det økonomiske aspektet', 'mål som komplementerer BNP' og 'dashbordmål'. Før vi ser mer inngående på dette, er det sentralt at vi er tydelige på hvorfor det er av interesse å kategorisere ulike velstandsmål.

For det første handler en kategorisering om å skape bedre oversikt. Når det er snakk om så mange ulike alternativer, blir det raskt uoversiktlig, og ved å plassere dem i kategorier, vil vi bedre kunne se likheter og forskjeller mellom dem. Deretter vil en kategorisering kunne være nyttig for å vurdere og forstå hvilke mål som er best egnet for vårt formål. Dersom man anerkjenner BNP som et godt mål, og mener at dette muligens bare trenger noen få justeringer, vil man ha behov for én type mål. På den andre siden, dersom man ønsker å sette fokus på velstandsbegrepet som helhet, slik vi gjør i denne oppgaven, vil man ha behov for å bruke noen andre mål. Dette kommer av at det er andre mål enn dem som justerer BNP som best dekker velstands- og bærekraftsbegrepet. Derifra kan man nøyere vurdere målene i den kategorien man mener tjener formålet best. I denne sammenhengen handler det dermed om å se om noen av

målene bedre måler velstand i et bærekraftig perspektiv enn andre (van den Bergh, 2009, s. 124).

Vi vil nå se på tre eksempler fra litteraturen som tidligere har kategorisert ulike alternative velstandsmål; Philipsen (2015, s. 222-228), van den Bergh (2009, s. 124-125) og Costanza et al. (2009, s. 10-11). Disse ligner hverandre på flere områder, men er også ulike og kan derfor sies å representere tre forslag til en kategorisering av velstandsmål. Basert på denne litteraturen vil vi videre sette opp fire kategorier som vil være en kombinasjon av de tre forslagene i litteraturen.

Først har Philipsen (2015, s. 222-228) satt frem tre kategorier som han kaller for standarder; en 'pengestandard', en 'kvalitetsstandard' og en 'dashbordstandard'. 'Pengestandarden' handler om å sette priser på det som skal måles, det være seg produsert kapital, rent vann eller god oppdragelse. Målene som inngår i denne standarden er mål som tar utgangspunkt i BNP, slik som Genuine Progress Indicator og Grønt BNP. Det handler altså om å forsøke å 'fikse' eller forbedre BNP basert på ulike kritikker fremsatt omkring dette målet (Philipsen, 2015, s. 222-224). 'Kvalitetsstandarden' inneholder motsatt ikke indikatorer som baserer seg på priser, men på kvalitet. Metoder som baserer seg på priser, slik BNP gjør, vil med kvalitetsfokuset ikke være interessante. I denne sammenhengen presiseres det at kvalitet kan måles både objektivt og subjektivt, gjennom henholdsvis forskning og undersøkelser hvor individet er i fokus. Et eksempel på objektiv måling i denne sammenhengen er å måle kvaliteten på miljøet, hvor mye forurensning som forekommer og i hvilken grad vi utarmer og ødelegger naturen. Subjektivt kan kvalitet måles gjennom selvopplevd lykke og livstilfredshet (Philipsen, 2015, s. 224-226). Til slutt kombinerer Philipsen (2015, s. 226-227) pengemessige indikatorer med indikatorer som eksempelvis måler lykke og tilfredshet i 'dashbordstandarden'. Denne standarden kan da gjøre BNP til en av flere indikatorer i et velstandsmål ved å kombinere BNP med andre viktige indikatorer som helse, velvære og utdanning. Eksempler på indekser som kan kategoriseres under denne standarden er HDI og OECD: Better Life Index.

En annen måte å kategorisere de ulike alternativene på finner vi hos van den Bergh (2009, s. 124-125). Her presenteres fire kategorier; hvor den første er 'regnskapsmessige justeringer av BNP'. I denne korrigeres BNP for momenter man mener er viktige, og man trekker for eksempel fra kostnader ved kriminalitet og legger til husholdningsarbeid, for å forsøke å skape et mer korrekt bilde. Dette minner om pengestandarden i Philipsen (2015, s. 222), og Genuine Progress

Indicator er et mål som faller inn under denne kategorien (van den Bergh, 2009, s. 124). van den Bergh (2009, s. 124) tar også, i sin andre kategori, utgangspunkt i BNP. Likevel har denne utelukkende fokus på miljøet, og justerer bare for dette. 'Grønt BNP' er et eksempel på en slik indikator. Kategori nummer tre kalles her for 'Genuine Savings' og fokuset i denne ligger på å øke vår rikdom basert på ulike typer kapital. Dette handler helt enkelt om hva man konsumerer og hva man investerer i, og at investeringene må overgå konsumet. Eksempler på områder som inkluderes i denne kategorien er miljøødeleggelser, som en del av konsumet, og investeringer i utdanning. Mål som Inclusive Wealth vil kunne falle inn under denne kategorien (van den Bergh, 2009, s. 124). Til slutt presenterer van den Bergh (2009, s. 124-125) en kategori som fokuserer på sosial velferd. Denne kategorien er kompleks, og kan minne om dashboardstandarden i Philipsen (2015, s. 226), grunnet at både økonomiske indikatorer som BNP, og andre indikatorer, eksempelvis basert på helse og velvære, tas med. I denne kategorien anslås det ikke en pengemessig verdi, men en ranking basert på poeng. HDI er et godt eksempel på en indeks som omfattes av denne kategorien fordi den rangerer land på bakgrunn av både økonomiske og sosiale indikatorer (United Nations Development Programme, 2016a; van den Bergh, 2009, s. 124-125).

Costanza et al. (2009, s. 10-11) har også fremsatt fire kategorier for disse alternative målene. Den første kategorien er her indekser som korrigerer BNP. Innholdsmessig ligner denne på pengestandarden og de to første kategoriene hos van den Bergh (2009, s. 124) (Philipsen, 2015, s. 223). Grønt BNP og Genuine Progress Indicator kan inkluderes også her. Kategori nummer to handler så om indekser som ikke bruker BNP, men direkte måler velvære og andre viktige faktorer som miljøet. Et eksempel på en indeks som inkluderes i denne kategorien kan være økologisk fotspor, da denne ønsker å måle miljøpåvirkning, og ikke økonomiske indikatorer (Costanza et al., 2009, s. 15-18). Den tredje kategorien hos Costanza et al. (2009, s. 10-11) inneholder sammensatte indekser som presenterer resultatet som en rangering, hvor den endelige scoren er av interesse. Her kombineres pengemessige indikatorer med indikatorer som har fokus på de ikke-pengemessige sidene av livet. Dermed kan denne kategorien minne om kategorien som fokuserer på sosial velferd hos van den Bergh (2009, s. 124-125). HDI presenteres eksempelvis slik at den omfattes av denne kategorien. Den fjerde og siste kategorien sammenfatter ikke mange variabler til ett mål, men presenterer heller mange variabler hver for seg (Costanza et al., 2009, s. 21). OECD: Better Life Index er et godt eksempel i denne

sammenhengen, da denne indeksen ikke søker å rangere land, men å sammenligne dem basert på ulike faktorer som omfattes av velstandsbegrepet (OECD, 2018b).

Vi har nå sett tre ulike presentasjoner av kategorier som omfatter alternative velstandsmål. De ulike inndelingene ligner hverandre på flere områder, og videre i denne oppgaven vil det brukes fire kategorier som er basert på det som er presentert over; 'mål som justerer BNP', 'mål som ekskluderer det økonomiske aspektet', 'mål som komplementerer BNP' og 'dashbordmål'.

Pengestandarden hos Philipsen (2015, s. 222) sammenfaller tydelig med det van den Bergh (2009, s. 124-125) presenterer som regnskapsmessige og miljømessige justeringer av BNP, og med kategorien som korrigerer BNP hos Costanza et al. (2009, s. 10-11). Dette kommer av at alle disse inndelingene bruker bruttonasjonalprodukt som et utgangspunkt, men justerer det i henhold til ulike kritikker og fokusområder. Vi vil derfor fremsette en kategori kalt 'mål som justerer BNP'. I Tabell 3 på side 75 ser vi at de alternative målene som omfattes av denne kategorien er 'Grønt BNP' og Genuine Progress Indicator. Disse har et noe ulikt fokus, men begge tar utgangspunkt i BNP og justerer dette målet (Boyd, 2007, s. 716-717; Lawn, 2003, s. 108).

Det positive med denne kategorien er at de faktorene man justerer for vil kunne få økt oppmerksomhet, uten at man trenger å omorganisere hele systemet med nasjonalregnskap verden over. Problemet er at man gjennom justeringene forsøker å utføre den meget vanskelige oppgaven å prissette momenter som utarming av naturressurser og frivillig arbeid (Philipsen, 2015, s. 223). I tillegg til dette var BNP aldri designet som et velstandsmål, og å forsøke å justere det kan sies å være et forsøk på å omskape det til noe det aldri var ment være. Og, vil nok mange mene, noe det aldri kan bli (Coyle, 2014, s. 94).

De målene som justerer BNP er noen av de målene som favner smalest når det kommer til velstand. Eksempelvis inkluderer de ikke menneskers 'muligheter' eller grad av demokrati og stabilitet i de samfunnene de lever i ('styresett'). Faktorene som inkluderes og justeres for, det være seg miljøpåvirkning eller kriminalitet, er på den andre siden viktige i seg selv og for menneskers velstand. Dermed omfatter disse målene viktige momenter, selv om de også vil mangle betydningsfulle faktorer når det kommer til å måle velstand på en helhetlig måte, i et bærekraftig perspektiv.

Videre kan vi, basert på kvalitetsstandarden hos Philipsen (2015, s. 223) og Costanza et al. (2009, s. 10) sin fremstilling av indekser som ikke inkluderer BNP, presentere en kategori hvor

målene som inkluderes 'ekskluderer det økonomiske aspektet'. Det handler her om å endre fokus fullstendig, noe eksempelvis Social Progress Index, Happy Planet Index og måling av økologisk fotspor gjør. I ØF er det sentrale å se på vår påvirkning på miljøet. Fokuset er på at vi mennesker utarmer naturen og bruker over evne (Global Footprint Network, 2018b). Et lands økologiske fotspor kan likevel gjerne ses i sammenheng med dets bruttonasjonalprodukt, da dette kan være med å gi en indikasjon på hvor bærekraftig produksjonen i gitte land er (Global Footprint Network, 2018c). Social Progress Index og Happy Planet Index presenterer begge en rekke faktorer, men kan ikke kalles 'dashbordmål' fordi de ser bort fra det økonomiske aspektet. Nettopp derfor inkluderes de i denne kategorien. SPI ser også at det kan være nyttig å sammenlignes med BNP for å se på sammenhenger mellom sosial og økonomisk utvikling. Mens Happy Planet Index legger vekt på at BNP som styringsmål blant annet fører til både kortsiktighet og klimautfordringer (New Economics Foundation, 2016a; Social Progress Imperative, 2017).

De som søker å gå i retning av å ekskludere det økonomiske aspektet, og heller fokusere på andre faktorer, trekker frem flere argumenter. Først sies det at å fortsette å bruke økonomisk vekst som en indikator på velstand undergraver andre viktige aspekter, så vel som å styre verden i feil retning når det gjelder bærekraft. Den vestlige konsumkulturen ses ofte på som den ultimate indikator på velstand, men jorda vil ikke tåle at resten av verden følger i samme spor (Jackson, 2017, s. 17-20). I tillegg betyr ikke høyere inntekt automatisk høyere selvopplevd velvære eller lykke (Cartwright, 2014, s. 468; Philipsen, 2015, s. 224-226). Denne kategorien kan altså tydeliggjøre behovet for å endre fokus, slik at økonomisk vekst ikke skal få like mye oppmerksomhet som det som har vært tilfellet til nå.

Andre mål har en noe annen tilnærming til de samme problemstillingene. De anerkjenner at BNP ikke er tilstrekkelig når det kommer til å måle velstand, men foreslår en annen løsning (se for eksempel UNU-IHDP & UNEP, 2014, s. 6-7). Basert på van den Bergh (2009, s. 124-125) sin standard kalt 'Genuine Savings', kan vi da fremsette en kategori som inneholder 'mål som komplementerer BNP'. I denne kategorien inkluderes mål som Inclusive Wealth, Genuine Savings og The Changing Wealth of Nations. BNP anerkjennes her som et nyttig økonomisk mål, men samtidig kommer det frem en forståelse av at dette målet har mangler, og ikke gir oss et fullstendig bilde av virkeligheten. Dette kommer av at BNP bare måler økonomien i en gitt periode, og ikke tar hensyn til ressursbruken i forkant, jamfør diskusjonen om strømninger og beholdninger over (Lange et al., 2018, s. 2-3; Steigum, 2004, s. 57). Gjennom å vise hvilke

ressurser som brukes i et lands produksjon og økonomiske utvikling, kan vi få en god forståelse for om gitte produksjon er bærekraftig (UNU-IHDP & UNEP, 2014, s. 8). Målene som inkluderes i denne kategorien fokuserer blant annet på investeringer i helse og utdanning, altså investeringer i humankapital og hvordan naturressurser forvaltes (se for eksempel Hamilton, 2000, s. 2; Lange et al., 2018, s. 14). Det handler derfor ikke om en justering av BNP, men om å skape et tillegg.

De fire kategoriene vi har presentert her inneholder mål som ønsker å justere, forkaste eller komplementere BNP. Disse målene inkluderer også viktige indikatorer som miljøpåvirkning og investeringer i utdanning. Likevel har de mangler fordi noen mål ikke inkluderer menneskers 'muligheter' og velvære', mens andre ikke har fokus på 'økonomisk kvalitet' eller 'arbeidsliv' (se for eksempel Lawn, 2003, s. 108; Social Progress Imperative, 2017). Dermed vil ikke målene i noen av de tre første kategoriene være egnet til å måle alle velstandsbegrepets faktorer.

Begrepet 'dashbord' vil brukes her når vi snakker om den fjerde og siste kategorien, som vil kalles 'dashbordmål' (Philipsen, 2015, s. 223; Stiglitz et al., 2009, s. 17, 62). Denne kategorien baserer seg på 'dashbordstandarden' i Philipsen (2015, s. 226), samt kategorien som fokuserer på sosial velferd i van den Bergh (2009, s. 124-125). I tillegg ligger de to kategoriene i Costanza et al. (2009, s. 10-11), som omhandler alternative mål som presenterer en rekke faktorer og enten rangerer eller presenterer dem hver for seg, som grunnlag.

Seks alternative velstandsmål omfattes av kategorien 'dashbordmål'; Human Development Index, World Happiness Report, Legatum Prosperity Index, OECD: Better Life Index, Sustainable Economic Development Assessment og Brutto Nasjonal Lykke. Disse alternativene baserer seg på et bredt spekter av faktorer, og søker å gi et mer helhetlig bilde av menneskers velstand (se for eksempel OECD, 2018b). Fordi disse alternativene presenterer og måler flere faktorer enn de fleste alternativer i de andre tre kategoriene gjør, er det mål som omfattes av denne kategorien som best dekker velstandsbegrepet.

'Dashbordmålene' kombinerer det økonomiske aspektet, ofte målt gjennom inntekt i form av BNP per capita, med faktorer som velvære og miljø. Målet i disse alternativene er ikke nødvendigvis å presentere en sammenfatning av alle indikatorene de måler, selv om flere også gjør dette. I stedet ønsker de å presentere en bred oversikt over menneskers velvære, ivaretagelse av miljøet og samfunnets egenskaper (se for eksempel Centre for Bhutan Studies

& Gnh Research, 2015, s. 7-8; Legatum Institute, 2017c; OECD, 2018b). Derav begrepet ‘dashbord’ (Stiglitz et al., 2009, s. 17, 62).

Hovedargumentet for å ta i bruk et ‘dashbordmål’ ved måling av velstand er at et menneskeliv ikke kan reduseres ned til ett enkelt tall (Stiglitz et al., 2009, s. 12). Likevel er dette ofte komplekse mål som kan være vanskelige å måle og forstå, noe som kommer av at de inkluderer mange faktorer. Dermed er det muligheter for at BNP fortsatt kan bli hovedfokuset. På den andre siden foreligger det samtidig potensiale for en bred oversikt (Philipsen, 2015, s. 226-227). En annen kritikk i denne sammenhengen er at disse målene kan være vanskelig å implementere. Dette kommer også av at de kan oppfattes omfattende, og derfor kan være vanskelig å få oversikt over (Philipsen, 2015, s. 227; Stiglitz et al., 2009, s. 235-236). Det er likevel denne kategorien som best dekker velstandsbegrepet slik det er definert i denne oppgaven. Man må derfor forsøke å gjøre presentasjonen oversiktlig, og være seg bevisst på hvordan de ulike faktorene bør måles. I Tabell 3 ser vi en oversikt over de fire ulike kategoriene, og hvilke mål som omfattes av hver av dem. Vi ser at det er flest mål i dashbordkategorien, og fordi denne best dekker velstandsbegrepet, er det disse målene vi vil gå videre med.

Justeringer av BNP	Ekskluderer det økonomiske aspektet	Komplementer til BNP	Dashbordmål
Grønt BNP	Økologisk fotspor	Inclusive wealth	Human Development Index
Genuine Progress Indicator	Social Progress Index	The Changing Wealth of Nations	World Happiness Report
	Happy Planet Index	Genuine Savings	Legatum Prosperity Index
			OECD: Better Life Index
			SEDA
			Brutto Nasjonal Lykke

Tabell 3: Oversikt over kategoriene og hvilke mål de inneholder

3.3 Kan noen av disse målene tas i bruk?

Dette delkapitlet spør om noen av de alternative målene vi nå har presentert kan tas i bruk for å måle velstand i et bærekraftig perspektiv. I tillegg til velstandsbegrepet er bærekraftsbegrepet sentralt i denne oppgaven, og fordi dashbordmålene best måler velstandsbegrepet, er det sentralt å se om disse målene også fokuserer på bærekraft. Bærekraftsbegrepet er, som sagt, et tredelt begrep med fokus på miljøet, det sosiale og økonomien (FN-Sambandet, 2018a).

Av de seks målene som kalles ‘dashbordmål’ måler fire ikke bredt nok for å dekke hele velstandsbegrepet. Først dekker ikke Human Development Index hele velstandsbegrepet, selv med de justeringer og tillegg som finnes til dette målet. Dette kommer av at faktorer som ‘styresett’ eller menneskers ‘velvære’ ikke inkluderes i denne indeksen (United Nations Development Programme, 2016a). Derfor kan heller ikke HDI sies å dekke hele bærekraftsbegrepet, grunnet at det sosiale aspektet ved dette begrepet ikke omfattes på en tilstrekkelig måte (FN-Sambandet, 2018a). World Happiness Report omfatter videre ikke en måling av miljødimensjonen i velstandsbegrepet, og favner følgelig heller ikke bærekraftsbegrepet ordentlig (Helliwell et al., 2018, s. 17). Better Life Index og Brutto Nasjonal Lykke mangler også noen viktige aspekter for å kunne måle velstand i et bærekraftig perspektiv. For eksempel inkluderer ikke disse målene menneskers ‘muligheter’ eller et lands ‘økonomiske kvalitet’ (Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015, s. 40; OECD, 2018b).

Vi står nå igjen med to mål som omfattes av dashbordkategorien; nemlig Sustainable Economic Development Assessment (SEDA) og Legatum Prosperity Index (LPI). Disse måler, på noe ulikt vis, alle faktorene i velstandsbegrepet (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 8). Fordi de dekker hele velstandsbegrepet, kan de også betegnes som bærekraftige grunnet at de fokuserer både på miljøet, mennesker og økonomien. Vi vil derfor nå se nærmere på disse to målene. Hva er positivt ved dem, og finnes der indikatorer som, for vårt formål, har behov for utbedring? Hver av faktorene i velstandsbegrepet vil nå bli omtalt, og det vil bli vurdert hvorvidt SEDA og LPI tilstrekkelig måler disse i et bærekraftig perspektiv, jamfør Tabell 4.

Dimensjoner	Faktorer				
Individuell dimensjon	Grunnleggende behov	Helse	Muligheter	Velvære	Kunnskap
Sosial dimensjon	Styresett	Økonomisk kvalitet	Arbeidsliv		
Miljø	Miljø				

Tabell 4: Innhold i velstandsbegrepets dimensjoner

3.3.1 Måling av velstandsbegrepets individuelle dimensjon

I den individuelle dimensjonen av velstandsbegrepet finner vi fem faktorer; ‘grunnleggende behov’, ‘helse’, ‘muligheter’, ‘velvære’ og ‘kunnskap’. Vi vil nå se på dem etter tur, og vurdere hvordan SEDA og LPI måler dem.

La oss først se på ‘grunnleggende behov’, en faktor bestående av flere momenter som inntekt, husly og sikkerhet. Vekst i BNP per capita måles av både SEDA og LPI, og BNP per capita kan brukes som en indikator på inntekt og materiell velstand. Dette kommer av at vi har behov for en viss grad av materielle goder, og at disse ofte kommer som et resultat av inntekt (Beal et al., 2016, s. 14; Jackson, 2017, s. 3; Legatum Institute, 2017b, s. 33; Philipsen, 2015, s. 27). Likevel forteller ikke størrelsen på BNP per capita hvor mye pengene er verdt i et land, da prisnivået i ulike land kan variere. Derfor er det også av interesse å se på BNP justert for kjøpekraft, noe SEDA måler (Almås, 2018; Fløttum, 2006, s. 146). I denne sammenhengen måler også LPI grad av absolutt fattigdom i et land, en indikator som kan fortelle oss noe mer nøyaktig om hvorvidt det finnes mennesker som ikke får oppfylt sine grunnleggende behov (Legatum Institute, 2017b, s. 32; Stiglitz et al., 2009, s. 14).

Det er også interessant å direkte måle i hvilken grad mennesker har tilgang på husly og sikkerhet, fordi dette har direkte påvirkning på menneskers velstand. Et sted å bo med tilgang på ordentlige sanitærfasiliteter og rent vann kan eksempelvis bedre menneskers hygiene, og dermed helse (Stiglitz et al., 2009, s. 190). I tillegg vil et sted å bo i mange tilfeller kunne gi tilgang på elektrisitet. Dette kan eksempelvis gi mennesker varme, lys og tilgang til kommunikasjonsverktøy (Fioramonti, 2017, s. 165; Jackson, 2017, s. 142). Nevnte fasiliteter

måles både av SEDA og LPI (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 32, 35-36). Her er det også et poeng å ikke bare måle tilgang på ulike fasiliteter, men også kvaliteten på disse, grunnet at den kan variere. Det er videre ikke bare av interesse om mennesker har tilgang på husly, men man kan også spørre seg om hvor godt dette er. Antall rom per person i en husholdning vil for eksempel kunne fortelle hvorvidt en bolig er overfylt eller ikke (Stiglitz et al., 2009, s. 177, 190).

Godt husly vil også kunne gi mennesker trygghet og sikkerhet, gjennom den beskyttelsen huset gir (UNHCR Norge, 2016). I måling av sikkerhet kan man inkludere både selvopplevd følelse av sikkerhet, samt objektive mål som draps- og kriminalitetsrate (Stiglitz et al., 2009, s. 53). Sikkerhet er av betydning for å kunne bygge et godt liv, og det påvirker flere sider av velstandsbegrepet som opplevd velvære og helse. Først vil selvopplevd sikkerhet kunne påvirke vårt velvære og mentale helse, da det å føle seg utrygg kan lede til frykt (Stiglitz et al., 2009, s. 194). Faktisk kriminalitet kan også påvirke oss dersom vi blir utsatt for det, gjennom eksempelvis å skade vår helse eller frarøve oss noen av våre materielle goder. Fordi faktisk kriminalitet og frykten for å bli offer for en kriminell handling ikke alltid har særlig stor korrelasjon, er det av interesse å inkludere begge disse målene. Dette er for å skape et best mulig bilde av situasjonen i et land, og for menneskene som bor der (Stiglitz et al., 2009, s. 195-196; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 177).

LPI måler både faktisk kriminalitetsrate og selvopplevd sikkerhet, men en mangel ved SEDA er at denne indeksen ikke inkluderer sikkerhetsaspektet på lik linje med mange andre mål. For eksempel er ikke objektive mål på kriminalitet inkludert i SEDA, og hvordan selvopplevd trygghet måles kommer ikke helt klart frem (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 38). Dermed kan vi ikke basere oss på SEDA når det gjelder måling av menneskers sikkerhet.

Ivaretagelse av menneskers grunnleggende behov kan sies å, i seg selv, være bærekraftig. Et eksempel på dette kan være at vi etter FNs bærekraftsmål ønsker å utrydde fattigdom, på grunn av at det ses på som «et onde i seg selv» og bidrar til miljøødeleggelser grunnet desperasjon og få muligheter (Brundtland & Dahl, 1987, s. 18, 32; FN-Sambandet, 2018b). Å utrydde fattigdom innebærer å se til at mennesker kan oppfylle sine grunnleggende behov. Imidlertid kan en stor økning i levestandard gå på bekostning av miljøet, en faktor som også må tas hensyn til for å være bærekraftig (Brundtland & Dahl, 1987, s. 18, 42; FN-Sambandet, 2018b).

Den neste faktoren i velstandsbegrepets individuelle dimensjon er 'helse'. I denne sammenhengen måler både SEDA og LPI en del like indikatorer som forventet levealder, grad av overvekt, dødsfall grunnet tuberkulose og utbredelse av mesling- og difterivaksinasjon (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 36-37). Det LPI og SEDA har til felles, har de også til felles med flere av de andre nevnte alternativene (se for eksempel OECD, 2018a; Social Progress Imperative, 2017). Altså ser det ut til å være bred enighet om helsebegrepets kompleksitet, og hva som er sentralt å måle i denne sammenhengen. Litteraturen bekrefter også at nevnte indikatorer er viktige. Høy levealder er et gode i seg selv, og overvekt forteller oss indirekte om befolkningen lever sunt. Videre indikerer en høy vaksinasjonsgrad et godt helsetilbud, og det gjør også at vi er mindre utsatt for farlige sykdommer (Frønes & Kjølrsrød, 2016c, s. 114-115; Stiglitz et al., 2009, s. 271).

Utover dette måler LPI selvrapporterte helseproblemer og tilfredshet med helsetilbudet. SEDA måler på sin side antall leger og sykehussenger pr 1000 innbyggere, i tillegg til grad av underernæring og barnedødelighet (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 36-37). Barnedødelighet er, i tillegg til forventet levealder, en god indikator på den generelle helsetilstanden i en befolkning (Brundtland & Dahl, 1987, s. 83). Selvrapportert helse er også en anerkjent undersøkelsesfaktor i internasjonal helseforskning. Det kommer av at man enkelt kan stille spørsmål om dette og sammenligne de svar som fremkommer (Frønes & Kjølrsrød, 2016c, s. 123). I tillegg til å gi oss et mål på fysisk helse, vil vi også gjennom egenrapporter kunne få indikasjoner på en befolknings mentale helse. Dette er vanskelig å måle direkte på en måte som gjør at resultatene blir sammenlignbare på tvers av land. Dermed vil egenrapporter om helse kunne gi oss en bedre oversikt over den totale helsen i en befolkning. (Frønes & Kjølrsrød, 2016c, s. 160, 164). Tilfredshet med helsetilbudet er et annet subjektivt mål på helse, og det kan, til en viss grad, si oss noe om kvaliteten på tilbudet. Men tilfredshet vil også bero på individuelle opplevelser og sykdomshistorier og, av disse grunnene, variere en del. Likevel kan dette være av interesse å måle fordi tilfredse pasienter oftere takker ja til anbefalt behandling, og dermed bedrer sin helse (Bleich et al., 2009, s. 271).

Antall leger og sykehussenger er på sin side objektive mål. Flere leger i en befolkning og god plass på sykehusene vil kunne gi et bedre helsetilbud. Det er kan likevel være av interesse å måle hvor tilgjengelige disse helsetjenestene er i et land. Dersom tilbudet eksempelvis er godt i byene, men ikke på landsbygda vil mange mennesker muligens ikke ha tilgang på tilstrekkelig helsehjelp. Dette vil også kunne være tilfellet selv om det finnes et høyt antall leger per 1000

innbygger på grunn av at disse kan være konsentrerte på få steder, og ikke nødvendigvis er i kontakt med alle som har behov for hjelp (Peters et al., 2008, s. 162-165). Å måle grad av underernæring vil også kunne fortelle oss noe om helsesituasjonen i et land. For eksempel vil underernæring kunne føre til økt utbredelse av sykdommer som diaré og influensa, sykdommer som kan bli farlige uten riktig behandling. Underernæring hos barn kan videre føre til lavere utvikling, som igjen kan resultere i at disse kan bidra mindre til samfunnet i voksen alder (De Onis & Blössner, 2003, s. 518, 522).

Verken SEDA, LPI eller mange andre indekser måler en befolknings kunnskap om helse. Likevel kan kunnskap om hvordan man beskytter seg fra for eksempel kjønns- og infeksjonssykdommer, og kunnskap om ernæring, bidra til bedre helse og spare mange liv (Brundtland & Dahl, 1987, s. 87-89; Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015, s. 176-177). HIV/AIDS er et talende eksempel på dette, da denne sykdommen kan forebygges med riktig kunnskap. Flere land i verden i dag har mistet nesten en hel generasjon mennesker grunnet HIV/AIDS. Det foreligger derfor både mangel på arbeidskraft og mangel på dem som skal brødfø og oppdra neste generasjon (Brundtland & Dahl, 1987, s. 89; Penketh, 2006). Noe annet disse indeksene heller ikke tar med er mødredødelighet. Fordelene ved å bekjempe dette er store, og argumentene for å redusere mødredødelighet handler om rettferdighet, rettigheter for kvinner, og at kvinner som får leve kan bidra til samfunnet senere. Å måle dette er absolutt nyttig, også fordi det forteller oss noe mer generelt om helsesituasjonen og -tilbudet i gitte land (Christensen & Austveg, 2010, s. 66, 78-80; FN-Sambandet, 2018b).

Det finnes altså flere indikatorer som forteller oss hvordan den generelle tilstanden på et lands helsetilbud er. Og en kunne tenke seg at det ville være nok å måle én eller noen få av disse. Likevel forteller også hver og en av disse oss noe spesielt om menneskers helse, og derfor kan ingen av dem sies å være overflødige (Stiglitz et al., 2009, s. 45).

I et bærekraftsperspektiv er det absolutt sentralt å måle menneskers helse, og FNs bærekraftsmål nummer tre fokuserer på dette. En befolkning ved god helse har det bedre og kan bidra mer effektivt i verdiskapning og bevaring av miljøet. På sikt kan dette også, sammen med helseinformasjon, begrense befolkningsveksten. Dette kommer av at kvinner får flere muligheter idet deres helse og utdanning er ivaretatt, og at informasjon om prevensjon oftest kommer gjennom helsevesenet. Å begrense befolkningsveksten i land hvor denne er høy, vil

også kunne være positivt med tanke på bærekraft, da flere mennesker skaper større press på verdens ressurser (Brundtland & Dahl, 1987, s. 49, 83-87; FN-Sambandet, 2018b).

Få indekser inkluderer og måler menneskers 'muligheter', men SEDA og LPI inkluderer også måleindikatorer på denne faktoren. SEDA bruker i denne forbindelse Gini-koeffisienten for å vise og måle inntektsfordelingen i et land, mens LPI måler relativ fattigdom (Beal et al., 2016, s. 14; Falkenberg, 2012, s. 68; Legatum Institute, 2017b, s. 33). Ulikheter i menneskers inntekt skaper også ulikheter i menneskers muligheter, både når det gjelder helsetilbud, utdanning og oppfyllelse av grunnleggende behov. Samtidig kan skjev fordeling også være en kime til konflikt (Coyle, 2014, s. 75; Jackson, 2017, s. 72, 205; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 44). På sikt kan økende eller store ulikheter da undergrave arbeid for bærekraftig utvikling, fordi fokuset tvinges over på andre problemer som økt kriminalitet eller dårligere helse i befolkningen (Brundtland & Dahl, 1987, s. 32; Dabla-Norris et al., 2015, s. 9; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 44). FNs bærekraftsmål nummer ti søker å redusere ulikheter. Slik sett vil en mer rettferdig fordeling, som gir likere muligheter for alle, også kunne bidra til at flere kan medvirke i videre bærekraftig utvikling (FN-Sambandet, 2018b).

Store ulikheter i inntektsfordelingen innad i et land vil videre kunne øke fordommer grunnet store sosiale avstander (Wilkinson & Pickett, 2011, s. 216, 220). Dermed vil det være interessant å måle toleranse for minoriteter og likestilling i et samfunn. Dette er fordi at selv om man er fri i lovens forstand, vil man uten aksept i samfunnet ikke inneha total frihet (Falkenberg, 2012, s. 133-136). LPI måler her grad av toleranse i et samfunn, mens SEDA måler grad av likestilling (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 37-38). Toleranse er likevel ikke nødvendigvis et begrep man ønsker å måle, på grunn av at det kan forstås som det å tåle andre. Spørsmål om toleranse kan derfor gi et falskt inntrykk av hvordan minoritetsgrupper har det. Svarene speiler ikke nødvendigvis den reelle situasjonen, men sier noe om man tåler at disse gruppene eksisterer. Å være tolerert er ikke det samme som å være inkludert (Habermas, 2003, s. 3). Heller enn toleranse bør da inkludering og integrering måles.

Menneskers 'muligheter' måles også av LPI gjennom i hvilken grad man oppfatter at hardt arbeid gir resultater og skaper muligheter (Legatum Institute, 2017b, s. 32). Ulikheter og reelle muligheter henger tett sammen fordi mennesker i samfunn med store ulikheter også vil ha færre reelle muligheter, blant annet grunnet sosiale skiller (Wilkinson & Pickett, 2011, s. 214). Samtidig kan både Gini-koeffisienten, som er et objektivt mål, og oppfatninger om hardt arbeid,

som er mer subjektivt, betegnes som interessante i denne sammenhengen. Dette kommer av at objektive og subjektive faktorer sammen gir et enda bedre bilde av menneskers livskvalitet og mulighetsrom enn hver for seg (Stiglitz et al., 2009, s. 58). I tillegg til dette kan man også si at det er sentralt om mennesker er frie til selv å ta egne livsvalg. Uten sistnevnte aspekt kan man ikke entydig si at hardt arbeid er et gode for den enkelte. Dette kommer av at dersom man ikke selv kan velge hva man skal gjøre eller hvordan man skal forvalte sin lønn, vil man heller ikke ha reell frihet (Stiglitz et al., 2009, s. 15, 42, 151).

Videre måler både SEDA og LPI borgerrettigheter i form av ytringsfrihet, mens LPI også inkluderer religionsfrihet (Beal et al., 2016, s. 14; Kaufmann, Kraay & Mastruzzi, 2011, s. 223; Legatum Institute, 2017b, s. 37-38). Ytringsfrihet er av betydning for menneskers muligheter da det handler om å åpent kunne si sin mening og delta i den politiske debatten. Uten religionsfrihet vil mennesker også være begrenset, og religionsfrihet kan i tillegg skape grunnlag for trygge sosiale relasjoner (Stiglitz et al., 2009, s. 178, 186).

Diskrimineringslover er også sentralt i denne sammenhengen. Verken SEDA eller LPI inkluderer noe mål på dette, men det er likevel viktig. Grunnen til det er at diskriminering kan bidra til å begrense menneskers muligheter basert på forhold de selv ikke kan kontrollere, som for eksempel etnisitet og kjønn (Stiglitz et al., 2009, s. 178). Alt dette bunner i at et samfunn hvor mennesker har det godt, er et fritt, inkluderende og åpent samfunn (Fritz & Koch, 2016, s. 42; Jackson, 2017, s. 59; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 112).

Den neste faktoren i den individuelle dimensjonen, menneskers 'velvære', inneholder indikatorer på fritid og relasjoner. Sentralt her er i hvilken grad mennesker har relasjoner som kan gi dem støtte i vanskelige tider, og dette er inkludert i både SEDA og LPI. SEDA er likevel ikke like dyptgående som LPI på denne faktoren, da LPI også inkluderer en rekke andre indikatorer, som vennskap og opplevd respekt. Det sentrale er likevel samhold og styrken i sosiale bånd (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 39; Stiglitz et al., 2009, s. 51-52). Grad av fritid og balansen mellom denne og arbeid er også viktig i her. Å ha noe tid hvor man kan utfolde seg og drive med de aktivitetene man selv ønsker skaper ikke nødvendigvis vekst i BNP, men det er med på å bedre menneskers opplevde velvære (Stiglitz et al., 2009, s. 49, 131). Balanse mellom arbeid og fritid vil derfor være interessant å måle med tanke på menneskers velstand.

Flere andre indekser måler også livstilfredshet direkte, noe SEDA og LPI ikke gjør (se for eksempel OECD, 2018b). Samtidig er sosiale forbindelser en god indikator på livstilfredshet, og dermed er ikke SEDA og LPI nødvendigvis mangelfulle (Stiglitz et al., 2009, s. 183). Det skulle likevel ikke være noe i veien for også å inkludere livstilfredshet som en indikator i et dashbordmål. Så lenge man klarer å balansere behovet for nok informasjon med det faktum at dette kan føre til mindre oversiktighet, bør det ses på som et gode å måle bredt (Stiglitz et al., 2009, s. 14-15). Man bør likevel huske på at livstilfredshet er et subjektivt mål som ikke nødvendigvis er lett sammenlignbart på tvers av land (Kahneman & Krueger, 2006, s. 6). En oversiktlig, forståelig og 'ren' fremstilling av de ulike faktorene som måles vil dermed bli viktig, i tillegg vil det kunne gjøre problemet med mye informasjon mindre (Stiglitz et al., 2009, s. 235-236).

Menneskers velvære påvirkes også av de fleste andre faktorene inkludert i velstandsbegrepet. Et menneskes tilgang på arbeid, dets opplevelse av muligheter, medbestemmelse og å bety noe, samt miljøet rundt vil alle kunne påvirke hvordan man stiller seg til spørsmål om grad av livstilfredshet og velvære. Dette forteller både hvor viktig det er å måle velvære, samt hvor kompleks dette temaet er. Ved å måle velvære direkte sammen med disse andre faktorene vil man kunne få et mer helhetlig inntrykk av denne faktoren. Samtidig kan man få flere indikasjoner på hva som faktisk betyr noe for folk (Stiglitz et al., 2009, s. 15-16).

'Kunnskap' er videre sentralt når det kommer til både velstand og bærekraft. Dette kommer av at en utdannet befolkning legger et godt grunnlag for både utvikling og velvære. For det første er det et resultat av at mennesker med utdanning ofte har bedre helse, inntekt, og sosiale relasjoner enn dem uten utdanning (Stiglitz et al., 2009, s. 46, 165). For det andre vil en utdannet befolkning kunne utnytte tilgjengelige ressurser på en bedre måte, og dermed skape mer stabile økonomiske rammer, samt ta bedre vare på miljøet (Brundtland & Dahl, 1987, s. 77, 89-90). At utdanning er viktig følger også av det fjerde av FNs bærekraftsmål, som legger vekt på at alle mennesker skal ha tilgang på skolegang (FN-Sambandet, 2018b).

Grad av utdanning og kunnskap kan måles både gjennom 'input' og 'output'. Input omhandler antall som innmeldes i skolen og ressurser som brukes på utdanningssystemet. Output handler motsatt om antall år i skolen, hvor mange som fullfører, og ferdigheter målt eksempelvis gjennom standardiserte tester (Stiglitz et al., 2009, s. 47). SEDA og LPI måler begge disse sidene av utdanning (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 34). Om den ene av

disse måtene å måle utdanning på er bedre enn den andre kan diskuteres. På den ene siden sier ikke antall barn i skolen noe om kvaliteten på undervisningen. Og, på den andre siden gir ikke gode resultater på tester en oversikt over hvor mange som er innrullert i skolesystemet, og har nytte av den kvaliteten det har. Dermed komplementerer disse målene hverandre, og begge vil derfor være nødvendige (Hanushek & Wößmann, 2007, s. 6; Stiglitz et al., 2009, s. 47, 166-167).

Mennesker lærer også på andre måter som ikke inkluderer skolesystemet. Vi innehar uformell kompetanse, et begrep som brukes om kompetanse som er lært uten at det forelår konkrete læringsplaner. Uformell læring kan skje i skolen, men den kan også foregå på andre arenaer. Problemet er at denne kompetansen vanskeligere lar seg måle fordi den ofte er vanskelig å sette ord på (Lai, 2015, s. 47-48, 123). Den er likefullt viktig, og det kan gi et mangelfullt bilde å utelukkende måle formell kompetanse som læres i skolen (Hanushek & Wößmann, 2007, s. 25; Lai, 2015, s. 123; Stiglitz et al., 2009, s. 47).

Vi har nå gjennomgått hele den individuelle dimensjonen i velstandsbegrepet, og ser at SEDA og LPI dels dekker denne på en god måte. Samtidig finnes det også noen områder hvor det er rom for forbedring. På den positive siden dekkes 'grunnleggende behov' godt. Helsefaktoren er også godt dekket, men vi vil likevel anbefale, i tillegg til det disse indeksene måler, å inkludere mødredødelighet og helsekunnskap i befolkningen (Brundtland & Dahl, 1987, s. 89; Christensen & Austveg, 2010, s. 78-80). Både Gini-koeffisienten og muligheten for å jobbe seg oppover i samfunnet kan videre fortelle oss noe om hvilke 'muligheter' mennesker har. Borgerrettigheter som ytrings- og religionsfrihet, samt inkludering av minoriteter og oppfatning av frihet i egne livsvalg, kan deretter gi et bredt bilde av menneskers reelle friheter og muligheter (Stiglitz et al., 2009, s. 58, 178; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 223). 'Velvære' dekkes både direkte gjennom spørsmål knyttet til livstilfredshet og sosiale relasjoner, og indirekte gjennom flere av de andre faktorene. Til slutt er også faktoren 'kunnskap' målt relativt godt, men det kan her være av interesse å i tillegg inkludere et mål på uformell kompetanse, fordi livet er så mye mer enn det vi lærer på skolen (Hanushek & Wößmann, 2007, s. 2).

I tillegg til å dekke velstandsbegrepet på en god måte, har også SEDA og LPI, når det gjelder denne dimensjonen, et bærekraftig fokus. Dette kommer av at de legger vekt på aspekter som finnes igjen i bærekraftsdefinisjonen, og derfor også i FNs bærekraftsmål (FN-Sambandet, 2018a, 2018b). For å kunne oppnå bærekraftig utvikling er vi avhengige av at mennesker har

helse til å bidra, er utdannet og har tilstrekkelig tilgang på materielle goder. Måling av ulikheter vil videre kunne bidra til bedre omfordeling på sikt, grunnet bevisstgjøring. Dermed vil man, på grunn av reduserte ulikheter, kunne skape mer stabile samfunn og bedre menneskers helse (Brundtland & Dahl, 1987, s. 32, 49; FN-Sambandet, 2018b; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 117-118, 181-182, 228, 237).

3.3.2 Måling av velstandsbegrepets sosiale dimensjon

Vi vil nå se på hvordan SEDA og LPI måler bestanddelene i den sosiale dimensjonen av velstandsbegrepet. De faktorene som inngår i denne dimensjonen er 'styresett', 'økonomisk kvalitet' og 'arbeidsliv'. Samtidig vil vi også vurdere om det foreligger et fokus på bærekraft i måling av disse faktorene.

La oss først se på faktoren som omhandler et lands 'styresett'. FNs menneskerettighetserklæring kan sies å legge et grunnlag for hva velstand er, og å sikre at menneskerettighetene blir overholdt vil også være av betydning for om et samfunn oppleves godt å leve i (FN-Sambandet, 2018c; Stiglitz et al., 2009, s. 50-51). Grad av demokrati er i denne sammenhengen helt sentralt, da et fungerende demokrati både betyr medbestemmelse for et lands borgere, samtidig som demokrati kan ses på som den styreform som best tjener menneskers velstand (FN-Sambandet, 2018c; Frønes & Kjølørød, 2016a, s. 95; Stiglitz et al., 2009, s. 50; The Economist Intelligence Unit, 2018, s. 61). Dette kommer blant annet av at land som kan kalles demokratier er land hvor borgerne innehar ulike rettigheter som eksempelvis ytringsfrihet, samtidig er mediene frie og de som styrer er kompetente (The Economist Intelligence Unit, 2018, s. 64). Likevel er det her bare LPI som inkluderer måleindikatorer som måler demokrati direkte (Legatum Institute, 2017b, s. 35).

Pressefrihet, som måles av både SEDA og LPI, er viktig for å skape fungerende demokratier, og det er også viktig for at et samfunn skal være og oppleves stabilt og godt. Frihet for pressen kan være med å fremme demokrati og rettferdig styre i et land av flere grunner. Blant annet kan pressen legge til rette for samfunnsdebatt, og opplyse befolkningen om ulike hendelser og aktiviteter som finner sted i et samfunn. At mennesker har ytringsfrihet vil være viktig i denne sammenhengen, og dette måles under mulighetsfaktoren i den individuelle dimensjonen. Et

resultat av at mennesker har rett til å ytre seg og at mediene er frie kan være samfunnsaktivisme. Dette kan igjen føre til en mer tjenlig politikk, danne oppmerksomhet rundt viktige temaer og dermed skape mer opplyste borgere (Beal et al., 2016, s. 14; Frønes & Kjølrsrød, 2016c, s. 230; Legatum Institute, 2017b, s. 38; Stiglitz et al., 2009, s. 50, 177-178).

En annen viktig indikator her er om de som styrer har tillit i folket. En indikasjon på dette kan være valgdeltakelse, da det vil kunne gi et inntrykk av interesse i befolkningen, og om de tror at den enkeltes stemme har betydning. Samtidig er valgdeltakelse interessant i seg selv fordi dette kan ha betydning for om man bør stole på valgresultater eller ei. I tillegg vil tillit til politikere påvirkes av om de oppfyller sine løfter og fremstår som kompetente (Stiglitz et al., 2009, s. 50-51, 178-180; The Economist Intelligence Unit, 2018, s. 63-64). I denne sammenhengen kan det være interessant å ta et kjapt blick på Russland. Vladimir Putin, som allerede har styrt verdens største land i nesten tjue år, ble i mars 2018 igjen valgt til dette landets president. Russland betegnes ikke som utbredt demokratisk, men likevel blir Putin sittende fordi mange russere faktisk ser ut til å ha tillit til ham (Freedom House, 2018; Kruse, 2018; The Economist Intelligence Unit, 2018, s. 8, 64). Dette kan likevel være et resultat av at russerne ikke nødvendigvis er opplyste om sine muligheter og alternativer, grunnet at russiske medier omtales som ufrie (The Economist Intelligence Unit, 2018, s. 41, 45). Korrelasjonen mellom tillit til dem som styrer og grad av demokrati er dermed ikke alltid på plass. Samtidig er begge deler sentrale her da de gir ulik informasjon om et lands styresett, og både SEDA og LPI måler valgdeltakelse, så vel som tillit (Beal et al., 2016, s. 14; Kaufmann et al., 2011, s. 223; Legatum Institute, 2017b, s. 35-36; Stiglitz et al., 2009, s. 181).

Korrupsjon vil også kunne være ødeleggende både for demokrati og politisk stabilitet. Dette vil igjen kunne påvirke arbeid for bærekraftig utvikling negativt, fordi det kan ta bort fokus og styre ressurser i andre retninger (FN-Sambandet, 2018b; Steigum, 2004, s. 129). Både SEDA og LPI måler grad av korrupsjon i et samfunn. Samtidig inkluderer også SEDA politisk stabilitet som en egen faktor, noe som i hovedsak handler om tillit til loven og dem som håndhever den (Beal et al., 2016, s. 14; Kaufmann et al., 2011, s. 223; Legatum Institute, 2017b, s. 35). Manglende tillit til lovverket kan komme av lover som er diskriminerende eller urettferdige på andre vis. Dette kan eksempelvis forringe menneskers velstand, både i opplevelsen av livstilfredshet og sikkerhet (Stiglitz et al., 2009, s. 178). I dette ligger det at land med høy grad av politisk stabilitet, også vil være land hvor det er tilrettelagt for å ta vare på både mennesker og miljø. Derfor vil stabile og fredelige land ha potensiale til å være bærekraftige, slik det

sekstende bærekraftsmålet også påpeker (Brundtland & Dahl, 1987, s. 57; FN-Sambandet, 2018b).

Når det er snakk om 'den økonomiske kvaliteten' i et land kan vi stille oss spørsmål som; Hvor stabil er økonomien? Og; I hvilken grad har man kapasitet til å investere? Det viktige er at et land har bygget en robust økonomi med kapasitet til å investere både i mennesker, miljø og infrastruktur (Frønes & Kjølrsrød, 2016c, s. 19; Steigum, 2004, s. 129; Stiglitz et al., 2009, s. 109). SEDA måler i denne sammenhengen kvaliteten på infrastrukturen i et land når det kommer til veier, jernbane og internett, samt grad av inflasjon i et land. Andre deler av infrastrukturen, som elektrisitetsutbygging og sanitærfasiliteter, måles under faktoren 'grunnleggende behov'. LPI måler også internetttilgang, samt hvor enkelt det er å starte opp nye bedrifter og grad av patentbeskyttelse (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 32).

Både LPI og SEDA har, i måling av denne faktoren, med seg viktige momenter, og i så henseende er begge også mangelfulle fordi de måler ulikt. Eksempelvis er det sentralt for et lands innbyggere at det foreligger såpass økonomisk stabilitet at det er mulig å bygge en god infrastruktur. Dette kan illustreres med at det er viktig at man, på en sikker og effektiv måte, har mulighet for å komme seg fra hjemmet til steder hvor man kan få helsehjelp (Peters et al., 2008, s. 165). Bred tilgang på internett gir videre mennesker både mulighet til å kommunisere og skape relasjoner, samtidig som det også er en arena for å tilegne seg kunnskap (Frønes & Kjølrsrød, 2016c, s. 242). En god infrastruktur kan derfor bidra til å for eksempel støtte næringslivet og innovasjon, samt gi befolkningen tilgang på mat og helsetjenester (Falkenberg, 2012, s. 108; Peters et al., 2008, s. 165; Stiglitz et al., 2009, s. 190).

LPI måler også grad av tilgang på kreditt, et moment som kan bidra til å skape økonomisk aktivitet og vekst. Dette kommer av at kreditt i mange tilfeller er en forutsetning for å kunne investere, og i fattigere land vil dette da være spesielt viktig. Kredittilgang kan dermed ses på som et gode som er viktig å måle (Beck, Demirgüç-Kunt & Levine, 2007, s. 28, 43; Jackson, 2017, s. 28; Legatum Institute, 2017b, s. 32). Likevel vil høy gjeldsgrad på sikt også kunne bidra til alvorlig grad av ustabilitet (Norges Bank, 2017, s. 6-7). For private betyr dette at det blir vanskeligere å betjene gjeld i perioder med lav inntekt eller annen form for usikkerhet. Mens myndigheter kan oppleve press på offentlige finanser dersom gjeldsgraden blir for høy og usikkerheten for stor. Mye gjeld vil derfor kunne bli utfordrende for et lands økonomiske kvalitet i et bærekraftig perspektiv. I tillegg til tilgang på kreditt vil det derfor også være

interessant å måle gjeldsgrad i et land fordi dette kan fortelle oss om tilstanden på et lands økonomi, og om denne er bærekraftig (Aliber & Kindleberger, 2015, s. 88, 92, 354-355; FN-Sambandet, 2018a; Jackson, 2017, s. 28-33; Stiglitz, 2010, s. 1-3).

Hvorvidt det er økonomisk stabilitet i et land kan også vurderes ved å se på inflasjonen der. Høy inflasjon vil føre til at penger blir mindre verdt, noe som vil kunne skape usikkerhet rundt investeringer, og at mennesker får lavere muligheter for å skaffe det de trenger. Lav inflasjon gir derimot forutsigbarhet og dersom en vare da skulle stige i pris vil det da kunne tilskrives knapphet. Altså er det lettere å ta gode avgjørelser i en økonomi preget av lav inflasjon (Norges Bank, 2018; Steigum, 2004, s. 17).

I et bærekraftsperspektiv er det ikke av interesse å stenge ned økonomisk aktivitet (Brundtland & Dahl, 1987, s. 40). Eksempelvis vil land med svake økonomier kunne oppleve lavere fødselstall. For høy befolkningsvekst er ikke bærekraftig fordi det skaper større press på naturressurser. Likevel vil heller ikke for lav fødselsrate og befolkningsvekst være bærekraftig da det vil kunne gi mangel på arbeidskraft i fremtiden (Frønes & Kjølørød, 2016a, s. 225; 2016b, s. 20-21). Det sentrale for økonomisk bærekraft er videre at de aktivitetene som drives ikke utarmer ressurser og miljøet. FNs bærekraftsmål nummer ni fokuserer på både infrastruktur og innovasjon, og påpeker viktigheten av dette i byggingen av bærekraftige samfunn. Derfor vil det her kunne være interessant å inkludere et mål på innovasjonstakt, samt hvor lett det er å starte opp nye bedrifter og grad av patentrettigheter, slik LPI også måler (FN-Sambandet, 2018b; Legatum Institute, 2017b, s. 32). Hvor mye forsknings- og utviklingsarbeid som drives i et land kan være en indikator på innovasjonstakten der, og er i denne sammenhengen et anerkjent mål. Dette gjelder også for andel patentrettigheter som tas ut. Ny teknologi kan eksempelvis bidra til å bøte på de problemene vi har når det kommer til ødeleggelser av miljø og natur (Brundtland & Dahl, 1987, s. 15, 21-23; Frønes & Kjølørød, 2010, s. 69).

Til slutt i denne sosiale dimensjonen finner vi faktoren 'arbeidsliv'. Arbeid har betydning for den enkeltes inntekt, og dernest mulighet for å skaffe seg materielle goder og oppfylle grunnleggende behov. Det å være i arbeid kan også gi sosial kontakt og en følelse av å bety noe. Arbeidsledighet, derimot, kan ha negativ innvirkning på velbehag hos den det gjelder, og kan bidra til ustabilitet i samfunnet på grunn av misnøye over lediggang og lavere inntekter (Cartwright, 2014, s. 497; Jackson, 2017, s. 77, 144-145; Stiglitz et al., 2009, s. 49).

I denne sammenhengen måler LPI arbeidsledighetsrate, mens SEDA måler både arbeidsledighets- og sysselsettingsrate (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 33). Begge deler er viktige på sin måte, og begge forteller oss noe om tilstanden på økonomien i et land. Likevel kan eksempelvis arbeidsledighetsraten være vanskelig å måle, og gi noe unøyaktige resultater. Dette kommer av at denne baserer seg på et lands arbeidsstyrke, et mål som reduseres dersom arbeidsledige slutter å se seg om etter arbeid. Det kan derfor også være interessant å måle sysselsettingsfrekvensen i en befolkning, på grunn av at denne gir et forholdstall for hele arbeidsstyrken, altså alle mennesker mellom 16 og 74 år, og sysselsettingen i gitte land (Steigum, 2004, s. 59-62).

Jobbsikkerhet er også viktig her. Dette handler både om økonomisk sikkerhet, men også om det å vite at man i fremtiden har et arbeid å gå til, noe som har betydning både for opplevd status og selvtillit (Frønes & Kjølørød, 2016a, s. 23; Stiglitz et al., 2009, s. 53). SEDA inkluderer ikke jobbsikkerhet, og LPI inkluderer det motsatte, nemlig fleksibilitet i arbeidslivet og i hvilken grad det er enkelt å ansette og si opp arbeidstakere (Legatum Institute, 2017b, s. 32). Et for rigid arbeidsmarked kan vanskeliggjøre omstilling og føre til arbeidsledighet på lengre sikt. Dermed vil måling av fleksibilitet i arbeidslivet kunne gi oss nyttig informasjon (Karlsen, 2010, s. 44-45). Samtidig kan et svakt stillingsvern føre til usikkerhet rundt egen arbeidssituasjon, noe som igjen bidrar til økonomisk usikkerhet, samt lavere vurdering av livskvalitet. Økonomisk usikkerhet kan også påvirke et lands fødselsrate, da mennesker kan vegre seg for å stifte familie idet de er usikre på om de har arbeid i fremtiden. Av disse grunnene vil det være interessant å også måle hvor mange som er midlertidig ansatte, og dermed mangler en langsiktig sikkerhet i sitt arbeid (Brundtland & Dahl, 1987, s. 18; Frønes & Kjølørød, 2016a, s. 23, 225; 2016b, s. 20-21; Stiglitz et al., 2009, s. 53, 235).

Det er ikke bare relevant å være i arbeid, det er også viktig for individer at deres arbeid oppleves godt og anstendig. FNs bærekraftsmål nummer åtte fokuserer på dette. Selv om mye kan karakteriseres som arbeid er det likevel ikke alt som er anstendig. Eksempler på det kan være prostitusjon, men også arbeid med produksjon for konsum under dårlige arbeidsforhold og -betingelser. Å sikre mennesker anstendig arbeid er derfor viktig fordi det kan ha betydning for deres selvfølelse og velbehag (FN-Sambandet, 2018b; Frønes & Kjølørød, 2016a, s. 21-22; Stiglitz et al., 2009, s. 49).

Også i denne sosiale dimensjonen har vi nå sett at SEDA og LPI dekker flere av faktorene relativt godt. Likevel finnes det et forbedringspotensial. Under faktoren ‘styresett’ måler disse to indeksene kombinert grad av demokrati og korrupsjon, pressefrihet, stabilitet i samfunnet, valgdeltakelse, samfunnsaktivisme og tillit til loven og dem som styrer. Når det kommer til et lands ‘økonomiske kvalitet’ er det også behov for en kombinasjon av det som måles i SEDA og LPI, slik at infrastruktur, inflasjon og indikatorer på en fremtidsrettet økonomi inkluderes. I tillegg vil vi anbefale å komplementere grad av tilgang på kreditt med et lands gjeldsgrad, både privat og offentlig. LPI inkluderer videre fleksibilitet i arbeidslivet under faktoren ‘arbeidsliv’. Her vil vi argumentere for at det vil være fornuftig å, i tillegg til denne indikatoren, både måle grad av midlertidige ansettelser og opplevd jobbsikkerhet (Beal et al., 2016, s. 14; Frønes & Kjølørød, 2016a, s. 23; Legatum Institute, 2017b, s. 32-39; Stiglitz et al., 2009, s. 53).

3.3.3 Måling av velstandsbegrepets miljødimensjon

Endelig er ‘miljøet’ en viktig faktor for menneskers velstand. Tilstrekkelig oppfyllelse av grunnleggende behov, god helse og utdanning, samt tilstrekkelige økonomiske midler og stabile samfunn, skaper en base for å arbeide for et bedre miljø (Brundtland & Dahl, 1987, s. 57, 77). I utviklede land vil det derfor være mer kapasitet til å fokusere også på naturen og miljøet (Arrow et al., 1995, s. 520). Samtidig er bevaring av naturen og miljøet sentralt for å oppfylle de to andre dimensjonene i velstandsbegrepet. Et forurenset og ødelagt miljø kan eksempelvis gi oss dårligere helse, begrense tilgangen på mat og skape konflikter (Brundtland & Dahl, 1987, s. 210).

Heller ikke denne dimensjonen måles likt i SEDA og LPI. SEDA måler klimagassutslipp og hvor mye elektrisitet som hentes fra fornybare kilder, mens LPI måler hvor mange som påvirkes av svevestøv. I tillegg måler de begge størrelse på vernede områder. Dette er viktige momenter i denne dimensjonen fordi et utelukkende fokus på profitt kan gjøre at naturområder med viktige ressurser utraderes (Beal et al., 2016, s. 14; Brundtland & Dahl, 1987, s. 34; Legatum Institute, 2017b, s. 34-35). I tillegg kan bruk av ikke-fornybare energikilder, som olje og kull, føre til forurensning og utslipp av klimagasser. Dette kan ødelegge klimaet fordi slike utslipp fører til global oppvarming, et fenomen som har flere negative konsekvenser. For det første kan det bidra til at temperaturen på jordoverflaten øker slik at man kan få problemer med

matproduksjon. Videre kan det få havnivået til å stige slik at kystsamfunn forsvinner (Brundtland & Dahl, 1987, s. 14, 34, 38, 131-135; FN-Sambandet, 2018b).

De miljøproblemene vi står overfor i dag er sammensatte, akkurat som naturen i seg selv. Og i de fleste land forbrukes mer ressurser enn det som er bærekraftig, artsmangfoldet minker og klimaet er truet (Brundtland & Dahl, 1987, s. 21, 37, 43; FN-Sambandet, 2018a; Global Footprint Network, 2018f; Stiglitz et al., 2009, s. 80-81). Vi har allerede nevnt FNs bærekraftsmål, og flere av disse har også fokus på miljøet; de handler om å bevare livet på land og i vann, om å stanse klimaendringene og om å bruke mer fornybar energi (FN-Sambandet, 2018b). Hvordan livet på land og i vann bevares, kan måles gjennom grad av biodiversitet, et moment som LPI måler, og indirekte gjennom størrelse på vernede områder (Arrow et al., 1995, s. 521; FN-Sambandet, 2018b; Legatum Institute, 2017b, s. 34). Naturen er merkverdig og fantastisk bygget opp og sammensatt, og vi mennesker bør være forsiktige med å endre for mye på den. Dyr, planter og insekter har sine bestemte roller i økosystemer, og utrydning av enkelte arter kan gi oss store utfordringer (Brundtland & Dahl, 1987, s. 35-36; Rapp, 2015). Å stanse klimaendringer og bevare miljøet vil derfor være bærekraftig samtidig som det vil være gunstig for å skape velstand for fremtiden (Brundtland & Dahl, 1987, s. 36; FN-Sambandet, 2018b; Stiglitz et al., 2009, s. 193).

Klima og miljø påvirker og angår oss alle. Å måle menneskers kunnskap om miljøet, og hva de konkret kan gjøre for å hjelpe, vil derfor være relevant i denne sammenhengen. Ved å få oversikt over hva enkeltindivider har av kunnskap kan man være mer konkret i de tiltak som settes i gang. I neste rekke vil en opplyst befolkning kunne være med å legge press på styresmaktene, slik at man sammen kan skape en best mulig politikk for å bevare jorda (Brundtland & Dahl, 1987, s. 55, 91; Centre for Bhutan Studies & Gnh Research, 2015, s. 176).

Selv om SEDA og LPI måler denne dimensjonen bredt, mangler de imidlertid også en indikator på hvordan befolkningsvekst og en økning i BNP påvirker utslipp av klimagasser. Vi vil derfor anbefale å inkludere en indikator som kan måle dette. En slik indikator kan være 'Kaya-ligningen', etter den japanske professoren Yoichi Kaya. Denne ligningen baserer seg på hva utslipp av karbondioksid skyldes, da dette er den klimagassen vi slipper ut mest av (IPCC, 2014, s. 365, 368).

$$CO_2 = \frac{CO_2}{Energiforbruk} * \frac{Energiforbruk}{BNP} * \frac{BNP}{Befolkning} * Befolkning$$

På denne måten blir totalt utslipp av CO₂ dekomponert. Først kan man vurdere hvor karbonintensivt energiforbruket er ved å dele totalt utslipp på totalt energiforbruk. Deretter kan man se på hvor energiintensivt bruttonasjonalproduktet er ved å dele totalt energiforbruk på BNP. Neste del av ligningen viser at BNP per innbygger er en driver av CO₂-utslipp. Ved hjelp av denne ligningen kan en derfor få en indikator på hva som bidrar til en økning, eventuelt en reduksjon, av klimagassutslipp (IPCC, 2014, s. 368; Miljødirektoratet, 2014).

Det sentrale her er altså, som med de andre dimensjonene, å gi et bredt bilde av realitetene. Dette får vi ved å vise en kombinasjon av flere indikatorer. Både indikatorer som måles i SEDA og LPI vil da kunne være nyttige, samtidig som menneskers kunnskap om miljøet og en indikator som 'Kaya-ligningen' kan være interessante å måle. Gjennom å bruke et dashbordmål får vi da kombinert flere dimensjoner og faktorer innenfor disse. Slik får vi et mer helhetlig bilde av nasjoners velstand enn ved eksempelvis bare å måle BNP per capita. Dette kommer av at livet er så komplekst at det ikke gir mening å skulle redusere det til ett enkelt tall, eller til biter av helheten (Philipsen, 2015, s. 227).

3.4 Et forslag

Det fjerde forskningsspørsmålet som ble stilt for å underbygge denne oppgavens problemstilling var «hvordan stemmer de ulike alternative målene overens med velstands- og bærekraftsbegrepet?». Vi har i diskusjonen over sett at SEDA og LPI er de to alternative målene som best måler velstandsbegrepet i et bærekraftig perspektiv. Dette kommer av at disse to målene omfatter alle velstandsbegrepets ni faktorer, samtidig som bærekraft er i fokus fordi viktigheten av å ta vare på miljøet, økonomien og enkeltmennesker er tydelig (Beal et al., 2016, s. 14; FN-Sambandet, 2018a; Legatum Institute, 2017b, s. 8).

For å sammenfatte diskusjonen over, vil det her presenteres et forslag til hva som burde inkluderes i et bærekraftig velstandsmål. Dette forslaget er oppgavens tredje bidrag, etter presentasjonen for å skape oversikt og kategoriseringen av de ulike alternativene. Vi baserer det både på SEDA og Legatum Prosperity Index, men også på innholdet i flere av de andre målene som har blitt presentert, samt de åtte sentrale momentene i Stiglitz-rapporten og FNs bærekraftsmål (FN-Sambandet, 2018b; Stiglitz et al., 2009, s. 14-15). Dermed er dette en ny kombinasjon av faktorer som måler velstand på en måte som ikke har blitt gjort før.

Tabell 5 på neste side viser en oversikt over dette forslaget gjennom å presentere alle de ni faktorene i velstandsbegrepet, sammen med en oversikt over indikatorer som utgjør en helhetlig måling av dem. Vi har her presentert et forslag med mange måleindikatorer, og det kan argumenteres for at alle disse er viktige for å få en fullstendig måling av velstandsbegrepet i et bærekraftig perspektiv. Dette kommer for det første av at både velstands- og bærekraftsbegrepet er komplekse begreper som må måles bredt for å måles fullstendig. For det andre inneholder dette forslaget både subjektive og objektive måleindikatorer, slik at man kan få best mulig oversikt over menneskers velstand (Stiglitz et al., 2009, s. 16, 58). Diskusjonen i kapittel 3.3 har allerede forklart hvorfor disse måleindikatorerne er sentrale for menneskers velstand. Derfor vil det ikke være hensiktsmessig å presentere og forklare alle måleindikatorerne på nytt her.

Alle måleindikatorerne i dette forslaget er tenkt å skulle fremstilles hver for seg, og ikke nødvendigvis aggregeres til et enkelt tall i en rangering. Slik kan myndigheter og enkeltindivider lettere vurdere hvilke områder som har behov for forbedring, og hvilke områder som er tilfredsstillende ivaretatt. En rangering av land, eksempelvis i grupper etter hvor godt de presterer, vil likevel også kunne gi nyttig informasjon. Dette er fordi det kan hjelpe i sammenligningen mellom land, og bedre vurderingsevnen når det gjelder hvor høy faktisk velstand det er i et land (Høyland et al., 2012, s. 9; Stiglitz et al., 2009, s. 156). Et forhold som likevel kan gjøre sammenligninger utfordrende er at det som måles subjektivt kan være vanskelig å sammenligne, da mennesker ulike steder i verden har ulike utgangspunkt og forventninger (Kahneman & Krueger, 2006, s. 3; Stiglitz et al., 2009, s. 149).

Faktorer i velstandsbegrepet	Måleindikatorer
Grunnleggende behov	BNP per capita (utvikling og justert for PPP) Absolutt fattigdom Tilgang på rent vann, elektrisitet og sanitæranlegg, og kvaliteten på dette Tilgang på bolig; antall rom per person Opplevd følelse av sikkerhet Drapsrate og grad av kriminalitet
Helse	Forventet levealder Overvekt Vaksinasjonsgrad Barne- og mødredødelighet Selvrapportert helse Tilfredshet med helsetilbudet Tilgang til helsetjenester Grad av underernæring Kunnskap om helse
Muligheter	Inntektsfordeling: Gini-koeffisienten Inkludering av minoriteter Grad av likestilling Oppfatning av at hardt arbeid gir resultater Frihet i egne livsvalg Ytringsfrihet Religionsfrihet Lover mot diskriminering
Velvære	Sosial støtte Balanse i jobb / fritid Opplevd livstilfredshet
Kunnskap	Antall innmeldt i skolesystemet Antall år i skole Score på formelle tester Lese- og skriveferdigheter

	Uformell kompetanse
Styresett	<p>Grad av demokrati</p> <p>Pressefrihet</p> <p>Samfunnsaktivisme</p> <p>Tillit til dem som styrer</p> <p>Valgdeltakelse</p> <p>Grad av korrupsjon</p> <p>Tillit til lovverket og dem som håndhever det</p>
Økonomisk kvalitet	<p>Kvalitet på infrastruktur</p> <p>Tilgang på kreditt</p> <p>Gjeldsgrad</p> <p>Inflasjon</p> <p>Fødselsrate</p> <p>Omfang av forsknings- og utviklingsarbeid</p> <p>Letthet i oppstart av nye bedrifter</p> <p>Patentrettigheter</p>
Arbeidsliv	<p>Arbeidsledighetsrate</p> <p>Sysselsettingsrate</p> <p>Sysselsettingsfrekvens</p> <p>Fleksibilitet i arbeidsmarkedet</p> <p>Jobbsikkerhet</p> <p>Andel midlertidig ansatte</p> <p>Grad av anstendighet i arbeidet</p>
Miljø	<p>Utslipp av klimagasser</p> <p>Størrelse på vernede områder</p> <p>Bruk av fornybare ressurser</p> <p>Hvor karbonintensivt energiforbruket er</p> <p>Hvor energiintensivt BNP er</p> <p>Biodiversitet</p> <p>Kunnskap om miljøet</p>

Tabell 5: Et forslag til velstandsmåling

Utgangspunktet for å skape dette forslaget er at ingen av de fjorten målene som har blitt presentert i denne oppgaven alene egner seg som bærekraftige velstandsmål. Dette kommer enten av at de ikke måler alt som rommes av velstands- og bærekraftsbegrepet eller at de mangler viktige måleindikatorer for å gjøre målingen fullstendig. Det er da viktig at det finnes et mål som helhetlig måler velstand i et bærekraftig perspektiv fordi velstand, og at denne er bærekraftig, er viktig både for enkeltindivider og for kloden på kort, og lang, sikt (FN-Sambandet, 2018a; Jackson, 2013). Et mål som omfatter alle de ni faktorene i velstandsbegrepet samtidig som de tre aspektene i bærekraftsbegrepet er i fokus, må nødvendigvis bli et omfattende mål. Samtidig svarer dette forslaget på denne oppgavens problemstilling om hvordan man kan måle velstand i et bærekraftig perspektiv. Fordi det er et bredt mål skaper det også en bred oversikt over menneskers velstand, og dermed gir det et grunnlag for å arbeide for videre bærekraftig velstand.

4 Avslutning

Denne oppgaven startet med et fokus på høyt menneskelig forbruk, og at det, fordi det utradierer ressurser og ødelegger miljøet for dem som kommer etter oss, ikke er bærekraftig (Brundtland & Dahl, 1987, s. 34; Jackson, 2017, s. 17). Et land som Norge, som har et høyt forbruk, rapporterer også høyt BNP per capita. Dette målet forteller oss noe om gjennomsnittsinntekt, men det har også blitt brukt som et mål på nasjoners velstand. Dermed vil land som i liten grad tar vare på miljøet likevel kunne rapporteres som velstående, grunnet høye inntekter (Jackson, 2017, s. 3-4).

Dette ledet oss til denne oppgavens problemstilling som var ***Hvordan kan vi måle velstand i et bærekraftig perspektiv?*** For å kunne svare på denne presenterte vi fire forskningsspørsmål, hvor det første var; *hva er innholdet i begrepene velstand og bærekraft?*

Velstand handler om menneskers muligheter for å leve gode liv, og er et begrep som kan sies å inneholde tre dimensjoner; en individuell dimensjon, en sosial dimensjon og en miljødimensjon. Disse består, til sammen, av i alt ni faktorer, hvor ‘grunnleggende behov’, ‘helse’, ‘muligheter’, ‘velvære’ og ‘kunnskap’ inngår i den individuelle dimensjonen. Fokuset ligger her på momenter som omhandler individer direkte. ‘Styresett’, ‘økonomisk kvalitet’ og ‘arbeidsliv’ er videre faktorer i den sosiale dimensjonen. Det sentrale her er at samfunn er fredelige og stabile, samt at det foreligger gode forutsetninger for et godt arbeidsliv og økonomiske investeringer. Til slutt har miljødimensjonen én faktor, nemlig ‘miljø’. Denne faktoren omhandler menneskers påvirkning på miljøet, og ivaretagelse av natur og miljø. Alle disse ni faktorene underbygger, både hver for seg og til sammen, opplevelsen av det gode liv (Fritz & Koch, 2016, s. 41-42; Stiglitz et al., 2009, s. 14-15). Bærekraftsbegrepet omhandler så å legge til rette for gode liv i dag, og i fremtiden. Dette begrepet er tredelt, og omhandler miljøet så vel som det sosiale, med fokus på enkeltmennesker, og økonomien (Brundtland & Dahl, 1987, s. 42; FN-Sambandet, 2018a).

Det andre forskningsspørsmålet som ble presentert for å svare på denne oppgavens problemstilling var: *Hvilke problemer finnes idet bruttonasjonalprodukt anvendes som et velstandsmål?* For å kunne svare på dette måtte vi først avklare hva bruttonasjonalproduktet er. I denne presentasjonen kom det frem at det er et mål på produksjon og verdiskapning. Deretter fulgte også en del kritikker av BNP da det, på tross av at det er et produksjonsmål, også lenge

har blitt brukt i måling av velstand. Bruttonasjonalprodukt forteller oss eksempelvis ikke noe om menneskers livstilfredshet, hvordan inntektsfordelingen er eller om miljøet blir ivaretatt gjennom produksjonen (Fioramonti, 2017, s. 5; van den Bergh, 2009, s. 119).

Oppgavens tredje forskningsspørsmål lød så: *hvilke alternative velstandsmål finnes?* Dette spørsmålet kom av at BNP ble vist å ikke være egnet som et velstandsmål, og man kunne derfor undre om det finnes bedre alternativer. I denne sammenhengen presenterte vi fjorten ulike alternative velstandsmål; Human Development Index, World Happiness Report, Happy Planet Index, Økologisk Fotspor, Brutto Nasjonal Lykke, Sustainable Economic Development Assessment, OECD: Better Life Index, Legatum Prosperity Index, Social Progress Index, Genuine Savings, Inclusive Wealth, The Changing Wealth of Nations, Grønt BNP og Genuine Progress Indicator. Videre kategoriserte vi disse målene i fire ulike kategorier; ‘mål som justerer BNP’, ‘mål som ekskluderer det økonomiske aspektet’, ‘mål som komplementerer BNP’ og ‘dashbordmål’.

Presentasjonen av de ulike velstandsmålene og kategoriseringen av dem, er to av oppgavens tre bidrag. Grunnene til at en presentasjon og en kategorisering av disse målene er interessant, er flere. Det kan både gi oss bedre oversikt over de ulike alternative målene, slik at vi lettere kan skille mellom dem, og la oss forstå innholdet i, og motivasjonen bak dem.

Til slutt spurte vi i det siste forskningsspørsmålet: *hvordan stemmer disse ulike alternative målene overens med velstands- og bærekraftsbegrepet?* Basert på presentasjonen og kategoriseringen av de ulike alternativene, så vi at det var ‘dashbordmålene’ som best dekket velstandsbegrepet, og at det samme gjaldt for bærekraftsbegrepet. To av dashbordmålene, Sustainable Economic Development Assessment (SEDA) og Legatum Prosperity Index (LPI), dekket alle de ni faktorene i velstandsbegrepet. Samtidig hadde disse også det bredeste fokuset når det kom til bærekraft (Beal et al., 2016, s. 14; FN-Sambandet, 2018a; Legatum Institute, 2017b, s. 8).

Ut i fra dette hadde vi en grundigere gjennomgang av SEDA og LPI. Basert på disse to alternativene, med noen tillegg og fratrekk, kom vi frem til et forslag for hvordan velstand kan måles i et bærekraftig perspektiv, jamfør Tabell 5 på side 94-95. Dette forslaget, som er denne oppgavens tredje bidrag, ble satt opp i henhold til strukturen i velstandsbegrepet. Hver av faktorene i dette begrepet ble så presentert sammen med momenter som ble vurdert som viktige for å måle dem på en helhetlig måte.

Svaret på problemstillingen, og dermed konklusjonen i denne oppgaven, er derfor at det er komplekst å måle velstand i et bærekraftig perspektiv, men at det lar se gjøre gjennom en omfattende måling av mange indikatorer. Vi kan måle velstand i et bærekraftig perspektiv ved å ha tydelig fokus på alle dimensjonene og faktorene velstandsbegrepet består av. Samtidig må man være bevisst på at det i denne sammenhengen ikke bare handler om det gode liv i dag, men også om velstand i fremtiden.

I denne sammenhengen kan vi også ta med oss Albert Einsteins ord; *ikke alt som kan telles, teller, og ikke alt som teller, kan telles* (Kaufmann & Kraay, 2008, s. 1). Det er ikke en selvfølge at alle momentene som er inkludert i forslaget over er enkle å måle. Likevel, dersom man skal ta i bruk dette forslaget er det viktig at all den informasjonen det gir er pålitelig (reliabelt), og det faktisk måler velstand (valid). Dette kommer av at undersøkelser som ikke kan betegnes som valide eller reliable heller ikke er gode indikatorer på det de var tenkt å måle (Gripsrud et al., 2011, s. 51-52; Sekaran & Bougie, 2013, s. 225-229). Det er viktig å utføre gode målinger av velstand i alle land fordi alle mennesker har rett på like muligheter, og fordi samtlige dimensjoner i velstandsbegrepet er like viktige for å skape velstand for mennesker (FN-Sambandet, 2018c). Noen land kan i denne forbindelse være vanskeligere tilgjengelig generelt, grunnet isolerende styresett eller dårlig fungerende institusjoner. Andre land kan også være i den situasjonen at de ikke har innhentet oppdaterte data på momenter som er viktige å måle. Dermed vil velstandsmåling kunne bli utfordrende, og nøyaktigheten lavere enn ønsket (se for eksempel New Economics Foundation, 2016a; United Nations Development Programme, 2016c). Hvordan man best mulig kan gjennomføre måling av velstandsbegrepets faktorer må derfor undersøkes videre.

Når man skal vurdere hvor realistisk det er å ta i bruk det forslaget som presenteres her, eller noen av de andre alternative målene vi har gjennomgått, minner Philipsen (2015, s. 242) oss om noe viktig. Han sier at det eneste som ikke er realistisk er å ukritisk fortsette å leve med økonomisk vekst som eneste mål. Ved å gjøre det vil vi utarme både naturressurser og samfunn, slik at generasjoner etter oss vanskelig vil kunne oppnå velstand i samme grad som vi gjør i dag (Brundtland & Dahl, 1987, s. 18, 34; Jackson, 2017, s. 17). Altså er det ikke bærekraftig å bruke økonomisk vekst som eneste mål.

Utgangspunktet for denne oppgaven var måling av velstand i et bærekraftig perspektiv, og et nytt mål vil kunne la oss endre fokus. Forhåpentligvis vil verden da, innen kort tid, oppleve et

paradigmeskift hvor vi ser at velstand er så mye mer enn økonomisk vekst, samtidig som det blir klart at velstand må ses på i et bærekraftig perspektiv. Å opplyse myndigheter og individer om hva som er viktig for å skape velstand, og samtidig informere om viktigheten av bærekraft vil da være sentralt. FNs bærekraftsmål kan være en hjelp i denne sammenhengen fordi de setter fokus på en rekke viktige momenter, både når det gjelder velstand og bærekraft (FN-Sambandet, 2018b). Uten at problemene med BNP som velstandsmål og behovene for endring gjøres allment kjent, vil det heller ikke være tilrettelagt for endring. Dette kommer av at mennesker må bli klar over behovene som foreligger før de kan gjøre noe med det (Jacobsen, 2014, s. 38). Dersom det ikke skjer en endring vil det heller ikke legges til rette for at kommende generasjoner kan leve gode liv, og oppleve høy velstand (Brundtland & Dahl, 1987, s. 18).

Kilder

- 72 Productions. (2013, 21.02.2018). *Inequality for all*. [Dokumentar]. Hentet fra <https://tv.nrk.no/program/koid25007215/oekonomi-i-ubalanse>
- Aliber, R. Z. & Kindleberger, C. P. (2015). *Manias, panics and crashes : a history of financial crises* (7th ed. utg.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Almås, G. B. (2018, 29. mai). I dette skuret bor det sju mennesker. *Norsk Rikskringkasting*. Hentet fra <https://www.nrk.no/urix/superrike-og-fattige-bor-side-om-side-i-london-1.14041314>
- Angner, E. (2016). *A course in behavioral economics*. New York: Palgrave MacMillan.
- Arrow, K., Bolin, B., Costanza, R., Dasgupta, P., Folke, C., Holling, C. S., . . . Perrings, C. (1995). Economic growth, carrying capacity, and the environment. *Science*, 268(5210), 520-521. doi: 10.1016/0921-8009(95)00059-3
- Baietto, T. (2011, 25. mai). La difficile mesure du bien-être des populations. *Le Monde*. Hentet fra http://www.lemonde.fr/economie/article/2011/05/25/la-difficile-mesure-du-bien-etre-des-populations_1527397_3234.html#ens_id=1527182
- Beal, D., Rueda-Sabater, E., Yong, S. E. & Heng, S. L. (2016). *The private-sector opportunity to improve well-being The 2016 sustainable economic development assessment*. Hentet fra http://image-src.bcg.com/Images/BCG-The-Private-Sector-Opportunity-to-Improve-Well-Being-Jul-2016_tcm9-65344.pdf
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. & Levine, R. (2007). Finance, inequality and the poor. *Journal of Economic Growth*, 12(1), 27-49. doi: 10.1007/s10887-007-9010-6
- Blanke, J. (2016, 13. april). What is GDP, and how are we misusing it? *World Economic Forum*. Hentet fra <https://www.weforum.org/agenda/2016/04/what-is-gdp-and-how-are-we-misusing-it/>
- Bleich, S. N., Özaltin, E. & Murray, C. J. (2009). How does satisfaction with the health-care system relate to patient experience? *Bulletin of the World Health Organization*, 87(4), 271-278. Hentet fra <https://www.scielosp.org/pdf/bwho/2009.v87n4/271-278/en>.
- Boston Consulting Group. (2018). *Sustainable Economic Development Assessment*. Hentet fra <https://www.bcg.com/industries/public-sector/sustainable-economic-development-assessment.aspx>
- Boyd, J. (2007). Nonmarket benefits of nature: What should be counted in green GDP? *Ecological economics*, 61(4), 716-723. doi: 10.1016/j.ecolecon.2006.06.016
- Brundtland, G. H. & Dahl, O. (1987). *Vår felles framtid*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Cartwright, E. (2014). *Behavioral Economics*. Storbritannia: Routledge.
- Centre for Bhutan Studies & GNH Research. (2015). *A compass towards a just and harmonious society*. Hentet fra <http://www.grossnationalhappiness.com/wp-content/uploads/2017/01/Final-GNH-Report-jp-21.3.17-ilovepdf-compressed.pdf>
- Christensen, M. & Austveg, B. (2010). Mødrehelseinitiativet: Et globalt perspektiv. *Internasjonal Politikk*, 68(01), 63-87. Hentet fra https://www.helsetilsynet.no/globalassets/upload/Publikasjoner/artikler/2010/modreheleinitiativet_2010.pdf/
- Costanza, R., Hart, M., Talberth, J. & Posner, S. (2009). Beyond GDP: The need for new measures of progress. *The pardee papers*. Hentet fra https://pdxscholar.library.pdx.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.no/&httpsredir=1&article=1010&context=iss_pub

- Coyle, D. (2014). *GDP a brief but affectionate history*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Coyle, D. (2016, 13. april). The way we measure economies is inherently sexist. *World Economic Forum*. Hentet fra <https://www.weforum.org/agenda/2016/04/why-economic-policy-overlooks-women/>
- Dabla-Norris, E., Kochhar, K., Suphaphiphat, N., Ricka, F. & Tsounta, E. (2015). *Causes and consequences of income inequality: A global perspective*: International Monetary Fund.
- De Onis, M. & Blössner, M. (2003). The World Health Organization global database on child growth and malnutrition: methodology and applications. *International journal of epidemiology*, 32(4), 518-526. doi: 10.1093/ije/dyg099
- Det Internasjonale Pengefondet. (2017). GDP per capita, current prices U.S. dollars per capita. [Bilde]. Hentet fra <http://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/ADVEC/WEOWORLD>
- Division of Economic Research, Bureau of Foreign and Domestic Commerce & National Bureau of Economic Research. (1934). *National Income, 1929-32*. Hentet fra https://fraser.stlouisfed.org/scribd/?title_id=971&filepath=/files/docs/publications/national_income_1934/19340104_nationalinc.pdf.
- Easterlin, R. A. (1995). Will raising the incomes of all increase the happiness of all? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 27(1), 35-47. doi: 10.1016/0167-2681(95)00003-B
- Education International. (2011). Å bygge framtiden gjennom utdanning av høy kvalitet. Hentet fra https://www.utdanningsforbundet.no/globalassets/var-politikk/publikasjoner/internasjonalt/policy-document-on-education_engelsk_norsk_web.pdf.
- Espnes, G. A. (2010, 26. november). Brutto Nasjonal Livskvalitet. *Adresseavisen*. Hentet fra <https://www.adressa.no/meninger/article1556223.ece>
- Falkenberg, A. W. (2012). *Kulturverdier, etikk og økonomi*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Fioramonti, L. (2017). *The World After GDP*. Malden, MA: Polity Press.
- Fløttum, E. J. (2006). *Nasjonalregnskapet - systemet og utformingen i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- FN-sambandet. (2017a). *Befolkningstetthet*. Hentet fra <https://www.fn.no/Statistikk/Befolkningstetthet>
- FN-sambandet. (2017b). *Norge*. Hentet fra <https://www.fn.no/Land/Norge>
- FN-sambandet. (2017c). Bærekraftig utvikling består av tre dimensjoner. [Bilde]. Hentet fra <https://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Baerekraftig-utvikling>
- FN-sambandet. (2018a). *Bærekraftig utvikling*. Hentet fra <https://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Baerekraftig-utvikling>
- FN-sambandet. (2018b). *FNs bærekraftsmål*. Hentet fra <https://www.fn.no/Om-FN/FNs-baerekraftsmaal>
- FN-sambandet. (2018c). *FNs verdenserklæring om menneskerettigheter*. Hentet fra <https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>
- Fox, J. (2012). The economics of well-being. *Harvard Business Review*, 90(1/2), 78-83. Hentet fra <https://hbr.org/2012/01/the-economics-of-well-being?autocomplete=true>.
- Freedom House. (2018). *Freedom in the World 2018*. Hentet fra <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2018>

- Fritz, M. & Koch, M. (2016). Economic development and prosperity patterns around the world: Structural challenges for a global steady-state economy. *Global Environmental Change*, 38, 41-48. doi: 10.1016/j.gloenvcha.2016.02.007
- Frønes, I. & Kjølsvold, L. (Red.). (2010). *Det norske samfunn* (6. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Frønes, I. & Kjølsvold, L. (Red.). (2016a). *Det Norske samfunn : Bind 2* (7. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Frønes, I. & Kjølsvold, L. (Red.). (2016b). *Det norske samfunn: Bind 1* (7 utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Frønes, I. & Kjølsvold, L. (Red.). (2016c). *Det norske samfunn: Bind 3* (7. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Global Footprint Network. (2017). *Ecological wealth of nations*. Hentet fra http://www.footprintnetwork.org/content/documents/ecological_footprint_nations/ecological_per_capita.html
- Global Footprint Network. (2018a). *Ecological Footprint Explorer*. Hentet fra <http://data.footprintnetwork.org/#/>
- Global Footprint Network. (2018b). *Ecological Footprint*. Hentet fra <https://www.footprintnetwork.org/our-work/ecological-footprint/>
- Global Footprint Network. (2018c). *FAQs*. Hentet fra <https://www.footprintnetwork.org/faq/>
- Global Footprint Network. (2018d). *Glossary*. Hentet fra <http://www.footprintnetwork.org/resources/glossary/>
- Global Footprint Network. (2018e). *Sustainable Development*. Hentet fra <https://www.footprintnetwork.org/our-work/sustainable-development/>
- Global Footprint Network. (2018f, 9. april). Has humanity's Ecological Footprint reached its peak? [Blogg post]. Hentet fra https://www.footprintnetwork.org/2018/04/09/has_humanitys_ecological_footprint_reached_its_peak/
- Global Footprint Network. (2018g). What is your ecological footprint? Hentet fra <http://www.footprintcalculator.org/result1>
- Gripsrud, G., Olsson, U. H. & Silkset, R. (2011). *Metode og dataanalyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Haakaas, E. (2014, 10. januar). Hver sjetten norske krone er svart. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/RxWjr/--Hver-sjetten-norske-krone-er-svart>
- Habermas, J. (2003). Intolerance and discrimination. *International Journal of Constitutional Law*, 1(1), 2-12. doi: 10.1093/icon/1.1.2
- Hamilton, K. (2000). *Genuine Saving as a Sustainability Indicator*. *Environment Department papers: Environmental economics series*. (77). Washington DC: World Bank Hentet fra <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/18301>
- Hanushek, E. A. & Wößmann, L. (2007). World Bank Policy Research Working Paper 4122. *The role of education quality for economic growth*. Hentet fra <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/7154/wps4122.pdf?sequence>.
- Hellevik, O. (2008). *Jakten på den norske lykken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Helliwell, J. F., Layard, R. & Sachs, J. D. (Red.). (2018). *World Happiness Report 2018*. New York: Sustainable Development Solutions Network.
- Høyland, B., Moene, K. & Willumsen, F. (2012). The tyranny of international index rankings. *Journal of Development economics*, 97(1), 1-14. doi: 10.1016/j.jdeveco.2011.01.007

- IPCC. (2014). *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IO. Edenhofer, R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, E. Farahani, S. Kadner, K. Seyboth, A. Adler, I. Baum, S. Brunner, P. Eickemeier, B. Kriemann, J. Savolainen, S. Schlömer, C. v. Stechow, T. Zwickel & J. C. Minx (Red.). Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA.
- Jackson, T. (2013, 17. januar). New economic model needed not relentless consumer demand. *The Guardian*. Hentet fra <https://www.theguardian.com/sustainable-business/blog/new-economic-model-not-consumer-demand-capitalism>
- Jackson, T. (2017). *Prosperity without growth Foundations for the economy of tomorrow*. London and New York: Routledge.
- Jacobsen, D. I. (2014). *Organisasjonsendringer og endringsledelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jacobsen, D. I. & Thorsvik, J. (2013). *Hvordan organisasjoner fungerer*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jensen, S. (2016). *Om nye mål for samfunnsutviklingen*. (8:123 S (2015-2016)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/dokument-nr.-8123-s-2015-2016/id2520109/>.
- John F. Kennedy Presidential Library and Museum. (2018). *Robert F. Kennedy*. Hentet fra <https://www.jfklibrary.org/JFK/The-Kennedy-Family/Robert-F-Kennedy.aspx>
- Johnson, L. B. (1964). Text of Johnson's Adress at Rally in the Garden. Hentet fra <http://www.nytimes.com/books/98/04/12/specials/johnson-garden.html>
- Kahneman, D. & Krueger, A. B. (2006). Developments in the measurement of subjective well-being. *Journal of Economic perspectives*, 20(1), 3-24. doi: 10.1257/089533006776526030
- Karlsen, G. R. (2010). *Det regulerte arbeidsmiljø*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kaufmann, D. & Kraay, A. (2008). Governance indicators: Where are we, where should we be going? *The World Bank Research Observer*, 23(1), 1-30. doi: 10.1093/wbro/lkm012
- Kaufmann, D., Kraay, A. & Mastruzzi, M. (2011). The worldwide governance indicators: methodology and analytical issues. *Hague Journal on the Rule of Law*, 3(2), 220-246. doi: 10.1017/S1876404511200046
- Kennedy, R. (1968). *Remarks at the University of Kansas, March 18, 1968*. Hentet fra <https://www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/Ready-Reference/RFK-Speeches/Remarks-of-Robert-F-Kennedy-at-the-University-of-Kansas-March-18-1968.aspx>
- Knudsen, H. & Flåten, B.-T. (2015). *Strategisk ledelse*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Kruse, J. E. (2018, 19. mars). Putin fikk den valgseieren han ønsket seg. *Norsk Rikskringkasting*. Hentet fra <https://www.nrk.no/urix/putin-fikk-den-valgseieren-han-onsket-seg-i-presidentvalget-1.13969044>
- Lai, L. (2015). *Strategisk kompetanseledelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Landsbruks- og matdepartementet. (2017). *FNs bærekraftsmål*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/mat-fiske-og-landbruk/mat/fns-barekraftmal/fns-barekraftsmal/id2538121/>.
- Lange, G.-M., Wodon, Q. & Carey, K. (Red.). (2018). *The Changing Wealth of Nations 2018: Building a Sustainable Future*: Washington, DC: World Bank.
- Lawn, P. A. (2003). A theoretical foundation to support the Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW), Genuine Progress Indicator (GPI), and other related indexes. *Ecological Economics*, 44(1), 105-118. doi: 10.1016/S0921-8009(02)00258-6

- Legatum Institute. (2017a). *The Legatum Prosperity Index 2017*. Hentet fra <https://lif.blob.core.windows.net/lif/docs/default-source/default-library/pdf55f152ff15736886a8b2ff00001f4427.pdf?sfvrsn=0>.
- Legatum Institute. (2017b). *The Legatum Prosperity Index 2017 Methodology Report*. Hentet fra http://prosperitysite.s3-accelerate.amazonaws.com/9615/1186/6075/Legatum_Prosperty_Index_2017_Methodology_Report.pdf.
- Legatum Institute. (2017c). Summary. Hentet fra <http://www.prosperity.com/about/summary>
- Leonard, M. (2015). EU-skepsis i medvind. *Hvor hender det?*, 2015(9). Hentet fra <http://www.nupi.no/Publikasjoner/Innsikt-og-kommentar/Hvor-hender-det/HHD-2015/EU-skepsis-i-medvind>.
- Malm, S. (2015, 2. mars). The wages of sin: Why do drugs and prostitution contribute so much more to Italy's GDP than any other European country? *Daily Mail*. Hentet fra <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2976316/How-counting-drugs-prostitution-GDP-boosted-Italy-s-economy-did-European-country.html>
- Marmot, M. & Wilkinson, R. G. (2001). Psychosocial and material pathways in the relation between income and health: a response to Lynch et al. *BMJ: British Medical Journal*, 322(7296), 1233-1236. doi: 10.1136/bmj.322.7296.1233
- Max-Neef, M. (1995). Economic growth and quality of life: a threshold hypothesis. *Ecological economics*, 15(2), 115-118. doi: 10.1016/0921-8009(95)00064-X
- Merler, S. & Hüttl, P. (2015, 2. mars). Welcome to the dark side: GDP revision and the non-observed economy. *Bruegel*. Hentet fra <http://bruegel.org/2015/03/welcome-to-the-dark-side-gdp-revision-and-the-non-observed-economy/>
- Miljødirektoratet. (2014). *Arild Angelsen (NMBU) om tredje delrapport fra FNs klimapanel (IPCC)*. [Videoklipp]. Hentet fra <https://youtu.be/Iwb4tVJMLCA>
- Murray, A., Skene, K. & Haynes, K. (2017). The Circular Economy: An Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context. *Journal of Business Ethics*, 140(3), 369-380. doi: 10.1007/s10551-015-2693-2
- Möhlmann, M. (2015). Collaborative consumption: determinants of satisfaction and the likelihood of using a sharing economy option again. *Journal of Consumer Behaviour*, 14(3), 193-207. doi: 10.1002/cb.1512
- New Economics Foundation. (2016a). *About the HPI*. Hentet fra <http://happyplanetindex.org/about/>
- New Economics Foundation. (2016b). *Happy Planet Index 2016 Methods Paper*. Hentet fra https://static1.squarespace.com/static/5735c421e321402778ee0ce9/t/578dec7837c58157b929b3d6/1468918904805/Methods+paper_2016.pdf
- New Economics Foundation. (2018). *Happy Planet Index Score*. Hentet fra <http://happyplanetindex.org/countries>
- Norad. (2016a). *Dette er FNs bærekraftsmål*. Hentet fra <https://www.norad.no/om-bistand/dette-er-fns-barekraftsmal/>
- Norad. (2016b). *Mål 17: Samarbeid for å nå målene*. Hentet fra <https://www.norad.no/om-bistand/dette-er-fns-barekraftsmal/mal-17-samarbeid-for-a-na-malene/>
- Norges Bank. (2017). Finansiell Stabilitet sårbarhet og risiko. I Ø. Olsen (Red.). Oslo.
- Norges Bank. (2018). FAQ - Pengepolitikk, inflasjon og styringsrenten. Hentet fra <https://www.norges-bank.no/FAQ/pengepolitikk/>
- Norsk Riksringkasting. (2016, 31. januar 2018). *Frank Aarebrot: 227 år på 227 minutter*. [TV-Dokumentar]. Hentet fra <https://tv.nrk.no/program/DVST10000016/frank-aarebrot-227-aar-paa-227-minutter#t=3h16m9s>

- NOU 2015:1. (2015). *Produktivitet - grunnlag for vekst og velferd*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/ef2418d9076e4423ab5908689da67700/nou/pdfs/nou201520150001000dddpdfs.pdf>.
- OECD. (2017). *OECD Income Distribution Database (IDD): Gini, poverty, income, Methods and Concepts*. Hentet fra <http://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm>
- OECD. (2018a). *Health*. Hentet fra <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/health/>
- OECD. (2018b). *Better Life Index*. Hentet fra <http://www.oecdbetterlifeindex.org/#/1111111111>
- OECD. (2018c). *Education*. Hentet fra <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/education/>
- OECD. (2018d). *Environment*. Hentet fra <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/environment/>
- Ortiz-Ospina, E. & Roser, M. (2017). GDP per capita vs Self-reported Life Satisfaction, 2014. [Bilde] *Happiness and Life Satisfaction*. Hentet fra <https://ourworldindata.org/happiness-and-life-satisfaction>
- Penketh, A. (2006, 15. mai). Aids and a lost generation: Children raising children. *The Independent*. Hentet fra <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/aids-and-a-lost-generation-children-raising-children-478364.html>
- Peters, D. H., Garg, A., Bloom, G., Walker, D. G., Brieger, W. R. & Hafizur Rahman, M. (2008). Poverty and access to health care in developing countries. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1136(1), 161-171. doi: 10.1196/annals.1425.011
- Philipsen, D. (2015). *The little big number How GDP came to rule the world and what to do about it*. Princeton: Princeton University Press.
- Piketty, T. (2015). *Ulikhetenes økonomi*. Oslo: Cappelen Damm.
- Psacharopoulos, G. & Patrinos, H. A. (2004). Returns to investment in education: a further update. *Education economics*, 12(2), 111-134. doi: 10.1080/0964529042000239140
- Rapp, O. M. (2015, 5. mai). Bier og humler gjør en livsviktig jobb. Nå er hver tiende art truet. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/0Eo5A/Bier-og-humler-gjor-en-livsviktig-jobb-Na-er-hver-tiende-art-truet>
- Regnskogfondet. (2018). *Amazonaseffekten: Slik holder regnskogen liv i Sør-Amerika*. Hentet fra <https://www.regnskog.no/no/om-regnskogen/amazonaseffekten>
- Reporters without borders. (2017). *2017 World Press Freedom Index*. Hentet fra https://rsf.org/en/ranking_table
- Rosling, H. (2012). *HDI suprisingly similar to GDP/capita*. Hentet fra <https://www.gapminder.org/news/hdi-surprisingly-similar-to-gdpcapita/>
- Ryff, C. D. & Singer, B. H. (2008). Know Thyself and Become What You Are: A Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 13-39. doi: 10.1007/s10902-006-9019-0
- Rønneberg, K. & Pletten, C. (2017). President Donald Trump: USA trekker seg fra Parisavtalen. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/verden/i/MyKpE/President-Donald-Trump-USA-trekker-seg-fra-Parisavtalen>
- Røysamb, E. (2015, 4. april). Hva kjennetegner lykkelige mennesker? *Psykologisk.no*. Hentet fra <https://psykologisk.no/2015/04/bli-lykkeligere/>
- Schneider, F. & Williams, C. C. (2013). *The Shadow Economy*. London: The Institute of Economic Affaris.
- Sekaran, U. & Bougie, R. (2013). *Research Methods for Business*. Storbritannia: Wiley.

- Selnes, M., Marthinsen, K. & Vittersø, J. (2004). Hedonisme og eudaimonia: To separate dimensjoner av livskvalitet? *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 41(3), 179-187. Hentet fra http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=393158&a=2.
- Sennett, R. (2014). *Det Fleksible Mennesket - Personlige konsekvenser av å arbeide i den nye kapitalismen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sletten, K. (2018, 15. mars). Derfor er ikke Norge lenger verdens lykkeligste land. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/derfor-er-ikke-norge-lenger-verdens-lykkeligste-land/69614592>
- Social Progress Imperative. (2017). *Methodology*. Hentet fra <https://www.socialprogressindex.com/methodology>
- Social Progress Imperative. (2018). *FAQ*. Hentet fra <http://www.socialprogressimperative.org/faqs/>
- Statistisk Sentralbyrå. (2014). Nasjonalformuen og bærekraftig utvikling. Hentet fra <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/barekraft/nasjonalformuen-og-barekraftig-utvikling>.
- Statistisk Sentralbyrå. (2017). *Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger*. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/statistikker/ifhus>
- Statistisk Sentralbyrå. (2018). *Fakta om Norsk økonomi*. Hentet fra <https://www.ssb.no/nasjonaltregnskap-og-konjunkturer/faktaside/norsk-okonomi>
- Steigum, E. (2004). *Moderne makroøkonomi*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Stiglitz, J. (2010). *Freefall: America, free markets, and the sinking of the world economy*. New York: W. W. Norton.
- Stiglitz, J., Sen, A. & Fitoussi, J.-P. (2009). The measurement of economic performance and social progress revisited. *Reflections and overview. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Paris*.
- Stranden, A. L. (2016, 7. september). Delingsøkonomien vil gjøre vanlige folk rikere. *forskning.no*. Hentet fra <https://forskning.no/2016/09/delingsokonomien-et-gode-middelklassen>
- Strømmen, K. (2017, 20. mars). Norge kåret til verdens lykkeligste land. *nrk.no*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/norge-karet-til-verdens-lykkeligste-land-1.13435868>
- Sustainable Development Solutions Network. (2012). *World Happiness Report 2012*. Hentet fra <http://worldhappiness.report/ed/2012/>
- Syvertsen, H. O. & Hansson, R. (2016). *Representantforslag fra stortingsrepresentantene Hans Olav Syvertsen og Rasmus Hansson om nye mål for samfunnsutviklingen*. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2015-2016/dok8-201516-123/>.
- Thaler, R. H. & Sunstein, C. R. (2008). *Nudge*. USA: Yale University Press.
- The Economist. (2016a, 22. oktober). Bhutan Happy-grow-lucky, s. 42.
- The Economist. (2016b, 4. juni). Free speech Under attack, s. 9-10.
- The Economist. (2016c). How to measure prosperity. [Bilde]. Hentet fra <https://www.economist.com/news/leaders/21697834-gdp-bad-gauge-material-well-being-time-fresh-approach-how-measure-prosperity>
- The Economist. (2016d, 30. april). How to measure prosperity, s. 7.
- The Economist. (2016e, 4. juni). Rethinking the welfare state: Basically flawed, s. 12.
- The Economist. (2016f, 30. april). The trouble with GDP, s. 21-24.
- The Economist. (2018, 28. april). An affordable necessity, s. 3-4.
- The Economist Intelligence Unit. (2018). *Democracy Index 2017 Free speech under attack*. Hentet fra

- http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Democracy_Index_2017.pdf&mode=wp&campaignid=DemocracyIndex2017
- The Sustainable Development Solutions Network. (2017). *Overview*. Hentet fra <http://worldhappiness.report/>
- UNHCR Norge. (2016). *Husly*. Hentet fra <http://www.unhcr.org/neu/no/hva-vi-gjoer/husly>
- United Nations. (2018). *Sustainable Development Goals 17 goals to transform our world: About*. Hentet fra <https://www.un.org/sustainabledevelopment/climatechange/>
- United Nations Development Programme. (2016a). *Human Development Index (HDI)*. Hentet fra <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>
- United Nations Development Programme. (2016b). *Table 1: Human Development Index and its components*. Hentet fra <http://hdr.undp.org/en/composite/HDI>
- United Nations Development Programme. (2016c). *Frequently Asked Questions - Human Development Index (HDI)*. Hentet fra <http://hdr.undp.org/en/faq-page/human-development-index-hdi#t292n2419>
- UNU-IHDP & UNEP. (2014). *Inclusive Wealth Report 2014 Measuring progress toward sustainability*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Utenriksdepartementet. (2015). *Norges arbeid for ytringsfrihet og uavhengige medier*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/menneskerettigheter/ny-struktur/medier/id2358336/>
- van den Bergh, J. C. (2009). The GDP paradox. *Journal of Economic Psychology*, 30(2), 117-135. doi: 10.1016/j.joep.2008.12.001
- van den Bergh, J. C. & Verbruggen, H. (1999). Spatial sustainability, trade and indicators: an evaluation of the 'ecological footprint'. *Ecological economics*, 29(1), 61-72. doi: 10.1016/S0921-8009(99)00032-4
- Verdensbanken. (2015). *GINI index (World Bank estimate)*. Hentet fra <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2015&start=2004&view=chart>
- Verdensbanken. (2018a). *GDP per capita (current US\$)*. Hentet fra <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2016&locations=JP&start=1980>
- Verdensbanken. (2018b). *GDP growth (annual %)*. Hentet fra <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=US-LU-DK-NO-CR-FR>
- Verdensbanken. (2018c). *GDP per capita (constant 2010 US\$)*. Hentet fra <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?end=2016&locations=1W&start=1980>
- Vrålstad, S. (2017). Slik har vi det - om målene på livskvalitet og levekår i Norge. *SSB*. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/levekår-og-livskvalitet-hva-hvorfor-og-hvordan>.
- Wilkinson, R. & Pickett, K. (2011). *Ulikhetens Pris hvorfor likere fordeling er bedre for alle*. Oslo: Res Publica.
- Økokrim. (2017). *Korrupsjon*. Hentet fra <https://www.okokrim.no/korrupsjon.422251.no.html>

Vedlegg 1: Refleksjonsnotat for masteroppgave i BE-501 våren 2018

Denne masteroppgavens tema startet som 'alternative velstandsmål til BNP per capita', og senere ble problemstillingen formulert som '*hvordan kan vi måle velstand i et bærekraftig perspektiv?*'. For å svare på denne problemstillingen ble begrepene velstand og bærekraft presentert. I tillegg ble målet bruttonasjonalprodukt beskrevet, da dette er et mål som ofte brukes i velstandsmåling i dag. Velstand er i denne oppgaven definert som et vidt begrep bestående av tre dimensjoner; en individuell dimensjon, en sosial dimensjon og en miljødimensjon. Disse dimensjonene inneholder ulike faktorer som til sammen utgjør velstand for et menneske. Den individuelle dimensjonen inkluderer faktorer som menneskers grunnleggende behov, deres velvære, tilgang på helsetjenester og utdanning og hvilke muligheter de har. Den sosiale dimensjonen omhandler temaer som fred og demokrati i et samfunn, tilgang på arbeid og opplevelse av stabilitet. Til slutt er miljødimensjonen der fordi vi vanskelig kan oppnå reell velstand dersom miljøet og naturen ødelegges i prosessen. Bærekraftsbegrepet er videre et tredelt begrep som legger vekt på å ta vare på miljøet og enkeltmennesker, samt å skape stabile økonomier (FN-Sambandet, 2018a; Fritz & Koch, 2016, s. 41-42; Stiglitz et al., 2009, s. 14-15).

Oppgaven presenterer så en oversikt over flere ulike alternative velstandsmål, og kategoriserer disse for bredere oversikt. Det ble funnet at to av de presenterte velstandsmålene stemmer godt overens med velstandsbegrepet, samt at de har et bærekraftig fokus. De to målene det her er snakk om, kalles Sustainable Economic Development Assessment (SEDA) og Legatum Prosperity Index (LPI) (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 8). En kombinasjon av disse to, med noen tillegg og fratrekk lar oss måle menneskers velstand på en dekkende måte, og i et bærekraftig perspektiv.

Dette refleksjonsnotatet vil omhandle de tre temaene internasjonalisering, innovasjon og ansvarlighet, og deres sammenheng med innholdet i masteroppgaven med tittelen 'Det som må måles, er det som betyr noe'. Alle disse tre temaene er relevante med tanke på oppgaven da den spenner over store internasjonale spørsmål som omhandler ansvar for alle mennesker, og som krever nye løsninger.

Først vil det bli presentert noen tanker rundt det første temaet, internasjonalisering. Denne masteroppgaven forsøker å ha et perspektiv hvor hele verden er i fokus. Utgangspunktet er at vi ikke kan se velstand og bærekraft isolert. Dette kommer av at forsøk på økt velstand et sted kan gå på bekostning av velstand andre steder, eller i andre tider. Med dette menes det at faktorer som kan være med å øke velstanden hos mennesker ikke trenger å være bærekraftige. At Vesten streber etter økt lykke gjennom et høyere konsum legger ikke nødvendigvis til rette for gode liv for de menneskene som produserer det vi etterspør. Ei heller er det sunt for miljøet, og det kan dermed skade grunnlaget for velstand i fremtiden (Jackson, 2017, s. 17-20). Likevel henger velstand og bærekraft stort sett tett sammen, da man for å skape velstand, må man drive flere aktiviteter som i seg selv kan sies å være bærekraftige (FN-Sambandet, 2018a; Stiglitz et al., 2009, s. 14-15).

Ulike internasjonale initiativ har de siste årene satt både bærekraft og velstand på dagsorden. For det første har bærekraftsbegrepet vært aktuelt helt siden Brundtland-kommisjonen omtalte det i 1987 (Brundtland & Dahl, 1987, s. 42). I 2015 introduserte også FN sytten bærekraftsmål, som skal fungere som en rettesnor for verden i arbeidet mot å utrydde fattigdom og bekjempe klimaendringer. Klimaproblematikken anerkjennes internasjonalt, og det er økende oppmerksomhet rundt behovet for andre fokusområder enn utelukkende økonomisk vekst (se for eksempel Stiglitz et al., 2009, s. 8). I denne sammenhengen har også verdens ledere skrevet under på flere egne klimaavtaler, hvor den siste i er Parisavtalen fra 2015. Hovedmålene i denne avtalen er å begrense klimaendringene (FN-Sambandet, 2018b; United Nations, 2018). Utfordringen er likevel at når stormakter som USA trekker seg fra slike avtaler kan det gi et inntrykk av liten interesse for å bedre livsvilkårene for de menneskene som rammes hardest av klimaendringene (Rønneberg & Pletten, 2017).

Å søke å skape velstand handler blant annet om å gi mennesker skolegang, tilgang på tilstrekkelig og god helsehjelp, redusere ulikheter og å sørge for at de bor i land preget av fred og stabilitet. Disse momentene er også i seg selv bærekraftige. Dette kommer av at disse faktorene legger grunnlag for å bygge gode samfunn for fremtiden (FN-Sambandet, 2018a). Likevel finnes det spesielt en faktor som er inkludert i velstandsbegrepet, men som ikke nødvendigvis i seg selv er bærekraftig. Denne faktoren er inntekt.inntekt kan måles gjennom BNP per capita, og brukes i dag, verden over, som en indikasjon på menneskers velstand. Men; selv om økt inntekt kan gi oss tilgang på flere goder og bringe mennesker ut av fattigdom, kan den også være ødeleggende, eksempelvis for miljøet. Dette kan for eksempel illustreres ved å

se på produksjon av fossilt brensel. Olje og kull har gitt flere land, inkludert Norge, høye inntekter. Likevel er dette også en ressurs som ødelegger klimaet og som dermed på sikt kan være ødeleggende for at mennesker kan leve gode liv på jorda (Brundtland & Dahl, 1987, s. 32-34).

Dermed er både denne oppgaven og alle de alternative velstandsmålene som er presentert her av relevans når det kommer til internasjonale spørsmål. Dette er fordi de gir en innsikt i hva som er viktig å trekke frem i måling av velstand slik at vi kan fortsette å skape velstand for alle også i fremtiden. Vi mennesker lider likevel under det som i atferdsøkonomien kalles for ‘status quo bias’ og ‘ambiguity heuristic’. Førstnevnte handler om at vi foretrekker at ting fortsetter å være som de alltid har vært. Mens ‘ambiguity heuristic’ henviser til at mennesker kan være avventende med å gjøre noe i en situasjon hvor informasjonen er tvetydig vanskelig å tolke (Angner, 2016, s. 63, 170). Vi vil da være avventende med å handle fordi vi foretrekker kjente situasjoner og fordi det er vanskelig å vite akkurat hva som bør gjøres grunnet at velstandsproblematikken er kompleks. Dette søker denne masteroppgaven å endre.

Innovasjon defineres videre som noe som er nytt (Knudsen & Flåten, 2015, s. 419-420). Ut ifra dette kan vi si at de alternative velstandsmålene som er presentert i denne oppgaven er innovasjoner. Dette kommer av at de presenterer nye måter å måle velstand på. At momenter som eksempelvis kunnskap om helse og miljø er lagt til i det forslaget som er presentert i kapittel 3.4 gjør også dette til en innovasjon. Dette kommer av at disse momentene er tillegg til slik SEDA og LPI har valgt å presentere sine indekser (Beal et al., 2016, s. 14; Legatum Institute, 2017b, s. 8).

Det foreligger i dag et gap mellom BNP som velstandsmål og andre alternative velstandsmål som er presentert i denne oppgaven. Grunnen til dette er at de alternative målene går ‘forbi BNP’, og måler flere sider av velstandsbegrepet. Flere av de alternativene som finnes gode, og denne oppgaven bidrar også i så måte. Likevel er disse alternativene mer kompliserte og til dels vanskeligere å måle enn BNP. Sammen med det faktum at vi blant annet preges av ‘status quo bias’, kan dette muligens være noe av grunnen til at verden enda ikke har implementert et styringsmål på velstand som ikke er BNP per capita (Philipsen, 2015, s. 227; Stiglitz et al., 2009, s. 235).

Et annet moment i denne sammenhengen er at tilrettelegging for innovasjon kan bidra til å skape og øke velstand og bærekraft. Eksempelvis vil fokus på utdanning av god kvalitet kunne bidra

til mer kunnskap i befolkningen som igjen kan gi økt innovasjonstakt (Hanushek & Wößmann, 2007, s. 20). Dette kan gi verden redskapene den trenger for å ta vare på miljøet, samt å mestre utfordringen med å skape gode liv for alle mennesker. Eksempelvis kommer dette frem i FNs bærekraftsmål som både fokuserer på utdanning, innovasjon og miljø (FN-Sambandet, 2018b). Når det til slutt gjelder ansvarlighet, er dette et tema som er helt sentralt i denne masteroppgaven. Det hadde ikke vært behov for oppgaven i det hele tatt dersom ansvarlighet ikke var viktig. Dette kommer av at både mennesker og natur har behov for at jorda behandles og forvaltes på en ansvarlig måte. Likevel behandler vi i dag ikke jorda som noe vi låner fra fremtidige generasjoner, men som noe vi eier og kan gjøre akkurat hva vi vil med. Dermed opptrer vi ofte uansvarlig, og forvalter ikke ressursene på en bærekraftig måte (Brundtland & Dahl, 1987, s. 18).

Denne oppgaven kan egentlig sies å være bygget på det grunnleggende etiske spørsmålet; «Hvordan kan vi skape gode liv for alle mennesker?». Fordi alle mennesker har de samme rettighetene, handler det da om å gjøre det som er best for nettopp alle mennesker (Falkenberg, 2012, s. 165; FN-Sambandet, 2018c). Fordi FNs menneskerettigheter ligger til grunn for hva vi alle har rett til, kan disse også sies å være med å forme vårt ansvarsområde. Dermed, når vi sier at alle mennesker har lik verdi, skal de også ha lik rett til å leve, og vi har da indirekte anerkjent at det ikke ligger innenfor våre rettigheter å skape dårligere forutsetninger for andre (Falkenberg, 2012, s. 175; FN-Sambandet, 2018c).

Under temaet ansvarlighet finnes det også flere andre aktuelle momenter. For det første kan det argumenteres for at det er etisk riktig å måle velstand i et bærekraftig perspektiv slik denne oppgaven har foreslått. Flere problemer foreligger ved å bruke BNP som velstandsmål, og for eksempel kan utelukkende fokus på økonomisk vekst både føre til utradering av miljøet og sivilsamfunn, i tillegg gir ikke et slik fokus oss nok informasjon om den faktiske velstanden i en befolkning. Konkret innebærer dette at vi har behov for å måle velstand på en mer dekkende måte dersom vi skal kunne bidra til at flere mennesker kan leve gode liv. Samtidig foreligger det også et behov for å tenke på fremtiden, og dermed være bærekraftige i det vi gjør (Brundtland & Dahl, 1987, s. 18; FN-Sambandet, 2018a; Jackson, 2017, s. 17).

Det finnes også etiske utfordringer i måling av velstand. For det første ville det ikke være etisk riktig å gjennomføre en måling som ikke dekker velstand på en god måte, for alle (Falkenberg, 2012, s. 165-166). Dette kan begrunnes med at dersom viktige momenter som eksempelvis

menneskers muligheter utelates fra målingen, vil man kunne få resultater som tilsynelatende sier at nasjoner er velstående samtidig som mange innbyggere ikke lever reelt frie liv. Et annet eksempel på dette er slik vi måler velstand i dag; gjennom BNP. Dette målet forteller oss ikke noe om hvordan gode fordeles i et samfunn, og selv om et land da rapporterer høyt BNP per capita betyr ikke det at alle mennesker har de samme mulighetene. Dette kan ikke ses på som rettferdig, og det er heller ikke bærekraftig da store ulikheter blant annet kan føre til økt kriminalitet og dårligere helse i en befolkning (Falkenberg, 2012, s. 169-171, 176-177; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 44).

Videre vil også metoden som brukes i måling av velstand kunne by på utfordringer. La oss for eksempel se på utvalget som blir brukt i undersøkelsene av velstand i et land. Hvor mange må inkluderes i utvalget for at det skal bli stort nok og være representativt? I tillegg er det sentralt hvem som inkluderes i utvalget. En overrepresentasjon av dem med mest ressurser vil gi et meget skjevt bilde av velstanden i et land, men det er ikke sikkert at det er like enkelt å få tak i dem med minst ressurser. Muligens har ikke disse noe hjem og muligens kan de ikke lese og skrive ordentlig. Likevel bør ikke en representativ studie utelukke disse respondentene. I tillegg må respondentene beskyttes, og rapporteringen av undersøkelsen må sørge for anonymitet. Dette vil også muligens kunne føre til ærligere svar på sensitive spørsmål i undersøkelsen (Sekaran & Bougie, 2013, s. 153, 243-244).

Denne masteroppgaven er altså relevant med tanke på alle de tre temaene som er gitt i oppgaveteksten til dette refleksjonsnotatet. Når det gjelder internasjonale spørsmål er denne oppgaven absolutt av interesse. Dette kommer av spesielt av fokuset på klima, da dette har sterk sammenheng med bærekraft og miljøfokuset i velstandsbegrepet. Det viktige er at det blir lagt vekt på å bevare jorda og dens ressurser, og dermed menneskehetens livsgrunnlag (Brundtland & Dahl, 1987, s. 42; United Nations, 2018). Videre opplever verden i dag store økonomiske ulikheter mellom mennesker, noe som kan skape uro og økt kriminalitet, samt gi dårligere helse (Wilkinson & Pickett, 2011, s. 228). Når det kommer til innovasjon har vi sett at de ulike alternative målene representerer innovasjoner som er både nyttige og nødvendige, da måling av velstand ikke gjøres tilstrekkelig gjennom BNP. Dette henger tett sammen med ansvarlighet, og at idet vi anerkjenner at alle mennesker har en rekke ulike rettigheter, vil det foreligge et ansvar for å gi alle like muligheter. Derfor vil det også være behov for en helhetlig velstandsmåling som innehar et fokus på bærekraft slik at fremtidige generasjoner kan få de samme mulighetene som mennesker i dag har (Falkenberg, 2012, s. 130, 175).